શ્રી નવીન.

ઉદય-ભાણ

નાટક. ૯૭૮

લેખક.

ગોવિંદલાલ ભાલાભાઈ ચોકસી.

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

મણીલાલ ઘેલાભાઈ સાદી.

અમદાવાદ

શ્રી હિંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળાએ છાપ્યું.

મુલ્ય ફક્ત આઠ આના.

શ્રી નવીન [illegible]

ઉદયબાળા

યાને

પૈસા અને કર્મનો સંવાદ.

ગાયન, ભાષણથી ભર

લેખક,

જી. . બી ચોકશી.

પ્રસિદ્ધ કર્તા,

સાફી મણીલાલ ઘેલાભાઇ

ચંગપોળ—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ લી. પ્રત ૨૦૦૦.

સંવત ૧૯૬૩ સને ૧૯૦૬.

અમદાવાદ

ધી હર્ષદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળાએ છાપ્યું.

મૂલ્ય ફક્ત આઠ આના.

પ્રસ્તાવના.

આ કિફપત રાજવંશી નાટકની આ બુક પ્રથમ બ્હાર પાડવાનો અમારો એ હેતુ છે કે કેટલાક માણસો પૈસાના હંકારમાં છકી જઈ કર્મને ખોટુ માને છે અને પૈસના મદમાં પુત્ર વિગેરેને નહિં ગણુગારતા તેને દુખ દેછે અને કર્મને ખોટું માને માટેજ આ બુક મેં મારા આર્ય બંધુઓને ખાશ બોધ લેવા માટે બ્હાર પાડી છે.

આ બુકમાં નીકમહરામ નોકરના કાવત્રાંથી તેની છેવટે શુદશા થાય છે તે તથા નીમકહલાલ મિત્રની મિત્રતાઈથી મીત્રને કેટલો ફાયદો કરેછે તથા કર્મના આધારે રહી કર્મ અજમાવતાં તેને શું શું ફાયદા મલે છે તથા કર્મને ખોટુ માનનારને આખરે પસ્તાવા કરવા પડે છે અને છેવટે કર્મને કબુલ કરવું પડે છે. તથા ગમતી બ્રહ્મણની ગમ્મથી કેવી રીતે આનંદ થાય છે વિગેરે વિગેરે વિષયો લખી મેં આર્યબંધુ સમક્ષ મેં આ બુક બ્હાર પાડી છે તો સદગુણ વાંચક વૃંદો તેમાથી યોગ્ય યોગ્ય સાર કીડીઓની માફક થઈજઈ ગ્રહણ કરશો એવી આશા છે.

આ બુકમા આંખ દોશથી કાનોમાત્ર વિગેરે ભુલો આવી ગઈ હશે માટે સુધારી વાંચવા કૃપા કરશો એજ વિનંતી.

લી. સેવક.

હાસાનં દાસ.

શ્રી પરમાત્માને નમઃ

ઉદય—બાળા નાટકની પ્રવેશવાર હકીકત.

પ્રવેશ ૧ લો—સુત્રધાર અને નટીઓ ખેલ ભજવવા ઇશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના.

પ્રવેશ ૨ જો—મેવાડના રાણા કેદારસીંહની કચેરી, પૈસા અને કર્મનો સંવાદ, પૈસો મ્હોટો કહી, સર્વ કચેરીનું કેદારસિહને મળી જવું, અને ઉદયનું કર્મ મ્હોટું કહી તેમની સામું પડવું, કેદારનો ઉદયને દેશવટાનો હુકમ, આજીજી કર્યાથી ખાત્રી કરી આપવા એક અઠવાડીયાની મેહેતલ.

પ્રવેશ ૩ જો—ગામના લોકોનું એકઠા થવું, કેદારસિહની મુર્ખાઇની ચર્ચા, બાદ કેદારસિંહની કચેરીના માણશોનુ આવવું અને તેમને મળી જવું.

પ્રવેશ ૪ થો—ગરીબ લોકોની ઝુંપડીઓ પાસે કેદાર અને પ્રધાનને લઈ પૈસા અને કર્મનું પારખુ બતાવવા આવવું કર્મ મોહોટાની ખાતરી આપવી છતાં પણ ઉદયને બારોબાર દેશવટો દેવો.

પ્રવેશ ૫ મો—ઉદેપુરના રાણા જયસિંહની પુત્રી બાળાવંતીનું ભગવાં કપડાં હાથમાં લઈ જોગણ થઇ જવા નીકળવું દેશવટે નીકળેલા ઉદયનુ તેને જોગી વેશે મળવું બનેની મર્મમાં વાતચીત બાદ બાળા પાસેથી ઉદયનું બાળા ૧૫ દીવસ સુધી જોગણ થવું મુલતવી રાખે તે વીશે વચન લેવું બાદ ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૬ ઠો—ઉદયનું જંગલમાં આવવું અને ઇશ્વરની કરવી, બાદ અચાનક પ્રધાન પુત્ર ચંપક મળવું અને વીચાર ધારી ચાલ્યા જ૦

પ્રવેશ ૭ મો—રસ્તે થઈ બારવટીઆઓનું જવું અને ડંડેરો સાંભળી પુછી ખાત્રી કરવી અને ડંડેરો વાલી જગોએ જવા નીકળવું બાદ ઉદય અને ચંપકનું આવવું, ઢંઢેરો સાંભળવો બાળાના વાક્યો અને ઢંઢેરાના વાક્યો બરાબર મળતાં આવવાથી ત્યાં ચલા જવું.

પ્રવેશ ૮ મો—માતા અને માહાદેવનું દેવલ અને માથા સાથે માલની જગા બારવટીઆઓનું આવવુ અને ત્રણે એ માલ લેવો ધારી માથાં ફોડી ચાલ્યા જવું બાદ ઉદય અને ચંપકનું આવવું અને ચાલાકીથી માલ લેવો અને માદલીયું અને કાગળ હાથ આવવાથી વાંચી રાજધાની સ્થાપવા નિશ્ચય કરી કન્યાની પાસે જવું.

પ્રવેશ ૯ મો—કેદારસિંહની ખાનગી રૂમ, પોતાની દીકરીને લાયક પતી નહિ મળવાથી સ્વયંવર રચવા વીચાર ધારી નકી કરી બીજા સર્વ રાજાઓને સીપાઇઓ સાથે કાવી મોકલવું.

પ્રવેશ ૧૦ મો—જોગીઓનું રહેઠાણ, બાળાની અફસોસાઈ બાદ ઉદય અને ચંપકનું આવવું,માલનો ખુલશો વીશેષ ખુલાસો લેખ અને માલીયું બાળાને વેશ બદલાવી રાજમાં લઇ જવું.

પ્રવેશ ૧૧ મો—માથા ફુટેલા ત્રણ બારવટીઆઓનું આવવુ જબરાઇથી ઉપાડી જવા વિચાર.

પ્રવેશ ૧૨ મો—ઉદેપુરની રાજધાની ચંપકને પ્રધાન ગીરી, બ્રાહ્મણના હાથે ઉદય અને બાળાનો હાથ મેળાવો અને ઉદયના હાથે માદલીયું બાંધવું મેધા નામના રાજ્યના હજામનું ચંપકને પ્રધાનગીરી મળવાથી અદેખાઇ, બાદ એક સ્યાંમ કળા નામની ગુણીકાનુ

આવવુ અને રાજાને રાજી કરી. વચન માગવું અને નોકરીમાં રહેવું બાદ મેઘાને સ્યામકળાને સમજાવી સર્વે બાજી રચાવવા વીચાર બાદ નાચ.

અંક પહેલો સમાપ્ત.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો—બાળાવંતી અને સાહેલીઓનું પે પનો દીવસ હોવાથી ગરબો ગાવા આવવું ત્યાં પરણાવનાર વહાલા નામના ટીખળી બ્રાહ્મણનું આવવું ત્યાં મશકરીઓની ગમત, ગરબો ગાવો અને સખીઓનું ચાલ્યા જવું બાળાનું અને બ્રાહ્મણનું રહેવું બાદ ઉદયનું આવવું અને કેદારસિંહ ઉપર કર્મ કબુલ કરાવવા કાગળ મોકલવો.

પ્રવેશ ૨ જો—ગુણકા અને મેઘાનું આવવું અને પ્રેમગાંઠ બાદ બાળા અને ચંપકની વીંટીઓ અદલ બદલ કરવા વિચાર કરી જવું.

પ્રવેશ ૩ જો—ઉદયનો બંગલો સ્યામકળાનુ આવવુ પાસેથી ઇનામનું કહી વીંટી માગવા અદલ બદલ કરી પાછી આપવી. બાદ બાળાવાલી વિટી ચંપકના હાથે યુક્તીસર ચઢાવવા વિચાર ધારી અને મેઘાને જલદી મોકલવા વીચાર ધારી જવું વાહાલા બ્રાહ્મણનુ આવવું, વાલાનુ ઉદયની ભાગ્યની હકીકત કહી તોપ મારવું ને તે આગળ જતાં તેને ખરૂ પડવું, વાહાલાને નોકર રાખવો. મેઘાનુ વીંટી અદલબદલ થઇ ગઇ છે તેવા સમાચાર સાંભળી. બારવટીઆઓને લઇ આવવું સત્ર પરી જવાની બાળાનું અને

ઉદયનું સુવા જવું બારવટીઆઓનું બાળાને ઉપાડી ચાલ્યા જવુ.

પ્રવેશ ૪ થો—બારવટીઆઓનું બાળાને લઈ આવવું અને કેદાર સીંહને ત્યાં સ્વયંવર છે અને પોતે સર્વ વાતોમાં કુશળ છે. તેથી ત્યાં જવા વિચાર અને બાળા સહીત્ય સર્વેનું જવું બાદ મેધાનું આવવુ.

પ્રવેશ ૫ મો—કેદારસિહની કચેરી સ્વયંવરનુ ભરાવવુ બતાવેલું કાર્ય કોઈ રાજાથી થયું નહિં બાદ બારવટીઆઓમાંથી વેહળ નામના બારવટીઆનું સ્વયંવરનુ કાર્ય કરવું બાદ કેદારસીંહનુ તેઓને રાજકુંવર સમજી કન્યા વિદાય કરવી.

પ્રવેશ ૬ ઠો—ઉદયનો બંગલો, બાળાને કોઇ હરામખોરો ઉપાડી ગયા છે. તેથી ઉદયની અફસોસાઇ બ્રાહ્મણે અને ચંપકે મલી તેમને ધીરજ આપવી ચંપકે શોધમાં નીકળવું બાદ કેદાર પાસે મોકલેલ સીપાઇનુ આવવુ બાદ મેધા હજામનું આવવું. ઉદયે મેધાને બાળાની બનેલી હકીકત કહેવી, બાદ મેધાનો બાળા અને ચંપક વિશેનો ખોટો વેહેમ ભરાવવો. અને તે સાંભળવાથી ઉદયનું તે બન્નેના ઉપર ગુસ્સે થવું અને કાબેલ જાણી મેધાને લઢાઇના સરદારની નોકરી આપવી. એક માસ પછી લઢાઇના સમાચાર સાંભળવાથી મેધાને લશકર તૈયાર કરવા કહેવું મેધાનું શોધમાં જવા કહેવુ. રાજાનુ ના કહેવુ.

પ્રવેશ ૭ મો—બારવટીઆઓનું બાળાને અને પ્રીયવંતીને લઈ પહાડ પાશે જંગલમાં આવવુ બાળાને વળવા વીશે કહેવુ અને નહિ માનવાથી તલવારો ઉગામવી છતાં નહિ માનવાથી પાહાડથી ગગડાવી દેવાનો વિચાર ધારી પાહાડ ઉપર લઇ જવી. બાદ વાણીઆ લોકોનું ટોળું આવવુ તેમને દેખી પાહાડપર મુકી બા-

રવટીઆઓનું નાશી જવું બાદ ચંપકનુ ઓચીન્તુ આવવુ બાદ તેમની નજરે પડવુ બાદ ઉદય પાસે લઈ જવા, તેમને લઇ ચાલ્યા જવુ.

પ્રવેશ ૮ મો—બારવટીઆઓનું સ્વયંવરની કન્યાને અને બાળાને ત્યાં મુકીને આવવાથી શોક અને તેને ફરી પકડવા વીચાર.

પ્રવેશ ૯ મો—ચંપકનુ બાળાને ને પ્રીયવંતીને લઇ ઉદય પાસે આવવુ, કાંઇ પણ વાત સાંભળા શીવાય ખોટા વેહેમથી તેઓ ઉપર ગુસ્સે થવુ, ચંપકનો ઉદય ઉપર ધીક્કાર બાદ બાળા અને ચંપકને ભરજંગલમાં

નાક કાન કાપી દેશ પાર મુકી દેવા સીપાઇઓપર હુકમ, મેધાનુ નાક કાનની તપાસનુ કહી. બાદશાહ પાસે જવા નીકળવુ અને બાળાને જીવતી છોડી દેવા મેધાનો હુકમ બાદ સર્વેનું ચાલ્યા જવુ.

પ્રવેશ ૧૦ મો—બાદશાહનુ જનાનખાનુ મેધાનુ સીપાઇ સાથે કાવી આવવુ બાદશાહને ચઢાવી લઢાઇના સમાચાર ઉદય ઉપર મોકલાવવા અને બાદશાહને હીમ્મત આપવી અને ઉદયનુ રાજ્ય પોતાને હાથ લેવા વચન લેવુ બાદ ચાલ્યા જવુ

પ્રવેશ ૧૧ મો—બાદશાહના સીપાઇનુ લઢાઇનો બીડો લઇ આવવુ અને ઉદયનુ લઢાઈનુ કબુલ કરવુ અને સીપાઇને પાછો વાળવો બાદ ઉદય અને પ્રીયવંતીની પીછાંન.

પ્રવેશ ૧૨ મો—ભરજંગલમાં ચંપક અને બાળાને લઈ સીપાઈઓનુ નાક કાન કાપવા આવવુ અને સીપાઇઓના મનમાં દયા આવવાથી એકના બદલે એના નાક કાન નહિ કાપવાં એમ ધારી પાછાં ચાલ્યા જવુ અને ચંપકનુ અને બાળાનુ ગુણકા અને તલબચીનો વેશ ધારી આગળ નીકળી પડવુ બાદ અરેખો અને પા-

પી મેધાનુ આવવુ અને બાળાને મેળવવા વીચાર.

પ્રવેશ ૧૩ મો—બાદશાહનુ લશ્કર ઉદયના રાજપર ચઢાઇ, તબ- લચી અને ગુણકા વેશે નીકળેલા ચંપક અને બા- ળાનું બાદશાહના લશકરને મળવુ અને સઘળી બી- ના પુછી વાકેફ થઇ મીત્રનો બચાવ કરવો ધારી તેઓની સાથે લઢાઇમાં જવુ તેઓના ગયા બાદ મેધાનું અને ગુણકાનું આવવુ અને સર્વ વીચાર,

પ્રવેશ ૧૪ મો—ઉદયના લશકરને ઘેરો, વેશ લીધેલા તબલચી અને ગુણકાનું બાજુપર ઉભા રહેવુ ઉદયના લશક- રનું ઘાયલ થવુ, મુસલમાની લશકરની જય બોલ- વી, તબલચીનું મુસલમાનોને હરાવવું અને મુસલમાની રાજા પાસેથી ચંપકે સોનાના પત્રે લખાવી લેવું, બાદ ઉદયના લશકરનું જય જય બોલવુ બાદશાહનું ઉદ- ય અને તબલચીના તાબે થવું બાદ નાચ,

બીજો અંક સમાપ્ત.

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ ૧ લો—ઉદયની તબલચીને પરપુરૂષ તબલચી નથી તેવો વેહેમ, મેધાનું તેમને નોકરીમાં રાખવા કહેવુ તે- ઓનું ના કહેવું બાદ ઉદય પાસેથી લેખ લખાવી લેવો કેટલાક કરમના મેણા અને ઉદયે તબલચીને વખતો વખત આવવા કહેવુ, મેધાએ આ કૃત્ય કર્યું છે તેવુ ખાત્રીથી જાણવુ, તબલચીનો વેશ બ- દલી ઝવેરીનો વેશ બદલી નાંખવા વીચાર ધારી જવુ બાદ ઉદયસિંહનું વાહાલા નામના બ્રાહ્મણને લઇ પોતાના પીતાના પિતાની ચરચા જોવા જવુ.

પ્રવેશ ૨ જો—મેધાનું અને ગુણકાનું બાદશાહને બોલાવી લઢાઇ- માંથી ફાવવાથી નારાજ થવુ અને બાળા કયા પ્ર-

૧૮૭૮

યત્ને શોધી કાઢવી તે વીચાર બાદ, ઝવેરી વેશ ધારણ કરી આવેલા ચંપક અને બાળાનું આ હકીકત સાંભળવુ બાદ ઉદયસીંહની બહબોઈ બોલી તેને ઝેર દેવામાં તેના મન્નને મળી જવુ અને સર્વ કાર્ય મેધાએ કરવાં એ પ્રમાણે કરાર લખાવી લેવો.

પ્રવેશ ૩ જો—કેદારસિંહની કચેરી, ઉદયસિંહનું ચરચા જોવા આવનુ ને બાજુપર ઉભા રહેવું બાદ કેદારસિંહના રાજન' બે ચાર માણુસોનુ ઉદયની કીરતીના સમાચાર લઈ અને કન્યાને લઇ જનાર બારવટીઆઓ હતા. તેવી ખબર લઈ આવવુ, કેદાર ઉદયના વમન યાદ લાવવાં અને પશ્ચાતાપ અને શોધે નીકળવું અને ઉદયનુ પાછા ચાલ્યા જવુ.

પ્રવેશ ૪ થો—મુકરર કરેલા દીવસ પ્રમાણે મેધાનુ અને ગુણકાનુ આવવુ બાદ ઝવેરી વેશે નીકળેલા ચંપક અને બાબાળાનુ પણ આવવુ બાળાને શોધી આપવા કહી મેધા પાસેથી લખાવી લેવુ બાદ મેધાનુ પરસાદને બદલે ઉદયને ઝેર દેવા જવુ, બાળા અને ચંપકના ઉદયને બચાવવાના ઉપાય ધારી તે તરફ જવા નીકળવું.

પ્રવેશ ૫ મો—જંગલમાં કેદારસીંહનું અને પ્રધાનનું પ્રાયવંતી શોધે આવવું ઝવેરી વેશે નીકળેલા ચંપક અને બાળાનું મળવું તેથને ઝવેરાત ખરીદવા કહેવું ચંપકનું પોતાના પીતાને ઓળખવું, અને અજાણ્યા થઈ પૈસા અને કર્મનું પુછવું કર્મ નહિ કરાવવાથી દસ્તાવેજ કરાવી લેવે અને શોધી આપવા વચન આપવું.

પ્રવેશ ૬ ઠો—મેવાડના કેદારસીંહના રાજ ઉપર બાદશાહનો ઘેરો કેદાર હાજર નહી હોવાથી સર્વ કીલો તોડી નાખવો અને લશકર હારવું બાદ કેદાર અને પ્રધાનનું આવવું, અને બાદશાહે તેમને ત્યાંજે .

પ્રવેશ ૭ મો—ઉદનો બંગલો ચંપકનું ઝવેરાતની પેટી અને બળાને સાથે લઈ આવવું અને ઉદયે સીપાઇ પાસે ચંપકને વેપારી દ્વારા પોતાની પાસે બોલાવો અને ઝવેરાત ખરીદવું બાદ બાળા અને ઉદયના મરમના વચનો અને હૃદયની પરીક્ષા બાદ મેવાનું અને ગુણકાનુ આવવું અને પરસાદ કરી ઝેરવાળી બરફી આપવી, બાદ ચંપક પરસાદનો ફોડ કરી કુતરાને ખવડાવી અજમાયશ કરાવવા થોડો પરસારદ સીપાઇ સાથે મોકલાવવો બાદ પરસાદમાં ઝેર તેની ખાત્રી કરી આપવી, બાદ લેખ બતાવવા અને વીશેપ ખાત્રી કરી આપવી બાદ તે પરસાદ તે બન્ને પોતાના દેખતાં ખાવા હુકમ કરવો, બાદ ઉદયની ચપક અને બાળા સાથે પીછાન બાદ ઉ-દયનુ કટાર ખાવા જવુ અને ચંપકનુ રોકવુ, બાદ પોતાની બેહેન પ્રીયવંતીનો હાથ ચંપકના હાથમાં આપવો બાદ કચેરીમાં જવુ.

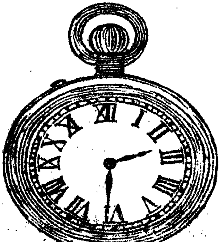
પ્રવેશ ૮ મો—ઉદયસિંહ બાહાદુરની કચેરી ઉદયસિંહ બાળા ચં-પક, પ્રીયવંતી વીગેરેનુ આવી બેસવુ વાહાલાનુ આવવુ બાદ બાદશાહ અને તેમના કેદી વીગેરેનુ આવવુ, કેદી તરીકે આવેલા કેદારને છુટા કરાવવા કેદારના તથા પ્રધાના પ્રાશ્ચાતાપ, બાદ તેમના કરી આપેલા લેખનુ પુછવુ બાદ કર્મ મોહોટું તે નક્કી કરાવવુ બાદ સર્વેનુ ભેટવુ તથા બાળાનુ કેદારને પગે લાગવું બાદ સર્વ ડ્રેસ મંગાવી પેહેરાવી પો-તાની સાથે પોતાના પિતાને બેસાડવું બાદ બાદ-શાહને લખાણનુ પુછવુ ને લખાણ કબુલ કરાવવુ બાદ કેદારસિહે પોતાની પોતાની દીકરીનો ચંપકને ફરીથી હાથ સોંપવો બાદ ઇશ્વર પ્રાર્થના કરે છે.

સમાપ્ત.

મુખ્ય પાત્રોના નામ.

કેદારસીંહ ...	...મેવાડનોરાજા.
પ્રધાંન	...તેનો વડો નોકર.
ઉદય	...કેદારનો દીકરો પાછળથી ઉદેપુરનોરાજા.
ચંપક	...પ્રધાંન પુત્ર અને ઉદયનો મીત્ર.
વાહલો... ...	...એક ટીખળી બ્રાહ્મણ.
એધો	...એક રાજ્યનો ખટપટીઓ હજામ.
ફતેહખાં ...	...એક બાદશાહ જોધપુરનો.
વજીર	...તેનો વડો નોકર.
બાળા	...ઉદયની સ્ત્રી ઉદેપુરના રાણા જય સીહની દીકરી.
સ્યાંમચળા ...	...એક ગુણીકા
બારોટ	...કેદારસીંહના રાજ્યનો માણસ નોકર.

તે શીવાય રાજાઓ દાસીઓ કંનચનીઓ ગુણકાઓ બારવટીઆઓ નોકરો છડીદારો સીપાઇઓ ઝવેરીઓ ગરીબો ચોરો વીગરે વીગરે વીગરે.

બ્હાર પડી ચુકી છે?   બ્હાર પડી ચુકી છે!

સૌભાગ્ય સવિતા અને તરૂણ પુરૂષ

યાને વ્હેમનો આબેહુબ ચીતાર.

રસિક નોવૅલ.

પ્રિય શોખીને વાંચકો ગૃહસ્થો આ નોવૅલમાં વ્હેમનો આબેહુબ ચિતાર દર્શાવ્યો છે તથા મિત્રની દાનાઇ તથા સ્ત્રીની ફરજ તેમજ ચાલાકી નજરે જોયેલી વાત ખોટી ખરા મિત્ર ઉપર ખોટો વ્હેમ પાછળથી પસ્તાવો વિગેરે અસંત વિષયો લખી બ્હાર પાડીછે. તે વાંચવાથી વાંચનારના હૃદયને નિતિની સજ્જડ છાપ જરૂર બેસશે માટે ગ્રહસ્થો તાકીદે મંગાવે કીં. ૦—૧૨—૦

સ્ત્રી બોધ ચાર સ્ત્રીઓની વારતા કે જેમાં સ્ત્રીઓએ પતિની સેવા કેવી રીતે કરવી અને તેમ કરવાથી પરમ કૃપાળુ પ્રભુ કેવી રીતે સાહાય થાય છે તે વિગેરે વિષયો લખી ખાસ સ્ત્રીઓને બોધ લાગે તેવું આ પુસ્તકછે કીં. ૦—૨—૦ બન્નેનું વી. પી. ખર્ચ જુદુ પડશે.

સૌભાગ્ય સવિતા અને પુર્ણચંદ્ર આ નૉવેલ સૌભાગ્ય સવિતા અને તરૂણ પુરૂષના બીજા ભાગ તરીકેની નોવેલ છે છપાય છે તે થોડા દીવસમાં છપાઇ બહાર પડશે માટે તાકીદે નામ નોંધાવો અગાઉ નામ નોધાવનાર પાશેથી ૦—૯—૦ રાખ્યા છે અને પાછળથી ૦—૧૨—૦ રાખ્યા તે માટે તાકીદે નામ નોંધાવો.

નવલ કાન્તા અથવા એક યુવક ગૃહસ્થની ખ્વારી એક સંસારીક નવલ કહાંણી આ નોવેલમાં એક ઉછરતી વયના યુવાનની ચાલ ચલગત અને તેની દશાનું પરિણામ દર્શાવી આબેહુબ ચિતાર આપ્યો છે માટે તાકીદે નામ નોંધાવો. અગાઉથી નામ નોંધાવનાર પાસેથી રૂ. ૦—૮—૦ લેવામાં આવશે અને પાછળથી ૧—૦—૦ લેવામાં આવશે અને નોટપેડ પત્ર લેવામાં આવશે નહિ.

મળવાનું ઠેકાણું.

ગોવિંદલાલ બાલાભાઇ ચોકસી.

હાજાની પોળ જગાભાઇની પોળ—અમદાવાદ.

શ્રી પરમાત્માને નમઃ

શ્રી નવિન

ઊદય-બાળા નાટક.

પ્રભુ સ્તુતિ.

કત્તા—

શ્રી જગત્પતિ, પ્રભુ કાપ દુમતિ;
પાપને સંતાપ કાપી, આપ સન્મતી. એ ટેક.
ઉદય બાળાનું અતી રસથી, તેનું નાટક આજ;
રચવા માટે યાદ કરૂં છું, તેમાં રાખો લાજ. શ્રી જગ.
વ્યુત્પતિ વ્યાકરણ કે પીંગળ, ભણ્યો નથી લવલેશ:
આપ કૃપાએ આરંભુ છું, માટે કરશો મહેશ. શ્રી જગ.
અરજ ઉરમાં ધરજો મારા, પ્રભુ સ્નેહજ સાથ;
ગોવીંદ કહે છે મસ્તક નામી, પ્રીતે જોડી હાથ. શ્રી જગ.

સુત્રધાર—આર્ય બાળાઓ, આર્ય ભુમીમાં કેટલાક પુરૂષો કર્મને ખોટું માની હંકાર રાખી મદમાં છકી જઈ અભીમાન રાખે છે; તેટલા સારૂ આ ઉદય-બાળા નામનો ખેલ પ્રત્યક્ષ ભજવી બતાવી, આર્ય લોકોને આબેહુબ ચીતાર દેખાડી કર્મને ખોટું માનતાં અટકાવવા અને ખેલ શરૂ કરવા ઈશ્વર પાસે [illegible]ાર્થન કરીએ.

નટીઓ—હા, માહારાજ તેમ કરવાંથી જગતમાં કેટલોક સુધારો વધારો થશે અને તેથી કરી તેઓના અભિમાન દુર થશે. અને સર્વના મનને નિશ્ચય થશે, માટે માહારાજ આ કાર્ય કરવું એ ઘણું શ્રેષ્ટ કામ છે.

સુત્રધાર—ચાલો ત્યારે ઇશ્વર પ્રાર્થના કરીએ.

(એટલું કહી સુત્રધાર અને નટીઓ ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરે છે બાદ પડદો પડે છે.)

સુત્રધાર અને નટીઓ—

ગાયન ૧ લું.

કરો જગ સુખ દાતા, છો શિરછત્રી મુજ ત્રાતા,
નવ જાણે જગ ભ્રાતા— કરો.
વિવિધ રંગ ભુમીપર ધારી, અભીમાનીને જલદી ટાળી;
સુખકર દુઃખહર, કુરીઓને દુર કર, સંચરો જયપોકાર—કરો.
શિશ નાંમી સાથ સ્વામી, વાંહાલથી વિનય વાંમી;
અખંડ છે કૈવલ્યશાલી, ઓંમ ભજીએ શંકર સ્વામી.
ગોવિંદ ઉચરે વિનતી સ્વામી, બાળક હું એ અંતરજામી.
કરો.

(સ્તુતિ કરી જાય છે પડદો ઉપડે છે.)

સ્થળ.

કેદારસિંહની કચેરી.

કેદારસિંહ—માહારા શુરવીર અને બહાદુર સામંતો તમારી પાસે હું એક ખુલાસો માગું છું કે પૈસો મોહોટો કે કર્મ; કર્મથી કાંઇજ થતું નથી. સર્વ પૈસાથીજ થાય છે પૈસા વિનાનું આ જગત જુઠું છે. પૈસો છે એજ ખરૂં છે. માટે કહો તમારો સર્વનો શું મત છે.

સર્વ—હા, માહારાજ પૈસા વિના સર્વ દુનિઆ નકામી છે. કર્મથી કાંઇજ થતું નથી. એ આપનું કહેવુ સત્ય છે. (આકુ

જોઇને) (શું કરીએ કબુલ ના કરીએ તો નોકરી જાય)—

કેદારસિંહ— **ગાયન ૨ જું.**

પૈસો લાવે ભામની, પૈસો લાવે વાહાણ;
પૈસો લાવે પોટલા પૈસો લાવે ધાંન
પૈસે કીરતી જગ વધે પૈસે મળે સઉ નાંમ
પૈસે જગમાં સઉ નમે પૈસે કરે સૌ કામ

ઉદય—પીતાજી આપનું કહેવું તદ્દન ભુલ ભરેલું છે, અને અનિતિ ભરેલું છે, પૈસો પૈસો શું કરો છો, પૈસો એક લુંડીછે. કર્મ વિના કાંઇ મળતું નથી, કર્મ વિના કાંઈ નથી. કર્મ કરે છે તેજ થાય છે. કહેવતમાં કહ્યું છે કે— **भाग्य विना नर कोडी न पावे** માટે પિતાજી આ બાળકનું કહ્યું માની ધારેલી મમતા મુકી દો. ફોકટનો અભિમાન છોડી દો નહિં તો આગળ પસ્તાવવું પડશે.

કેદાર—બશ બશ, તું માહા સાંમો બોલનાર કોણ અને માહારા સામો જવાબ દેનાર કોણ, તું મને શિખામણ આપનાર કોણ, હું કાંઈ તાહારા કરતાં ઓછું સમજતો નથી, હું કાંઇ તાહારા કરતાં નહાનો નથી, તું માહારા સામું બોલ્યો તનો કર્મનું અભિમાન છે, જા તને અભિમાંન હોય તો તાહારા કર્મનો અજમાયશ કરી જો, જા તાહારે આજથી માહારા રાજ્યમાં પગ દેવો નહિ તું તારે તારૂં કર્મ અજમાવી લે. નહિ તો કબુલ કરકે પૈસો છે એ ખરો છે.

ઉદય—પીતાજી તે માહારાથી બિલકુલ કબુલ નહિં થાય. પરંતુ આપને કર્મ અને પૈસાનું પારખું જોવું હોય તો આપ માહારી સાથે ચાલો અને આપ આપની નજરમાં આવે તેવા ગરીબ સ્થીતિના માણસને પૈસા આપી તાલેવંત બનાવો અને પછી આપ પ્રત્યક્ષ જુઓ એટલે આપને બરાબર ખાત્રી થશે, માટે પીતાજી આ બાળકનું કહ્યું માની એક વખત ખાતરી કર્યા બાદ

આપની નજરમાં આવે તે પ્રમાણે વરતજો. પરંતુ આપ ખાત્રી કરશો તો ભવિષ્યમાં પાછળ પસ્તાવો કરવાની હરકત દુર થાય.

પ્રધાન—હા ધીરાજ તેમનું કહેવું બરાબર છે, માહારાજ ઉદયસિંહને નકામી મમતા છે, પરંતુ પૈસો એજ ખરો છે માટે માહારાજ તેમ કરવામાં આપને શું હરકત છે. આપ થોડાક પૈસો લઇ રસ્તે જનાર ગરીબોને આપી પૈસાદાર બનાવજો એટલે ઉદયસિંહની નકામી મમતા ઉતરી જશે. અને છેવટે પૈસો મોટો તે એમ કબુલ કરશે. માટે માહારાજ એક અઠવાડીઆની તેમને મુદત આપી. તે પ્રમાણે તેમને ખાત્રી કરી આપોને પછી ના માને તો તેને જેવો ને તેવો દેશમાંથી કાઢી મુકજો પરંતુ અંન્નદાતાર ખાત્રી કરી આપવી એ આપણને ઠીક થઇ પડશે.

કેદાર—વારૂ પ્રધાનજી તમારા કહેવા પ્રમાણે એક અઠવાડિઆની મુદત આપુંછું તે એક અઠવાડિઆમાં ખાત્રી નહિં કરી આપે તો તેને જેમનો તેમ રખડતો કાડી મુકીશ.

પ્રધાન—વારૂ અન્નદાતાર આપનું કહેવું સત્ય છે,

(એમ કહી સર્વે જાય છે પડદો પડે છે)

સ્થળ—ગામ.

(ગામના લોકોનું એકઠા થવું)

મથુરચંદ—અલ્યા માનેકચંદ આ રાજા તો ઘણા ખરાબ છે પોતાના છોકરાને દેશવટો દેવા ઉભા થયાછે તો લોકોને તો શું એ નહિં કરે,

છબીલચંદ—હા મથુરચંદ રાજા તો ઘણા ખરાબ છે ઘણા અભિમાની છે. વળી પાછા તેમને પરધાન પણ તેવાજ મળ્યા છે. એટલે લોકોનુ તો સત્વાનાશ વાળશે.

(આ બીના સીપાઇએ દુરથી સાંભળે છે.)

માનેકચંદ—અલ્યા બોલ્યા વિના છાંના રહોએ......એમન સી પાઇઓ સાંભળે છે જો જાણુશે તો રાજા પાસે લઇ જશે તો ભોગ મેળવશે. માટે છાના રહી જાય.

(વાણીઆઓ છાનામાના ચુપકીથી સીપાઇઓને જોઇને બેશી રહે છે.)

૧ સીપાઈ—શેઠજી શેઠજી હાં......હમે તમારી વાત સાંભળી છે. બોલો તમે રાજાની નિંદા કરતા હતા કેમ ?

૧ વાણીયો—અરે ના ભઇશાબ નાભઇશાબ અમેતો વેપારની વા-તો કરતા હતા. તમારા સાંભળવામાં એવું આવ્યું જાવ જાવ અમે વળી રાજાનું ભુડું બોલીયે કે? આ જુઠું બોલતા હઇએતો પુછી જુઓ આ મથુરભાઇને ને મા-નેકભાઇને અમારે શું કામ જુઠું બોલવું પડે.

૧ સીપાઇ—ભાઇઓ અમે તમારી વાત સાંભળી છે ને તમે જુઠું બોલો છો–હમેજ કહીએ છીએ કે હમારો રાજા દુષ્ટછે પણ શું કરીએ હમારે તેના તાબામાં નોકરી કરવી એટલે એ રાત કહે તો અમારે હા કહેવુ પડે અને દહાડો કહે તો હા કહેવી પડે, શું કરીએ–શું કરીએ, **पराया दास नीराधारः** જેના તાબામાં રહીએ તેનુ બોલવુ પડે.

૨ જો વાણીઓ—તારે તમે અમારા મતને મળતાં છો તો તમને કહું છું કે, હા હમે રાજાનીજ વાત કરતા હતા કે રાજાએ પોતાના છોકરાને દેશપાર કાઢવા હુકમ કર્યોછે એ રૈયતને શુંએ નહિ કરે, માટે હમે તો એના ગા-મમાં રહેવાના નથી અને પંચ ટરીશુ એકઠું અને ગામમાંથી નીકળી જઈશું બાહાર, આવો જુલમ કેમ વેઠાય, હેં ખોટું કહું છું બોલોને.

બધા—અરે હા હા. એજ બરાબર છે.

(એમ કહી સર્વ વેરાઇ જાય છે. પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

ગરીબ લોકોની ઝુંપડીયો.

કેદારસિંહ, ઉદયસિહ અને પ્રધાનનું આવવું.

પ્રધાન—અંનદાતાર આ ગરીબ લોકોની ઝુંપડીયો આવી તેઓને રૂપીઆ આપી આપ તેઓને એકદમ તાલેવન બનાવી દો એટલે ઉદય હાલ ઠેકાણે આવશે.

(તેમની પાછળ ચોર લોકો આ હકીકત સાંભળી આવ્યા છે તે બાજુપર સંતાયાછે)

કેદાર—હા આ ઝુંપડીઓ માહારી ધ્યાનમાં ઠીક આવે છે ચાલો તેમનેજ આપીએ. (ઉદય તરફ જોઇને) ઉદય આ ગરીબોને હું પૈસા આપું તને હરકત છે ?

ઉદય—ના તેમ કરશો તોપણ મને હરકત નથી. આપની મરજીમાં આવે તેને આપી દો અને તાલેવન બનાવો.

(એમ ધારી બંને ઝુપડીઓ વાલાને એક એક કોથળી રૂપીઆ અને એક એક મોતીનો હાર આપે છે બાદ ઝુંપડીઓ વાલા લઇ પોતાની ઝુંપડીમાં મુકે છે અને ચોર યુક્તીથી તે સર્વ ઉઠાવી ચાલ્યા જાય છે.)

કેદાર—સીપાઇ આ બંન્ને ઝુપડીઓ વાલાને માહારી પાસે બોલાવી લાવ.

સીપાઇ—જી સાહેબ બોલાવું. (સીપાઈ બંને ઝુંપડીઓવાળાને બોલાવે છે.)

કેદાર—તમે જન્મનાભીખારીછો તેથી આજ મને તમારા ઉપર દયા ઉત્પન થઇ છે તેથી આજ માહારે તમને તાલેવન બનાવી દેવા છે, માટે લ્યો આ રૂપીઆ અને એક એક હાર. (એમ કહી આપે છે ને તે લઇ જાય છે અને ઘરમાં મુકે છે,)

૧ ચોર—અલ્યા જો જે પગલાનો અવાજ સંભળાય નહિ નહિ તો જાણી જશે ને ઠેઠની મેહેનત ફોકટ જશે,

૨ જો ચોર—હા અલ્યા પગલાં ધીમેથી ઉઠાવજે નહિં તો જાણી

જશે તો હાલને હાલને હાલ કેદમાં પુરી દેશે.

(એટલું કહી બંને જણુ એક એક ઓરડીમાં જઈ માલ લઈ ચુપકીથી પસાર થાય છે.)

(પેલા ગરીબો પોતાની ઓરડીમાં જુએ છે ને માલ દેખતા નથી એટલે રાજા પાસે આવે છે.)

૧ લો ગરીબ—માહારાજ તમારૂં આપેલું તો કોઈ ચોરી ગયુ,

૨ જો ગરીબ—હા માહારાજ માહારે પણ તેમજ થયું માહારાજ આપ શું કરો હમારા કર્મમાં નહિ તેથી ના રહ્યું કર્મમાં હોય તો રહેને ?

ઉદય—પિતાજી આપે આવાક્યો સાંભળ્યાં ? તમે તો ઘણું એ આપ્યું પણ હમારા કર્મમાં હોય તો રહેને. એમ તમારો શો વાંક છે. એમ કહ્યું, પીતાજી હવે આપની ખાત્રી થઇ, હવે આપની ધ્યાંનમાં આવ્યું, પીતાજી કર્મ છે એ મોટું છે કર્મમાં લખ્યું હોય છે તેજ થાય છે કર્મ માં વીધારતીના લેખ લખ્યા છે તે કાંઇ ખોટા નથી. માટે પીતાજી આ પુત્રનુ કહ્યું માની જુઠી મમતા દુર કરો—દુર કરો.

કેદાર—ઉદય પૈસો મોહોટો છે. જો પૈસા મોટા હતો તો ચોરતેને ચુપકી રીતે આવી ચોરી ગયા. ને મોટા નાહોત તો તેને કોઇ ચોરી જાત નહિ માટે પૈસો છે એજ મોટો છે.

ઉદય—પિતાજી તે પૈસો તેનાજ કર્મનો હતો. તેથી ત લઈ ગયો, ત પૈસા આપ જયારથી ઘરમાંથી લઇને નીકળ્યા હતા ત્યારના આપના કર્મમાંથી ઉતરીને તે ચોરી જનાર ચોરના કર્મનોજ હતો માટે પીતાજી સાંભળો કર્મ છે એજ ખરૂં છે ?

ગાયન ૩ જું.

કર્મ કરે સૌ કારસું, કર્મ કરે સૌ થાય;
કર્મ કરે સૌ જન ડરે, કર્મ કરે ગભરાય.
કર્મ હોય તો સૌ મળે, પૈસાને વળી હેત;
કર્મ ન હોય તો જગ ફરે, પણ ન મળે કહું ચેત.

પૈસા પૈસા નવ કરો, રાજા થઇ વિવેક;
કર્મ કરે સૌ થાય છે મમતા મુકો છેક.

ઉદય—માટે પીતાજી કર્મ એજ ખરૂ છે કર્મ હોય તો જ પૈસો આવે અને સઘળુ બને. માટે પીતાજી આપની જુઠી મમતા દુર કરો આ બાળકનું કહેવુ માનો,

કેદાર—ઉદય, હું તારા વચનનો બીલકુલ વીશ્વાસ રાખનાર નથી. તાહારૂં કહેવુ સર્વ જુઠું છે અને પૈસો ખરો છે, એમ કબુલ કરી મોરી પાસે માફી માગ નહિં તો તાહારે ચોવીશ કલાકમાં અહીંથી જેમનો તેમ દેશ છોડી ચાલ્યો જા અને તાહારૂં કર્મ અજમાવી જો. પછી હું જોઉં છું એ તાહારૂં કેમ થાય છે. (પ્રધાન તરફ જોઇને) આ ઠરાવ બરાબર છે ને ?

પ્રધાન—હા અન્નદાતાર આપે જે ઠરાવ નકી કર્યો છે એ બરાબર છે–(ઉદય તરફ જોઇને) ઉદયસિંહ તમે તેમ કરવાને તૈયારી કરો નહિ તો તમારા પીતા તમને ધક્કારી કાઢશે.

કેદાર—હા એમાં શું નવાઈ છે. ચોવીસ કલાકમાં જો નહિ જાય તો પછી એજ ઉપાય છે.

ઉદય—પીતાજી હું આપની પાસે માફી માગુ પગે પડું સર્વે કરૂં પરંતુ ખરી બિના મુકી નહિ દઉં,

(આ હકિકત ચંપક છાનોમાનો ઉભો સાંભળેછે)

કેદાર—ત્યારે કહ્યા પ્રમાણે ચાલ્યો જા.

ઉદય—અરે ચોવીસ કલાક તો શું પરંતુ હાલને હાલ ચાલ્યો જવા તૈયાર છું પરંતુ આ બીના અને માહારા કહેલા વાક્યો બરાબર યાદ રાખજો. નૈ જો પાછળથી પસ્તાવવું પડશે અને કર્મ કબુલ કરવું પડશે.

કેદાર—અરે જાજા તું છોકરૂં શું સમજે એ બધુ હું સમજું છું.

(એમ કહી ઉદય વનમાં દેશવટે જાય છે કેદાર અને પ્રધાન ઘર તરફ જાય છે.)

ચંપક—હાય માહારા મિત્રને દેશવટો ! બીચારો ખરી વાત કહેવા

ગયો તો દેશવટો મળ્યો પણ ફીકર નહિ હું તેને હાલ શોધી કાઢું છું.

(એમ કહી ચંપક જાય છે) (પડદો પડે છે.)

સ્થળ—જંગલ.

(જોગણનાં કપડાં હાથમાં લઇ જોગણ બનવા સારૂ બાળાનું આવવું.)

બાળા—પ્રભુ માહારા પીતા ગુજરી ગયા, તેમનો મરમ સમજી તેમના દાટેલા માલ કાઢનાર અને મને વરનાર બએ વરસ થયાં છતાં કોઈ આ દુનીઆપર નરચું પ્રભુ મારી આશા ભંગ થઈ ગઇ મનના મનોરથ મનમાં જ રહ્યા દીલના ડાહાપણ દીલમાંજ રહ્યા પ્રભુ હવે મને બરાબર ખાત્રી થાય છે કે એ માલનો ભોગવનાર અને આ દાશીનો હાથ ઝાલનાર આ દુનીઆપર કોઇ નથી પ્રભુ હવે એ આશા છોડી દઇ જોગીઓની ધુણીમાં બેસી તાહારૂં નામ જપું. હવે અવર ઉપાય રહ્યો નથી. લાવ એક વખત પ્રભુની સ્તુતી કરવા દે પછી જોઇએ છે. (એમ કરી સ્તુતી કરે છે.)

ગાયન ૪ થું.

અકળાણી અધવચે લુટાણી; પાતળીયા તું કંઇરે— પાત.
પાસે અહી કોઇ નહિં ગીરધારી—પાત.
મેં લીધી છે હાથમાં, ચટચકતી તલવાર;
શિર છેદુ પળવારમાં સાહાય કરો કીરતાર.
કોઇ બચાવો શ્રી હરી, વારે ધાઓને કહું ખરી;
આવીને પ્રભુ રોકો અબળા જાણી—પાત.
વાહાલા વેગે આવજો પળ નવ કરશો વાર;
સત્ય હોય તો સાચવો શામળીઆ ભરથાર.
આશરો આ પળમાં પ્રભુ આપો— પાત.

(આ હકીકત રસ્તે જતાં ઉદયના કાંને આવવાથી ઉદય એકદમ તેની પાસે આવે છે.)

ઉદય—બાળા તમોને અહિં કોણ મારે છે તમોને તલવાર કોણે

ઉગામે છે. ક્ષત્રી છતાં અબળાપર જુલમ ગુજારનાર કોણ છે અને આપ કોણ છો અને આપનું નામ શું અને આપને કયાં રહેવું અને અહીં શા કારણથી આવવું પડયું છે તે કહો.

બાળા—(આ જોગી ચતુર પુરૂષ જણાય છે અરે મને તેમણે બાબા કહી કેમ બોલાવી તે મને ઓળખાતા નહિ હોય. પણ કાંઇ નહિ એક વખત ખુલાસો તો કરૂં પછી જોઇએ છે) બાબા જુલમ તો બહોત હયે મગર હમારા જુલમ દુર કરને વાલા યેહ દુનીયાપે કોઈ નહિં હયે મગર આપ મેરેકુ પુછતે હો તો મેરે કહેના પડતા હયે કે હાલમાં તો મેં જોગણ હઉં પરંતુ

ઉદય—પરંતુ શું ?

બાળા—પરંતુ હું એક રાજકુમારી છું અને માહારૂં નામ બાળાવંતી છે.

ઉદય—હાં હાં પછી તમારૂં ગામ કયું ?

બાળા—માહારૂ ગામ એટલે માહારા પીતાનું રાજ છે.

ઉદય—અહીં આવવાનો સબબ ?

બાળા—આવવાનો સબબ માત્ર એજ કે માહારા પીતાજીના છુપા ભેદને વંરતી કાર્ય પુરૂં કર્યું નથી ત્યાં સુધી કુવારા રહેવાનું અને હાલ તેવા પુરૂષ નહિં મળવાથી જોગીઓમાં ભળી હરી ભજવા બીજુ શું.

ઉદય—હં પછી તમોને અહિ જોગી બનવા જતાં તલવાર કોણ મારતું હતું.

બાળા—(સ્વગત) (આ શુરા ક્ષત્રી પાસે હવે બીલકુલ વાત છુપી રહેનાર નથી મારે તેમને ખુલ્લું સમજાવવું એજ ઠીક છે) આપ ના સમજ્યા કે આ ભગવાં કપડાંરૂપી તલવાર અને તે પેહેરી જોગણ બનવા જવાથી અને છેવટે કાર્ય પુરૂં કરનાર નહીં મળવાથી કાર્ય કરાવવા ઇશ્વિર સ્તુતી.

ઉદય—ત્યારે હું તમોને પુછું તેનો જવાબ આપશો ?

બાળા—હા. ખુશીથી પુછો સમજ પડશે તો જવાબ આપીશ ?

ઉદય—ત્યારે જુઓ એક તો એકે તમારા પીતાનું નામ બીજુ એકે કરવાનું કાર્ય અને ત્રીજુ એ એકે વચન બોલો તે થશે ?

બાળા—હા ઘણી ખુશીથી માહારા પીતાજીનું નામ પ્રતાપસીંહ હતું અને કાર્ય.

ઉદય—કેમ અને કાર્ય કહી અચકી ગયાં, બોલો શરમાઓછો કેમ.

બાળા—તે કહું પરંતુ તે કહેવા પહેલાં હું એક સ્વાલ પુછું તેનો ખરો ઉતર આપશો ?

ઉદય—હા. ઘણીજ ખુશીથી કેમ નહીં પુછો શું છે.

બાળા—ત્યારે કહો આપને આ જોગી વેશે નીકળવાનુ કારણ શું અને આપનું નામ શું ?

ઉદય—સાંભળો માહારા પીતાજીએ એક પ્રસ્ન પુછયો તે પ્રસ્ન એકે પૈસો મોહોટો કે કર્મ તે પ્રસ્ન પુછવાથી સર્વે રાજના માણસો મહારા પીતાજીના ખોટા મતને મળી ગયા અને મેં કર્મ મોટું કહું તેથી મને દેશવટો મળ્યો છે અને તેથી કરી કર્મ અજમાવવા આવ્યોછું માહારૂ નામ ઉદયસિંહ છે.

બાળા—(સ્વગત) (આ કોઇ રાજકુંવર લાગેછે અને મને તો ખાત્રી થાય છે કે આજ કાર્ય કરશે. માટે હવે આં-મને છોડવા નહિં અને સઘળી બીના કહી દેવી) હાં ઉદયસિંહ કાર્ય તો એજ કે અમારી કુળદેવી પાસે માહાદેવનું દેવળ છે ત્યાં માહારા પીતાજીએ ચાર ગજ દુર એકલા લાકડાનું પુતળું દાટયું છે અને ત્યાં એવા લેખ લખ્યા છે કે માથા સાથે માલને કર્મ હોય તો ખાય. એ પ્રમાણે લખ્યું છે માટે આ કાર્ય આપજ કરશો અને આ કાર્ય આપનાથીજ થશે એવી મને પુરી ખાત્રીછે.

ઉદય—(સ્વગત આ કાર્ય જેવું અને પીતાજીના કહેવા મુજબ કર્મ અજમાવવું જોઇએ માટે ચાલતો તેમને મર્મમાં

જવાબ આપવો. એજ બરાબર છે) બાળા તે કાર્ય હું જોઈશ. પરંતુ તે કાર્ય જોવા પહેલાં મને એક વચન આપો ?

બાળા—(વચન આપવામાં કાંઇ વાંધો નથી) હા લ્યો આ વચન બોલો શું છે ?

ઉદય—બાળા વચન માગવાનું તો એ કે આ કાર્ય મને જોયા પેહેલાં જોગીઓ ભેગાં મળી જઇ જોગણ બનવાનો વિચાર એક પખવાડિયું બંધ રાખો.

બાળા—ઉદયસિંહ તે વચન.

ઉદય—બોલો તે વચન શું ? તે વચન કરવુંજ પડશે.

બાળા—ઉદયસિંહ તેં વચન કરીશ, પરંતુ આ સામેના બાવાને ત્યાં તેમની ટોળીમાં મળ્યા શિવાય આનો આ વેશ પેહેરી રાખી એક પખવાડિયું તમારી રાહ જોઇશ. પછી જોગણ બનાવામાં વાંધો નથી ને ?

ઉદય—હા. તે પ્રમાણે કરશો એટલે માહારે બીલકુલ વાંધો નથી,

બાળા—ઉદયસિંહ આ અબળાને જરૂર મળજો.

ગાયન ૫ મું.

આ અબળાનું દુ:ખ હણો તો આવો સત્વર વંન;
રહું એકલી જોગી વેશે કાર્ય કરો પર જંન—આ અબળા.
ના આવો તો જોગી વેશે કરૂં જીંદગી ખ્વાર
એ પ્રાશ્ચીત સઉ તમને લાગે માટે કરો આવાર—આ અબ૦
અંતર પડદો ખોલી બતાવ્યો જાણી ક્ષત્રીનુ તંન.
નામ ઉદય કરો ઉદય પછી ભવ સુધારો જંન—આ અ.

ઉદય—બાળા ગભરાશો નહીં આ કાર્ય કરવું એ મારો ક્ષત્રીનો ધર્મ છે,

ગાયન ૬ ઠું.

ધીરજ રાખો બાળા, સઉ કાર્ય પ્રભુ કરે સારો
સબુર રાખો સઉ મન્ન, પ્રભુ કરે કાર્ય રંજન
કોઇ દીલ સબુરી રાખે, તારે ભગવાન સુધારે

મન મેલી કામ સુધારે, નવ થાય આકળા થાયે
કહો કેયમ કર્યાથી કામ થાય સુજંન
ચટપટ બોલીને કરશો મંન રંજન—ધીરજ.

એટલું કહી ઉદય જાય છે. બાળા બાવાના વીશરામમાં જાય છે પડદો ઉપડે છે.

સ્થળ.

અઘોર જંગળ.

ઉદય—હાય પ્રભુ રાજ્યના માલીકને આ દુઃખ પીતાજીને ખરી વાત કહી તો દેશવટો મલ્યો આજ કાલ દુનિયામાં જુઠ જુઠ જુઠને જુઠજ છે સઘળે જુઠ વ્યાપી રહીછે સાચુ બોલવાથી દુઃખ મળે છે ને જુઠું બોલાવાથી સુખ મળે છે એ સુખ માહારે જુઠું બોલી લેવું નથી હું તો ફક્ત માહારા નશીબ ઉપર આધાર રાખું છું. કર્મ રંકને રાય બનાવે છે ને કર્મ રાયને રંક બનાવે છે માટે કર્મ છે એજ ખરૂં છે કર્મ વીના બીજું કાંઇ નથી. પ્રભુ હું કોઇ દીવસ ચાલ્યો નથી પરંતુ આ દુષ્ટ પીતાજીએ જુઠી જક બાંધી દુઃખમાં નાંખ્યો છે પરંતુ કાંઇ ફીકર નહિ તે પણ નશીબમાં લખેલુંજ પણ પ્રભુ તુંજ માહારા સાચાની વારે થા.

ગાયન ૭ મું.

પ્યારો પ્યારો પ્રભુજી મુંને પ્યારો
તમે કર્મનું પારખું બતાવો
મારો જન્મ પ્રભુજી સુધારો—પ્યારો
અકલ સુધારો પ્રભુ બુદ્ધી વધારો
આપોને આશારો તમારો— પ્યારો.

ગુસ વાણી—ધીર રાખો ભગત ધીર રાખો
જુઠ ટાળો જગતમાં સાચો
ભાવ જઇ કરમ અજમાવો

સચ્ચાઇથી ચાલશો તો જનમ સુધારશો
ટેક રાખી સદા સંભારશો—ધીર.

ઉદય—આ શું આ તો ગુપ્ત વાણી, જાવ જઇ કર્મ અજમાવો એ બોલ બરાબર છે માટે ચાલ તે કામ કરવા સત્વર જાઉં.

તારો તારો પ્રભુજી મુંને તારો
આ શેવકની લાજ પ્રભુ વારો— તારો.
અહલ્લાને તારી પ્રભુ મીરાં ઉગારી.
તેમ શેવકને દુનીઆંથી તારો— તારો.

(એટલી અરજ કરી, ઉદય ધારેલી જગોપર જવા નીકળે છે એટલામાં તેનો મીત્ર પ્રધાન પુત્ર ચંપક તેને ઓચીન્તો મળે છે.)

ચંપક—કેમ મિત્ર આટલા બધા ઉતાવળ ક્યાં જાઓછો એટલું બધું સતવરનું શું કામ છે મિત્ર આ દોસ્તને મુકી દેશવટે નીકળ્યો આ તાહરો દોસ્તતો તાહારા સુખે સુખી છે અને તાહારા દુખે દુખી છે અને તાહારા દુઃખમાં ભાગ લેનારો છે. છતાં કેમ મુકીને આવ્યાં. એકલાં આવવું આપને ઘટે છે કે,

ઉદય—મિત્ર પીતાજીથી તકરાર થઈ ખરૂં કહેતાં ખોટું લાગ્યું અને બારોબાર ચોવીસ કલાકમાં જવાનું કહેવાથી હું ત્યાથી જેમનોતેમ નીકળી પડયો. મિત્ર માહારા દુઃખ માટે તમે દુઃખી કેમ થાઓછો માહારા કર્મના લેખ હું ભોગવી લઇશ મહારા નશીબમાં હશે તે થશે માટે મીત્ર તમે માહારી સાથે દુઃખી થવા આવવા વીચાર બંધ રાખો અને ઘર તરફ પધારો.

ચંપક—મિત્ર આ શું બોલો છો. આ વખતે હું તમોને કામ નહિં લાગું તો ક્યાં કામ લાગીશ માટે મિત્ર બીજા વીચારો દુર કરી આપ ક્યાં જવા વીચાર ધારોછો તે કહો અને પછી આપણે સાથે જઇય.

ઉદય—મિત્ર હું તો તમોને ખાસ નાજ કહુંછું પછી તમારી મરજી
(એમ કરી ચંપકના કાનમાં વાતો કરી જાયછે.)
(પડદો પડે છે)

સ્થળ.

રસ્તો

બારવટીઓ— (ત્રણ બારવટીઆઓ આવે છે)

કેહળ—અલ્યા વેહળ આ શાંની શાળી વાગે છે (થાળી વાગેછે)

વેહળ—અલ્યા આતો પ્રતાપસીહ રાજાની ગાદીના માલ લેવાની થાળી વાગેછે અને તે કહે છે કે માથા સાથે માલ અને કર્મ હોય તો ખાય એમ બુમ પાડી થાળી વગાડે છે.

ચેહળ—આહા અલ્યો ત્યાં જઇ હું એટલો માળ મલહે.

બધા—હા અલ્યો હાલો જઇએ.

(એમ કહી ત્રણેનું ત્યાં જવા નીકળવું અને ઉદય અને ચંપકનું આવવું.)

ઉદય—ચંપક ભાઈ આ જોયું શું.

વગાડે છે હવે ખાત્રી થઇ ના થઈ હોય તો તેને પુછી જુઓ એટલે પુરી ખાત્રી થશે.

ચંપક—વારૂ ભાઈ (ઢેડ તરફ જોઇને) અલ્યા આ શાંની થાળી કુટે છે.

ઢેડ—બાપજી પ્રતાપસીંહ રાજાની ગાદીનો માતા અને માહાદેવના દેવલ પાસે એવો લેખ લખ્યો છે કે—માથા સાથે માલ અને કર્મ હોવ તો ખાય. એ પ્રમાણે લેખ લખ્યો છે માટે જેમને તે માલ લેવા જવું હોય તે સુખેથી જાવ અને યુકતીથી લ્યો.

ચંપક—વારૂ તે રસ્તો કયાં થઇને જવાનો છે.

ઢેડ—બાપજી (આંગળી કરીને) એ.....આમ થઇને આંમ વળ-શો એટલે સાંમુંજ દેવળ છે.

ચંપક—ઠીક બહુ સારૂ (એમ કહી એક રૂપીઓ તેને આપે છે)

ઢેડ—બાપજી ઘણું જીવોને રાજ્ય કરો.

ચંપક—મીત્ર આ ભેદની મને કાંઈ સમજણ પડી નહી તે વારૂ શું હશે.

ઉદય—ભાઈ ચંપક તું તારે માહારી સાથે ચાલ, આપણે જોઇએ છીએ નશીબમાં હશે તો મળશે.

ચંપક—વારૂ મીત્ર પધારો.

ચંપક અને ઉદય— ગાયન ૮ મું.

ચાલોને મિત્ર હમારા
હું આવું પાછળ વાહાલા
જઇ કામ સુધારોને લાલા—જઇ.
આ જલદી પગલાં વાળ્યાં
સુંદર શાંમળીઆ કાલા
મોરલી મુખે ધરનારા
આ કામ સુધારો મારા—ચાલો.
આ આવ્યો પાછળ તારા—ચાલો.

(બંને જાય છે પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

માતાનું અને માહાદેવનું દેવળ.

કેહળ—અલ્યા ચેહળ તું ભણ્યો છે.

ચેહળ—હા થોડું થોડું તો આવડે છે.

કેહળ—તારે વાંચને આ હુ લખ્યું છે જોને એવું હારૂં લાગે છે ને વળી આ પુતળું શેનું છે.

ચેહળ—અલ્યા આંમો તો માથા સાથે મારૂ ને કર્મ હોય તો ખાય એમ લખ્યું છે અલ્યા આપણા કરમમાં હશે તો મળશે, માટે હાલો આપણે ત્રણે જણા મળી માંથાં પછાડહુ એટલે ત્રણેમાંથી જેના કરમમાં હશે તેને મલહે.

કેહળ—હા અલ્યા આ તો હેહું છે હો. લે પેહેલો હુ પછાડું છું. (એમ કહી પુતળા સાથે માથું પછાડી લોહી કાઢી રોતો-રોતો તેમની પાસે આવે છે)

બેહળ—જા જા તને તો આવડતુંજ નથી. એતો મારા નસીબનું છે. (એમ કહી માથુ પછાડી લોહી ચુતો તેમની પાસે આવેછે.)

ચેહળ—અરે તમને તે શું આવડે એતો મારા નછીબનુ છે માટે લાવ મને હુ તેમ કરૂં.

(એમ કહી તે પણ માથુ પછાડી લોહી ચુતો થઈ રોતો રોતો આવે છે.)

(બધાઓને વાગવાથી એક ધોતીયું ફાડી ત્રણે જણા પાવીંટી લમણે હાથ દઇ જાય છે.)

ત્રણે—હત તારૂ સત્યાનાશ જાય, ઉલટા માથાં ભાગી નંખાયા એમ બોલતા બોલતા ત્રણેનું જવું બાદ ઉદય અને ચંપકનુ આવવું.

ઉદય—મિત્ર જોયું આ દેવલ.

ચંપક—હા તમારા કહેવા પ્રમાણે બધું એ ખરૂં પણ માલ શીરીતે મળે ?

ઉદય—જોયું ભાઈ કોઇ મુરખાએ માથાં પછાડી નકામાં માથાં ફોડી લોહી ચુતા થઇ ચાલ્યા ગયા છે. ના ખાત્રી થતી હોય તો જો આ લોહી.

ચંપક—હા મીત્ર આપણા આવ્યાં પેહેલાં ઘણા માણસો અજમાયશ કરી ગયા છે. પરંતુ મિત્ર આપણું તે રીતે ના થાય.

ઉદય—મિત્ર આ માલ માથુ ફોડી લેવા લેખ નથી લખ્યો પરંતુ તેનો મતલબ એવો છે કે માથા સાથે માલ અને કર્મ હોય તો ખાય એટલે ના સમજ્યા જુઓ માથા સાથે માલ એનો અર્થ મારી બુદ્ધી પ્રમાણે તો હું એજ કરૂં છું કે આ લાકડાનું શીશ ને તેના ધડથી તલવારથી ઉડાવી દઈ તેમાં માલ છે તે લેવો એમ થાય છે મને તો એમ સમજણ પડે છે જો આપણુ કર્મ હશે તો આપની બુદ્ધી બરાબર છે. કર્મમાં નહિ હોય તો મેહેનત ફોકટ છે માટે માહારા સમજવા પ્રમાણે તો એમજ થાય છે અને તે બરાબર છે.

ચંપક—મારી બુદ્ધી તો આ કામ પાર પાડવાને બીલકુલ ચુ઼લતી નથી. પછી તમારી ધ્યાંનમાં આવે તે ખરૂં જુઓ તો

ખરા અજમાયશ તો કરી જુઓ કર્મની વાત છે.

એમ કહી ઉદયનું લાકડાના પુતળા પાસે જઈ તલવારવતી તે ધડ જુદુ કરવું અને અંદરનો માલ નજરે પડવાથી અંદરથી કાઢી ચંપકને બતાવવો.

ઉદય—કેમ ચંપકરાય, કર્મ છે એ ખરૂં છે ને, જુઓ આ માથા સાથેનો માલ,

(એમ કહી બતાવે છે.)

ચંપક—હા મિત્ર કર્મ શિવાયનું દુનીયાપર સર્વ જુઠું છે કર્મ એ જ ખરૂં છે.

ગાયન ૯ મું.

આજે સફળ પ્રભુએ સંસાર કર્યો
કર્મ નક્કી ફળયું ને તારો બોલ પળયો
ખરે ખર બોલ પળયો, સર્વ માલ તુંને મળયો
જય જય જય આજે— આજે.
વાહાલા ઉદય તમે તો હવે રાજ્ય સ્થાપો.
રાજ્ય સ્થાપી દુઃખડાં તમે આજ કાપો,
જઇ બાળાને મળો ત્યાં જઈ રાછા વળો.
જય જય જય જય— આજે.

મિત્ર હવે આપણે તે જોગીઓના રહેઠાણમાં જઇએ, ને આ નીકળેલા લેખવાળી બાળાને મળીએ.

ઉદય—હા મીત્ર સત્વર ચાલો મેં તેમને ભરૂસો આપ્યો છે, ને તેના વચન પ્રમાણે હવે ફક્ત તે વચન પુરૂ થવાને બે દીવસ બાકી છે માટે એકદમ ચાલો.

(એમ કહી જોગીઓના રહેઠાણુ તરફ જવાની વીચાર કરી બંને જણુ જાય છે પડદો પડે છે)

સ્થળ.

કેદારસીંહની ખાનગી રૂમ.

કેદાર—પ્રધાનજી વાહાલી પ્રીયતીને લાયક હાલમાં કોઈ પતી નથી

માટે માહારો વિચાર તેના લગ્ન સારૂ મંડપ રચી સ્વયંવર કરવો અને જે સ્વયંવરમાં જીતે તેને વરમાળા પ્રીયવંતી આરોપે.

પ્રધાન—અંન્નદાતારનું કહેવુ બરાબર છે. પરંતુ તે કાર્ય કરવાનું આપ શું બતાવશો.

કેદાર—પ્રધાનજી કાર્ય તો એજ કે અદ્ધર ખુરશીપર બેશી અવળા હાથે મુકરર કરેલા નીશાનને છેદ પાડવાનુ કેમ બરાબર ને,

પ્રધાન—જી હા આ હકીકત મને ઘણીજ ધ્યાનમાં આવી ગઇ છે ત્યારે સર્વે રાજાઓને સંદેશા કહેવડાવવા સીપાઇઓને બોલાવી મોકલાવીશું ?

કેદાર—હા હાલને હાલ સીપાઇઓને બોલાવી મોકલો પરંતુ તેની મુદત આજથી આઠમે દીવસે રાખવી મને વધારે દુરસ્ત લાગે છે.

પ્રધાન—હાજી માહારો પણ એજ વીચારછે અને આપનો ધરેલો વીચાર બરાબર છે, અરે કોઇ સીપાઈ હાજર છે.

(એમ કહી સીપાઇઓને હાંકો મારે છે સીપાઇઓ આવે છે)

સીપાઓ—હાજર સાહેબ.

કેદર—(સીપાઇઓને કાગળના કકડા આપી) જાવ આ પત્રીકાઓમાંથી સઉના નામ શોધી કાઢી તેઓને આપી આવો અને જલદી પાછા આવો.

સીપાઓ—બહુ સારૂ મહારાજ

(એમ કહી સર્વે પત્રીકાઓ સઉસઉના ભાગે પડતી વેહેંચી લઈ આપવા જાય છે)

કેદાર—કેમ પ્રધાનજી પૈસો હતો તો હું સ્વયંવર આવી બાહાદુર અને સુરવીર રાજકુમારને માહારી પુત્રી વરાવીશ કેમ પ્રધાનજી આ માહાભારથ કામ કરશે તે સુરવીર અને બાહાદુર ખરો કે નહીં.

પ્રધાન—કેમ નહિં અંન્નદાતાર તેતો ખરેખરા બાહાદુર કહેવા માહારાજ પૈસાની કાંઈ આ દુનીઆમાં વાતો બુઝાની

છે પૈસો તો સાક્ષાત લક્ષ્મી છે પૈસા જેવી મોટી ચીજ આ દુનીઆપર કઇ છે, માહારાજ આપ કેમ આટલા બધા શોચમાં આવી ગયાછો તે કાર્ય કરનાર ઘણા ક્ષત્રી મળશે.

કેદાર—પ્રધાનજી હું સેહેજ સોચમાં છું મને તો આ કાર્ય ભારી લાગે છે માટે તે કોઇથી બનતું મુશકીલ છે પણ

કાંઇ નહીં ચાલો પ્રધાંનજી સીપાઇઓ તે ખબર લઇ આવશે માટે આપણે હવે સ્વયંવરની ધામધુમ કરીએ.

પ્રધાંન—જી હા, પધારો.

કેદાર અને પ્રધાંન— ગાયન ૧૦ મું.

મારા વાહાલારે પ્રધાંનજી, કેવો વીચાર મેં ધારીયોરે;
આઠ દીન પછી મંડપ, સરવે રાજા ત્યાં આવશેરે.
કાર્ય કરશે તે કન્યાને વરશે, બાકી પાછા જાશેરે;
મને લાગેછે આ કાર્ય છે, અચરૂં તે વનતુ મુશકેલ છેરે.
કેમ આંમ બોલીયા, મુખે ઉચરીયા. વીશમય પડીયા
શુરવીર ઠરીયા, કેમ આમ ડરીયા. શોચ શીદ પડીયા
શુરવીર ઘણા છે જગ મહીંરે— માહારા

(જાય છે પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

જોગીઓનું રહેઠાણ.

બાળા—હાય પ્રભુ પંદર દીવસ થવા આવ્યા છ[illegible] હજી સુધી ઉદયસિંહ આવ્યા નહિ હવે આજનો દીવસ બાકી છે આજનો દીવસ વીત્યા બાદ મારે જોગીઓના ટોળામા ભળી જવું પડશે પણ ઉદયસિંહ ક્ષત્રી પુરૂષ છે. તે આવ્યા વિના તો રહેજ નહિં માટે લાવ જરા રાહ જોઉં

જોગી—કયું બેટા, કયા બીચાર કરતી હયે કયું તેરેકું કુચ્છ ડર હયે તેરેકું કુચ્છ ભય હયે શોકાતુર કાયકું હોતી હયે તું આવી તે દીવસના ચહેરામાં અને આજકાલ ચહેરામાં બોત ફરક પડ ગયા હયે માટે બેટા મેરેકું કહદે તેરેકું કયા હયે.

બાળા—બાપજી મને ભય બીલકુલ નથી અને ચીન્તા જરા પણ નથી પરંતુ આવતી કાલે માહારે આપના ટોળામાં ભગી જવાનું છે અને મળવા આવનાર આતુર માણુસ આવ્યા નથી તેથી તે કારણથી વીચાર કરૂં છું.

૨ જો જોગી—બચ્ચા તું મત ગભરા તેરેકું મીલને વાલા અભી આયગા. બચ્ચા તું ફીકર મત કર બયેઠ.

બાળા—વારૂ બાવાજી.

(એમ કહી બેસી જાય છે બાદ ઉદય અને ચંપક આવેછે)

ઉદય—(પાસે આવીને) બાળા તે જગા જોઇ મેં ખાત્રી કરી. અને તે કાર્ય મેં પુરૂં કર્યું છે.

બાળા—હેં આપ શું કહોછો આ ખરૂં છે ?

ઉદય—બાળા તમારા સોગન ખાઇને કહુ છું કે તે કાર્ય મેં પુરૂ કર્યું છે.

બાળા—તે શીવાય બીજી ખાત્રી !

ઉદય—બીજી ખાત્રી (માદલીયું કાઢીને) આ અંદરથી નીકળેલું માદલીયું અને કાગળ.

(બંનેબાળાને બતાવે છે ને બાળાને ખાતરી થાય છે)

બાળા—(કાગળ વાંચીને) કેમ તમે તે કાગળ વાંચ્યો !

ઉદય—હા તે મેં બરાબર વાંચ્યો છે ?

બાળા—બેલો ત્યારે તેમાં શું છે ?

ઉદય—તે મેં સઘળું વાંચ્યું છે ને મને ખબર છે.

બાળ—ત્યારે ઝાલે પ્રીયાનો હાથ ?

ગાયન ૧૨ મું.

મારા વાહાલા રસીલા ભરથાર—,આવો મારા;
તલસે નાર નાર પ્રીય આવો સરદાર,—માર.

હેત કંઈ વધારજો આ દાસીના ઉપર લહી,
શાંણા રસીક દીલદાર આજે પ્યારીપર નીધા કરી;
ખાંનપાંન રસવાંન વાહાલા તમવિનાં પળપળ ભુલી,
દરસન તમારાં દાસીને દીધાં છે પ્યારા પ્રીતથી;
ભરથાર સરદાર પ્રીતના પ્રેમી થનાર.
હેત વધારો આધાર,
આપ શેવામાંહ્યું પ્રાંણાધાર;—આવો મારા.

ઉદય—બાળા હવે આ મુકામમાંથી ઉપડી તારા પીતાજીના રાજ્યમાં જવું એ સારૂં છે.

બાળા—હા પ્રાંણનાથ આ જોગી માહારાજના આશીરવાદ લઈ તે તરફ જવું અને તેમાં લખેલું તમામે કાર્ય કરવું એ ઘણું સારૂં છે.

ઉદય—પ્રીયા, ત્યારે હું ચંપકભાઇ પાસે તમારે પેહેરવા સારૂ કપડાં મંગાવું. કારણ આવેશ પેહેરી ત્યાં જવું મને દુરસ્ત લાગતું નથી.

બાળા—હા, પ્રાંણનાથ તે બરાબર છે મંગાવો.

ઉદય—(ચંપક દુર ઉભેલો છે તેને પાસે બોલાવી ને) ચંપકરાય. તમે ગામમાં જઈ તમારા ભાભી સારૂ જોઇતાં કપડાં લઈ આવશો ? કારણ હવે અહીંથી જોગી વેશ ઉતારી તેજ તે તરફ જવું છે અને સર્વ કાર્ય ત્યાં જઈ સત્વરથી કરવું છે.

ચંપક—વારૂં મીત્ર જાઉં થોડી વારમાં લઈ આવુંછું.

(કહી ચંપક જાય છે)

બાળા—પ્રાંણનાથ ચંપકરાય કોણ છે.

ઉદય—તે માહારા પીતાજીના પ્રધાનના દીકરા છે અને માહારા મિત્ર છે અને અહીં પણ તેજ પ્રધાન થવાના છે.

બાળા—પ્રાંણનાથ ઘણી ખુશીથી આ અબળાનું જીવતર આપે સુધાર્યું છે પ્રાંણ આપ મને મળ્યા ન હોત અને આ કાર્ય આપે કર્યું ન હોત તો આવતી કાલે માહારે આ જોગીઓની ધુણીમાં બેશી કરદમ તપ કરવા પડેત

અને મ્હારો જન્મ બગાડવો પડેત પરંતુ પ્રાણનાથ ચંપક રાયભાઇને આવતાં કેમ વાર લાગી ? ત્યાં જઇ આપને કચેરીનું મહુરત કરવું છે અને નકામો વખત ચાલ્યો જાય છે.

ઉદય—પ્રીયા સબુર કરો ચંપકરાય દેખાય છે. આવે છે, આ દેખાય, જુઓ.

(એટલામાં ચંપક આવે છે.

ચંપક—મિત્ર લ્યો આ કપડાં લાવ્યો

(એમ કહી કપડાં આપે છે. એટલે બાળા પેહેરી આવે છે.)

બાળા—પ્રાણનાથ ચાલો,

બાળા અને ઉદય— ગાયન ૧૨ મું.

પ્રીતમ ચાલો મારા પ્રાણ અહિંથી રહોછું સંગે
પ્યારા પ્રીતમજી તમને ફુલે વધાવુરે દાસી થઈ
સંગે—પ્રીતમ—
વાહાલી લાગે તાહારા વેણ મુજને પ્યારા અંગે
બાળા હું તમને મારી સાથે જ રાખું પ્રીતે પાછળ ચાલો સંગે—પ્રીતમ

(ઉદય બાળા અને ચંપક જાય છે. પડદો પડે છે.)

સ્થળ.

રસ્તો.

કેહળ—અલ્યા ચેહળ આ તો ઓલી કેવત પ્રમાણે થવું લેવા ગઇ પુતને ખોઇ આવી ખસમ. એવો ઘાટ થયો. અલ્યા માથા હાથે માલ હતઃ તે આંમ ચમ થયું હું. અલ્યા ચેહળ ચમ બોલતો નથી.

ચેહળ—હા ભાઇ તું કે છે એ ખરૂં છે પણ શું કરીએ. આપ-

ચ્યા નશીબમાં નહીં એટલે ચાંથી મલે. ત્યારે અલ્યો એ માલ કાણુ લેશેને શી રીતે નીકળશે.

વેહળ—અલ્યા માલ તો નહિં મળ્યો તો મુઓ. પણ કહું તેમ કરીએ તો ચમ ફાવીએ કે નહિં.

ચેહળ—વળી તું હું બતાવે છે, બતાવ જે હાવુંને હાવું એટલે આટલા રહ્યા છીએ તે પણ પુરા થઇ જઇએ એટલે પતી ગયું,

કેહળ—અલ્યા વેહળીઆ તું તો જ્યાંને ત્યાં આમ ડાપણ ડોળી આમ તેઆંમ કરે છે ને ઉલટો બતાવે છે. જા તારા- માં કાંઈ અકલે જ નથી.

વેહળ—અલ ાંભળો તો ખરા જુઓ આપણે છીએ તો ક્ષત્રી બચ્ચા વળી તડાકા કરવામાં કાંઇ ભુલીએ એવા નથી વળી ચાલાકીમાં કાંઇ બાકી નથી. માટે જુઓ મારો તો વીચાર એવો છે કે પેલી બાળા જોગણ થઇ જવા બાવાઓની ધુણીઓમાં ગઇ છે. માટે બાવાઓ પાસે જઇ ઉંધું ચતું સમજાવી. તેને ઉપાડી વેચી હું નહીં તો પરણીશું એટલે ઠીક પડશે.

કેહળ—હા મારો બાપો કરૂં એ કામમાં તો મારૂં કામ એ કામ તો આ ફ્રાંકડા સીવાય નહિં બને પણ અલ્યા એ માલતો એક ઉદડીયો કરીને છોકરો આવો છે તેણે લીધો છે ને કંન્યાંને પણ તે જપરણ્યો હે. અલ્યા પ્રં તાપસીંહનું રાજ્યપણ એ જ લેહે અલ્યા કંન્યાને તેની સાથે લઇ જતાં મેં નજરે જોયો હતો. અલ્યો જો તમારો જવાનો વીચાર હોય તો બાંધો કમરને થાઓ તૈયાર પછી જુઓ ફાંકડાના સપાટા અલ્યો આપણેએ અહેતાંથી કાઢી લાવી હું પણ તમારી સાં- થી ઉપાડી લઈ જવાની હીમત છે જો હીમત હા હો- યતો મને હા કહો નહીં તો જવાબ આપો,

ચેહળ-વેહળ—હા હા અલ્યો અમારી તો પુરી હીમત છે,

કેહુળ—હાલો ત્યારે ઉપડો મારો બાપો કરૂં.

ગાયન ૧૩ મું.

અલ્યા ચેહુળીઆ હટપટ હાલો
જઇ બાળાને ચટપટ ખાળો.
જાવું ચપકીથી ચાર આવું વેલો લઈ બાર
પછી માલની શાવાર હુઉ થાઓ તૈયાર—અલ્યા.
અલ્યા હાલોને ખટપટ કરીએ.
ગયા ચેડે પછી નવ ડરીએ.
કાઇ લીધા વગર નવ ફરીએ—અલ્યા.
(ત્રણે બારવટીઆ ચાલ્યા જાય છે ને પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ

ઉદયસિંહની કચેરી.

છડીદાર—આસ્તે ધ્યાસ્તે નેક નામદાર નીધારખીયો મેહેરબાન.
(છડી પોકારનારની સાથે ઉદય અને ચંપક આવી બેસે છે અને કચેરી ભરાય છે.)

ઉદય—વાહાલા મિત્ર ચંપકરાય તમે મારા સુખ દુઃખના સાથી થયા છો અને માહારા પરમમિત્ર છે. તમે તમારા પીતાના પણ થયા નહિં અને ખરી વાત ઉપર ભરૂસો રાખી. મારી પાછલ દુઃખમાં ભાગ લેવો ધારી મોહારી ખોળ કરતાં મને મળ્યા છો અને મારા સુખ દુઃખના સાથી થયા છો અને મને રાજ્ય મળ્યું છે તેથી તમોને તમારા પીતાજીની માફ પ્રધાનગી મારે આપવી જ જોઇએ માટે હું આજથી તમને મારા પ્રધાન તરીકે રાખી જગ્યા આપું છું.

મેઘા—(દુરથી) હાય હાય સત્યા નાશ જતું રહું આને તો પ્રધાનગીરી મળી હવે કઇ યુક્તી રચી તેમને [illegible]

પડાવું પણ કાંઇ નહિ જોઇએ છે.

ચંપક—વાર મિત્ર તેને માટે હું આપનો આભાર માનું છું. (સીપાઇઓ તરફ જોઇને) માહારા શુરા સામંતો આજ કચેરીનું સ્થાપન કર્યું. હવે કોઇ બાબતમાં આળસુપણું રાખશો નહિં સર્વે કામની ચાલાકીથી ખબર રાખજો ને લડાઈની કળા કસરત શીખી તૈયાર થજો. (ઉદય તરફ જોઇને) ભાઈ ઉદયસિંહ કચેરીના સ્થાપન સાથે બાળા ભાભીને તથા ગોરને બોલાવી આપની સાથે આ વખતેજ હાથ શોંપાવવાનું કરીએ તો સારૂં છે. કારણ કે આજે શુભ મહુરત છે. વળી રક્ષાનું માદળીયું પણ આજેજ બંધાવશે તો પણ આજ શુભ મહુરત છે, સર્વ કાર્ય શુભ મહુરતે કરવાં તે સારાં છે વળી તે બાધવાથી તેમાં લખ્યા પ્રમાણે સર્વ કષ્ટો દુર થશે અને ભવીષમાં સારૂ થશે.

ઉદય—વાર મિત્ર બોલાવો તેમને.

ચંપક—સીપાઈ.

સીપાઇ—હાજર સાહેબ.

ચંપક—જાવ ગામમાંથી કોઈ બ્રાહ્મણને બોલાવી લાવો અને બાળા ભાભીને બોલાવી લાવો. જાવ જલદી આવો.

સીપાઈ—જી હજુર જલદી આવું. (સીપાઇ જાય છે.)

મેઘો—(દુરથી) હવે આ ચંપકીઆને શી યુક્તી કરી દુર કરાવું આપણો તો કોઈ ભાવ પણ પુછતું નથી અને એને તો પ્રધાનગીરી મલી હવે એ પ્રધાનગીરી શી રીતે છીનાવી લઉં પણ કાંઇ નહિં જોઈ લો મારી ચાલાકી. પણ કાંઇ નહિ જોઇએ છે.

(બાળાવંતી આધુ ઓઢી આવે છે અને બ્રાહ્મણ પણ સાથેજ આવે છે.)

બ્રાહ્મણ—(ચંપકરાય પાસે જાણી જોઇને) (લાવ એક વખત

મને ગમત તો કરવા દે પછી ઘણું એ થશે.)
બાઈ કોની તમારી સાથે આ બેનના લગ્ન કરવાં છે.

ચંપક—અરે માહારાજ કાંઇ સમજણુ છે કે એમને એમ બોલવામાં જ સમજ્યા છો ? છાંનામાના ઉભા રહો જેમ કહીએ તેમ કરો.

બ્રાહ્મણ—(ડોકુ હલાવીને) બહુ હારૂ બાઇશાબ, હું તો અજાણ્યો છું તેમાં એમ બોલાઇ જવાયું છે માફ કરજો. (છોને બોલ્યા કરે આપણેતો મશકરી કરતા આવ્યા છીઅ તે કરીશું.)

(ઉદયસિંહ સીંગાશન ઉપરથી નીચે આવે છે.)

ચંપક—માહારાજ ઉદયસિહ માહારાજનો હાથ મેળવી લગ્નની વિધિ કરો ?

મેઘો—(સ્વગત) હાય હાય આ ચંપકીયાને જોઇ મારૂં કાળજુ ફાટી જાય છે, શું કરૂં પણ કાંઇ નહીં જોઇએ છીયે.

બ્રાહ્મણ—બહુ સારૂં સાહેબ (સ્વગત) ભણ્યા છીયે તો નદી સુધી પણ પોગળીયુ નભે તેમ લાગે છે.) લ્યો બેહેન ભાઇનો હાથ ઝાલો, આ બાઈ તો રાજા છે.

ચંપક--કેમ માહારાજ આમ લવારી કર્યા કરો છો. શું મશ્કરી કરોછો, ને બાઇ બેહેન કરાવો છો.

બ્રાહ્મણ—ના ભાઇ સાહેબ મને તો એમ બોલવાની ટેવ છે. એટલે બોલાઇ જવાય છે. (સ્વગત) છોને બુમ પાડે આપણે તો કયાં ગમત કર્યા સીવાય રહીયે તેવા છીએ.) પ્રકાશ—[એમ કહી હાથ મીલાવે છે.) શમે વરતે સાવધાંન, વર કન્યા સાવધાંન, વરની માડી સાવધાન, કન્યાની માડી સાવધાન, લાવો બાઈ દક્ષીણા પછી પુરો વેદ ભણી લગ્નની પુર્ણાવતી કરીયે.

ચંપક—અરે આપીયે છીએ, આટલા અધીરા શું થાવ છો. તમે તમારે ચલાવોને.

બ્રાહ્મણ—ચલાવું શું માહારૂ કપાળ, દક્ષીણા વીના વિધિ પુરી

થાય નહિ. આ ઠેકાણે દક્ષીણા બારે જોઇએ. રાજાજી સાહેબ છો, આપ તો જે આપશો તે થોડુ છે,

રૂપક—લ્યો લ્યો, માહારાજ, (એમ કહીને હાર આપે છે)

બ્રાહ્મણ—હું હવે સમજ્યા તે ખરૂ, લાવો હવે કાર્ય આગળ ચાલશે, (એમ કરી) **भवनतुं, भवनतुं, भवनतुं.** થોડાં ફુલ લઇ તેમના બંનેના માથાપર રાખે છે. પધારો સાહેબ કાર્ય પુરૂં થઇ ગયું.

મેઘા—(સ્વગત) હાય હાય આંને તો ફુલ મતા આપી દીધી હવે તો હાથથી બાજી જવા બેઠી. પણ કાંઇ વાંધો નહિ જોઇએ છે.

રૂપક—મહારાજ લ્યો આ માદલીયું તમારાજ હાથે તેમને બાંધો એટલે શર્વે કાર્ય ફતે થાય. તમે તો ભોળા જણાઓછો

બ્રાહ્મણ—માહારાજ ભોળો તે છું પણ..........જરા મને હસાવવાની ટેવ છે. તેથી ખોટું માનવું નહિં—માહારાજ એ તો મારી જન્મની આદત છે.

(માદલીયું બાંધતી વખતે—**भ्रमणाये नमः गुरुदेवताये नमः सारदाये नमः क्रष्णाये नमः कर्माये नमः भवनतुं, भवनतुं, भवनतुं.** (એમ કહી માદલીયું ઉદયસિંહના હાથે બાંધે છે.) લાવો માહારાજ અમારી માદલીયાની દક્ષણા.

ઉદય—(પોતાના ગળામાંથી બીજો હાર કાઢી આપે છે) લ્યો માહારાજ કોઈ કોઈ વખતે પધારજો,

બ્રાહ્મણ—બહુ હારૂ અંન્નદાતાર કલ્યાણ થાઓ તમારૂં.

(કહી ત્યાંથી તરતજ વિદાય થાય છે)

છડીદાર—માહારાજ આ કોઇ ગુણકા અરજ કરવા આવી છે.

ઉદય—તેને પ્રવેશ કરાવો. (ગુણકા આવે છે.)

રૂપામકળા—અંન્નદાતાર હું નાચ મજરો સારો કરી જાણું છું.

મને આજ આપના ગાદીએ બેસવાની ખબર મળવાથી હું આપની પાસે આવી છું.

ઉદય–ઠીક સ્યાંમકળા તને કઇ કઇ ચીજો આવડે છે.

ઉદય—અન્નદાતાર આપ કહો તેવી ગાઇ બતાવું આપ કહોતો થઈ ગયેલી ચીજ કહું અને આપ કહો તો મોઢેથી જોડી કહું કોહો અન્નદાતાર આપનો શું હુકમ છે.

ઉદય—મોઢેથી ચીજ જોડી નાચ કરતાં કરતાં કહો.

સ્યમ– ગાયન ૧૪ મું,

અંન્ન દાતા સરદાર (૨) આપને શરણે હું આવી દાતાર.
સોળ વરસની સુંદરીહું જોબનપુર ઝલકાય
શું કરૂં સરમાઇ મરૂં છું(૨)એળે જનમ વહી જાય–મારોએળે
આ દાશીનો જનમ સુધારો, સુધારો, સુધારો,સરદાર–આપને
હું ગુણકા ગભરાઇ છું પણ અવર નહિ ઉપાય
છું ગુણકા પણ રહી ધર્મથી(૨) તારોને સરદાર=તારોને
આ દાશીનો જનમ સુધારો, :સુધારો,સુધારો,સરદાર–આપને

ઉદય–ચંપકરાય, આશું કહે છે. તમને સમજણ પડી ? પુછો તે શું માગે છે.

ચંપક–સ્યાંમકળા. માહારાજ કહે છે :તમારો માગણીનો ભાવારથ શું છે તે ખુલ્લે ખુલ્લો સમજાવો અને તમારી માગણી શું છે તે કહો.

સ્યામ–મહારાજ ઘણી ખુશીથી પરંતું આપ મને એક વચન આપો તો પછી કહેવાને હરકત નથી,

ઉદય–(સ્વગત શું માગવાની છે તે દુ:ખી સ્થીતીની છે માટે કાંઇ ઇનામ તરીકે માગશે માટે વચન આપવામાં કાંઇ વાંધો નથી, માટે) સ્યાંમ કળા. જાવ મારૂં વચન છે, હવે તે મરમ સમજાવો.

સ્યામ–માહારાજ માહારો ગુણકાંનો અવતાર છે. પરંતું હું અહી એવા વીચારથી આવી છું કે, આપ આજ ગાદીએ

બેસનાર હતા, તેથી આપની પાસે આવી એવી માગણી કરવાનો હેતુ રાખીને આવી છું કે મારે ત્યાં હજારો માણુસો આવી મારી સોબત કરે તેનાં કરતાં જો કદાચ હું આપની સાથે વરૂં તો સઘળી ખટપટ દુર થાય, માટે અન્નદાતાર આપના લગ્ન આપનું વચન પાળી મારી સાથે કરી આ દાસીની માગણી સ્વીકારો, કે જેથી આ દાશીનો જન્મારો સફળ થાય,

ઉદય—સ્યાંમકળા આ તમારી માગણી તદન ભુલ ભરેલી છે. પરંતુ હું એટલો તો તારી સાથે બંધાઉં છું કે તમને અહીં નોકર રાખી, પગાર બાંધી ગાવા વીગેરે સારૂ કબુલ કરૂં છું બોલો તમારી તેમ રહેવા ખુશી છે.

સ્યામ—અન્નદાતાર તેમ થાય તો પણ મારો જન્મતો બગડે જ

ઉદય—સ્યામકળા ફકત તમારે મારી આગળ નાચ અને મજરો કરવો. અને તે બદલ તમને દર મહીને સો રૂપીઆ પગાર આપીશ. અને તમારા સંસાર સુખ માટે માહારા અને ચંપકરાયના શીવાય તમને જે ધ્યાનમાં આવે તેની સાથે વરજો જાવ એટલી તમને છુટ આપું છું, જુઓ વીચાર કરી જુઓ ફાવે છે.

શ્યામ—(સ્વગત લાવને વળી આંનાકાંની કરીશ તો મુદલ ચુકીસ અને જુતાં ખાઇ જવું. પડશે તેના કરતાં આ માગણી કબુલ રાખી. તેમ કરીસ અને પછી આ મેઘાલાલની સાથે પ્રીત બાંધીસ તે પણ રાજ્યના ખટપટીઆ અને હુંશીઆર માણુસ છે માટે લાવ હાજ કહેવું એજ સારૂં છે) વારૂ અંન્ન દાતાર આપનો જેવો હુકમ.

મેઘા—બસ બાજી હાથ આવી છે. આ સ્યાંમકળા મારી સાથે વરવાને ખુશી છે બસ હવે તેને સમજાવી ફોસલાવી તેના જ હાથે સર્વ બાજી રચાવવી પછી જુઓ કેવાં લાકડાં લડવાવું છું અને પ્રધાનગીરી લઉં છું, પણ કાંઇ નહિં જોઇએ છે,

અંક બીજો.

સ્થળ.

માતા અને માહાદેવનું દેવલ.

(બાળાવંતી અને સાહેલીયો આવે છે તથા બ્રાહ્મણ આવેછે

બાળા—૧ મારી વાહાલી સાહેલીઓ આજ આપણો ખુશાલીનો દીવસ છે તેથી ગાઇએ.

૧ લી સખી—હા સખી એ તો ખરૂં, પરંતુ તું તો જોગણ બની હતી અને પાછી સંસારમાં આવી ?

૨ જી સખી—બેહેન સંસાર સુખનો લાહાવો કોને ખોટો લાગે અને જોગણ બનવું કોને સારૂં લાગે જોગણ બનવામાં ધુંણીઓ તાપવી પડે અને વગડા વેઠવા પડે તેના કરતાં સંસાર સુખ ના ભોગવે તો શું કરે.

૩ જી સખી—સખીયોએ તો ઠીક પણ તમે બાળાના પતીને દેખ્યા છે કે ? તે તો ઘણા રૂપવાન, હુંશીયાર, ચકોર ડાહ્યા, સુલક્ષણા, તેમજ અતિ સુશોભીત છે. તેમના વર્ણનની હું શી બીનાં કહું. જે બીના કહું તે થોડીજ છે.

૪ થી સખી—ત્યારે એ કયાં રૂદવાંન ઓછાં છે જુઓને એમની છેલ, છટા, ચાલાકી, ચાતુરી, ચટકો, લટકો, મટકો છટકો, બોલી, ચાલી, હુશીયારી, ડાહાપણ, તે છેલઇમાં તો કાંઈ મણાંજ નથી.

ઉદયચ—શ્યામકળા તેનો તે નાચ અને ફરીથી છટાબંધ કરી બતાવો અને તે નાચ ઉપર ઘણો શોખ છે.

શ્યામકળા—જેવી અન્નદાતારની આજ્ઞા.

મેધા—હાં ઠમકેથી ચલાવ.

[શ્યામકળા એનો એ નાચ ફરીથી કરી બતાવેછે.)

પહેલો અંક સમાપ્ત.

બાળા–બેહેનો અહિંયાં તે આપણે દરશન પુજન કરવા આવ્યા છીએ કે ઠઠા મશકરી કરવા.

૨ જી સખી–તે એ ખરૂં ને જોડે તે ખરૂં.

બાળા—ત્યારે શું તમારે મને પાછી જોગણ બનાવવા વિચાર છે જો તેમ વિચાર હોય તો તેમ કરૂં.

૩ જી સખી—ના બેહેન અમે કાંઇ તને જોગણ બનાવવાનું નથી કહેતા પણ આ તો તને સેહેજ પુછીએ છીએ કે જોગીમાંથી સંસારમાં કેમ આવી ગઇ તે માસ પુછવાના સબબથી જ કહીએ છીએ.

બાળા–બેહેનો ત્યારે શું તમે મને આસ્તેથી પુછયું હોત તો શું હું જવાબ ના આપેત ?

વાહાલો–બ્રાહ્મણ—અરે તમે તે કાંઈ માણુસ છો કે જાનવરની ગણત્રીમાં ગણાઓ છો ?

૧ લી સખી—બેહેન બાળા આ માહારાજ કોણ છે ? તે કેમ વચમાં બોલે છે,

બાળા—(બ્રાહ્મણને ઓળખીને) બેહેન તે માહારાજ તો ઘણા રમુજી છે તેમને તો બોલવા હસવાની ટેવ છે તેમના બોલવા સામું કાંઈ જોશો નહિં એ તો તેમની જન્મની આદત છે. બેહેનો જુવો તમે પુછો છો તો કહું છું કે માહારે સંસારમાં આવવાનું કારણ માહારી નીમેલી મુદત અંદર ભગવાંને માહારા પીતાના કરી ગએલા છુપા કાર્યનો ભેદ જાણનાર પતિ મને મળી આવ્યા તેથી સંસારમાં પાછી આવી પરંતુ બેહેનો હું કાંઈ જોગણ બની નહોતી. ત્યારે કહો બહેનો હું તે જોગણમાંથી સંસારમાં આવીછું કે પેહેલેથીજ જોગણ બન્યા વિનાની છું.

૪ થી સખી—બેહેન તેં આ ખુલ્લે ખુલ્લું કહ્યું હોત તો અમારે કહેવાનું શું કારણ હતું બેહેનો હવે એ બધું જવા દો. અને પુજાતે ગરબો ગાવા ચાલો.

બ્રાહ્મણ—હા ચાલો પુજા કરાવું પછી ગરબાં ગાવ.

(એમ કરી માહાદેવ અને માતાના દેવળમાં જઇ પુજા કર્યા પછી ગરબા ગાય છે)

ગાયન ૧૫ મું.

આળાવતિ અને સખીઓ. (ગરબો)

સુખી વસો સંસારમાંરે બેહેનો ગાઓ સંગાથ સાથરે
આવો સાહેલીગાઓ સાથમાં
નિતિ રાખીને સઉ ચાલજોરે બેહેનો સેવો ભરથાર વાહા-
લરે રાખો સાહેલી પ્રિતિ પ્રેમમાં
કાયા કોરીને કરો કાજરે રહેજો પતિના નિમ નેમમાં

શ્વામી સરીરે સાંમળા, બેહેરાને છે ધોક
અભણને ઉદાશ છે, શું કરૂં હું શોક

એવા પતિને બેહેન સાચવો.પ્રભુ સમાંન બેહેન માનજોજીરે
અભણ છે પણ પતિ તમારો તોપણ પ્રીતમ સાથ હુસીરમે;જીરે
શ્વાંમીની મરજી રાખો શિખામણ
એ જો કરો તો પ્રભુ જાળવેએ જોડ જાણ
હું છું જોબન પુરની શ્વામી ધોળે કેશ

શું કરૂં શરમાઉં છું. ભવ બાળ્યો તંમેશ
મારા પિતાએ મને કુવામાં નાંખી કેમ કરિ ભવ કાઢવોજીરે
શું કરૂં સૈયર હવે જો બનના વેશમાં
ભરપુર જોબન ભડકેથી જાય છે. ક્યાં જઇ જન્મારો મારે
શું કરૂં મારે કાઢવો જીરે

સખીયો સરવે શાચવો. મળીયો જે ભરથાર
આવી કરમે જે મળ્યો. તે તનનો આધાર

ભાગ્યમાં હોય તે મળે છે માટે જાણોરે તમે માટે જાએ.
મારી વાહાલી સાહેલીયો સમજો આજ—ભાગ્યમાં
ગ્યના લેખ સખી જાણજોને રહેજો પતીની
સંગાથેજીરે—માટે જાણો.

૧ લાસખી–બ્હેન તાહારી શીખામણ માથા ઉપર ચઢાવીએ છીએ પરંતુ બેહેન તે તો કાંઇ સમજતા નથી ક-ઇ દુનીયાદારીની વાત તો જાણતાજ નથી, બહુ હારા કર્મમાં કોણ જાંણે શું એ લખ્યું છે ને કોણ જાણે શુએ થવા બેઠું છે.

બાળા—બેહેન પરમેશ્વરે જે પતી આપણને મેળવ્યો તેને કંચન સમાન માની લેવો, એ આપણો સ્ત્રીઓનો ધર્મ છે. બાકી બેહેન જો નશીબની વાત પુછવી હોય તો આ વાહાલા માહારાજને પુછો તે ઘણા હુંશીઆર છે તે નશીબની વાત સારી જાણે છે.

૧ લી સખી—વારૂ બેહેન પુછી જોઉં (એમ કહી બ્રાહ્મણને કહે છે) વાહાલા

વાહાલો—કેમ કાંઈ કાળજુ ઠેકાણે રાખીને આવ્યા છો કે કોરાણે મુકીને કેમ આંમ બોલો છો.

૧ લી સખી—કેમ વાહાલા,

વાહાલો—આ કેમ વાહાલા તે એમ વાહાલા, વાહાલા વાહાલા કેમ કર્યા કરો છો, કેમ તમારા પીતા ગમતા નથી તેમાં.

૧ લી સખી—ત્યારે શું વાહાલો ના કહું, ત્યારે શું કહું, તમારૂં જે નામ હોય તે નામ દઈ બોલાવું કે કાંઇ બીજું નામ કહું.

વાહાલો—વાહાલા તો તમારા પતીને કહેવાય. શું હું તમારો પતી છું, તે મને વાહાલા કહો છો એવું નામ છે તો માહારાજ કહી બોલાવો. (સ્વગત રાંડોને ઠીક બનાવી છે એ તો એમજ પાંશરીઓ થાય, માટે હજી વધારે બનાવવા દે.)

૨ જી સખી—સખી બાળાવંતી. જોયુ જોયા આ માહારાજ ઘાચારી બળતી તો છે ને વળી ઉપરથી વધારે બાળે છે જોયું આ કેવા વિચીત્ર છે.

વાહાલો—જાવ તમને ગમતું નથી તો હ્યો આ ચાલ્યા.

(એમ કહી થોડે દુર જાયછે એટલે એક સખી પાછા વાળી લાવે છે.)

બાળા—બેહેનો આ તો માહારાજને ગમ્મત કરવાની એક ટેવ પડી ગઈ છે, એટલે બોલ્યા કરે છે. એનું કાંઇ દુઃખ લગાડવું નહિ પરંતુ માહારાજ સર્વ હુંશીઆર છે.

૨ જી સખી—માહારાજ એ બધી વાત જવા દો અને અમારા હાથ જુઓ તો તમને દક્ષણા આપીશું.

વાહાલો—લાવો હાથ (કહે છે એટલે રાજી રાજી થતી માહારાજના હાથમાં હાથ આપે છે.) જુઓ ત્યારે તમને ખરેખરૂં કહું કે—ત્યારે તમે ભણેલાં તો છોજ અને વળી હુશીઆર છો અને તમારો હસ્સો તો ઠીક છે હસ્સો.

૩ જી સખી—સખી આ તો મશકરી ખોરા છે. બ. આપડે તો હાથ નથી બતાવવો.

(એમ કહી હાથ લઈ લે છે.)

બાળા—જાઓ ત્યારે હું બતાવું છું. બાઈ વાહાલા મારો હાથ જો જોએ.

(એમ કહી બ્રાહ્મણને બાળા હાથ આપેછે.)

વાહાલો—બેહેન તમારે તો બધુંએ સુખ છે. તમને તો માહારાથી ના કહેવાય. તમે તો માહારા બેહેન છો એ—

૧ લી સખી—જોયું બેહેનો, મારો રોયો આપણીજ મશકરીયો કરતો હતો, જો બાળાને કાંઇ કીધુ જુઓ સખીઓ આ વખતે કેવો ડાહયો થઇ ગયો છે.

૪ થી સખી—હા કહો કે ના કહો પણ માહારાજ છે તો રમુજીજ બાળા બહેન કહેતાં હતાં તે બરાબર છે માટે બહેનો સહુ એને કાંઈ ઈનામ આપો.

(એમ કહી સહુ સખીઓ માહારાજના હાથમાં એક એક પીઓ આપે છે અને બાળા પાંચ રૂપીઆ આપે છે.)

(બાદ બાળા અને માહારાજ શિવાય સઘળી સખીઓ જાય છે)
(ઉદય આવે છે.)

ઉદય—બાળા હજુ તમે અહીંજ છો કે ?

બાળા—હા પ્રાંણુનાથ કહો શું હુકમ છે.

ઉદય—હુકમ તો કાંઈજ નહિં પરંતુ પ્રીયા ઘણો વખત થયો હજી અહિંજ છો હું તો (ચીઠી કાઢીને) આ ચીઠી મ[illegible] પીતાજીને ત્યાં મોકલવાની વકીમાં છું માટે હું [illegible] પ્રીયા તું સત્વર આવજે.

બાળા—પ્રાણુનાથ એ ચીઠી આ માહારાજની સાથે મોકલો તો સીપાઈ સાથે પહોંચડાવી દેશે માટે પ્રાણુનાથ મોકલશો તો ઘણું સારૂ પરંતુ પ્રાણુનાથ તેમાં શું લખ્યું છે

ઉદય—હકીકત તો માત્ર પૈસા અને કર્મના સંવાદનીજ છે, પરંતુ તે મોકલવાનું કારણુ તો માત્ર એજ છે કે માહારા પીતાજી પાસે કર્મ ખરૂં છે એ નક્કી કરાવવું નહિ તો લઢાઇનું કબુલ કરાવવું.

બાળા—પ્રાણુનાથ, એ આપનું કહેવું સત્ય છે. પરંતુ પીતાજીના સામું થઇ લઢાઈ માગવી તે આપને અઘટીત છે, પરંતુ પ્રાંણુનાથ જેવી આપની મરજી.

ઉદય—બાળા આપણે કયાં તેમને બાંધી મારવા છે પણ મારે તો ફક્ત તેમની પૈસાની ખોટી જક કઢાવી નાંખવી, કર્મને કબુલ કરાવવું છે. માટે તેમ કર્યાથી ઠીક થશે.

બાળા—ત્યારે પ્રાણુનાથ જેવી આપની મરજી, ચીઠી મોકલાવો ત્યારે બ્રાહ્મણ સાથે તે જઇ સીપાઇ સાથે પોચડાવી દેશે.

(એમ કહી બ્રાહ્મણુને બોલાવી ચીઠી આપે છે અને સીપાઈ સાથે મોકલાવવા કહે છે)

ઉદય—વારૂ તેમ કરૂં છું.
માહારાજ લ્યો આ ચીઠી લઈ સીપાઇને આપજો અને એક દમ તાકીદથી લખેલે ઠેકાણે પોચડાવવા કહેજો.

બ્રાહ્મણ—બહુ સારૂ માહારાજ (આડુ જોઇને જતાં જતાં) ઠીક

ઠીક હવે કરો મઝા અમે તો આ ચાલ્યા,
(એમ કહી જાય છે)

કૃષ્ણ અને બાળા— ગાયન ૧૬ મું.

વાહાલા પ્રીતી બાંધી છે સંસારની,
નવ આવે ખામી ગીરધારની—
ધન્ય વાહાલા તમારી પ્રીત કામની;
કયમ ભુલુ રસીલા ભરથારની—
પ્રભુએ તાર્યો, બોલને પાળ્યો.
જોડું મેળવ્યું પ્રભુ પ્યારથી—
વાહાલા પ્રીતી હતી ભગવાનની
વેશ કાઢયો જોગીના ભાવની—
શેવા ચુકું નહિ ગીરધારની—
કેમ નશે હજુર દાતારની—
(એમ કહી બંને જાય છે. પડદો પડે છે.)

સ્થળ.

રસ્તો.

(મેઘાનું અને ગુણુકાનું આવવું, અને સામાસામી અથડાવવું.)

મેઘા—કેમ અલી કાંઈ તારા બાપનું ખાધું છે તે ધકો માર્યો. કેમ રાજાની માનીતી થઈ છે તેમાં.

ગુણુકા—(આડું જોઈને) (જો મારો રોયો અથડાય છે પોતેને વાંક કાઢે છે મારો ને વળી ઉપરથી ગાળો દે છે.) અલ્યા હજામડા તાહારી વતાવવાની ટેવ છે તે માહારે ભુલાવવી પડશે, વળી તને વતાં કરવાની ટેવ છે તે માહારે ઓછાં કરવા પડશે. તું ચમકયો છે કેમ ?

મેઘા—ના કેમ ચમકું તમારાં જેવાં શાંમકુંવર મળ્યાં એટલે પછી બાકી શી. તમે મળ્યાં એટલે માહારે હવે તો રોજ ચમકવાનુંજ રહ્યું તમે જાતેજ ચમકાવો તેવાંજ છો ને વળી મને શું કહોછો. તમને જોઈને તો મને [illegible]

કંઇક થઇ જાય છે આહા. હા. હા. હા.

(એમ કહી હસી જાય છે)

ગુણકા—(આડુ જોઇને) (જો મારો રોયો મશકરીયો કરવામાં તો કાંઇ શરમાતોજ નથી) જુઓ મેઘાજી આજ તો બોલ્યા તો બોલ્યા પણ જો હવે કોઈ દીવસ બોલશો તો જોયાજેવું થશે.

મેઘા—મેં શું તમને એવું ભારે કહું છે કે તે આટલાં બધાં આકળાં થાઓ છો ત્યારે લ્યો કહો તો એમ કહુ કે તમે તો ખોટાછો ખરાબ છો કાંઇ ગમતાં નથી કાંઇ ચાલાક નથી કાંઇ ચતુર નથી કાંઈ ડાહયાં નથી અને વળી ઘાટમાં તો મુદલ બેડોલ છો કહો તો તમને રોજ એમ કહી બોલાવું બોલો મને જવાબદઈ દો.

ગુણકા—મેઘાજી તમે તો મને આંમે બનાવો છો ને આંમે બનાવોછો ને વળી ન્યારાને ન્યારા રહોછો મેઘાજી તમારી કળા તો બહુ મોટી છે હું કોઈથી બનું તેવી ન હોતી પણ તમેજ મને બનાવી.

(એમ કહી પોતાના મનમાં વીચાર ધારેછે આખા રાજમાં જોઇએ તેવો પુરૂષ તો ફક્ત આજ છે માટે લાવ પ્રિતી બાંધીએ)

ત્યારે મેઘાજી હું કહું તેમ કરશો ?

મેઘા—હા કહો ઘણી ખુશીથી કહો શું છે.

ગુણકા—જુઓ તમે પણ ઉદયસીંહ મહારાજને ત્યાં નોકર રહ્યાછોને હું પણ તેમને ત્યાંજ નોકર રહીશું તો આપણે બંને લગ્ન કરીએ તો કેમ !

મેઘા—(સ્વગત આ ઠીક તાકડો આવ્યોછે આપણે તો તેને કહેવાની જરૂરેજ પડી નહિં ને ઉલટી તે મને કહેછે ચાલ્યો એક વખતતો માંનમાંજ જવાદે.) જો પાછું માહારે કહેવું પડેછે તમને ગુણકાને હું પરણું એટલે માહારી આબરૂના જાય ? ના મારાથી તો એ નહિં બને.

ગુણકા—જુઓ પહેલા તો ઠઠ્ઠામશ્કરી કરતા હતા અને હવે તો છટકી જાવ છો.

[redacted]—(સ્વગત આ કામ કરે તેવી તો લાગે છે માટે તેને સમ-
જાવી વીંટી બદલાવવાનું નક્કી કરવા દે. પછી પેલા બારવટીઆ પાસે બાળાને ઉપડાવું ને લટાવું લાકડાં પણ કાંઈ નહિં, જોઈએછીએ.) શ્યાંમ તું કહેછે તે હું કબુલ કરૂં પરંતુ તે કબુલ કરતાં અગાઉ એક માહારૂં કામ બનાવે તો.

[redacted]—કોહો શું છે ઇચ્છો આ વચન.

[redacted]—જોજો ત્યારે આ વાત બીજે જાય નહિં, નહિંતો બાર-
વાગી જશે. પણ કાંઇ નહિં જોઈએછીએ.

[redacted]—અરે તમે શું કામ ગભરાવોછો. કોહો શું છે વચન આ-
પ્યુંછે છતાં કેમ ડરોછો કહેતા હોતો હાલ આપ કહો તેનું ખુંન કરી નાખું.

[redacted]—હેં તું એટલી બધી હુંશીઆર છે તોલે પેલા ચંપકીઆની અને બાળાની વીંટીઓ અદલબદલ કરી આવ.

[redacted]—એમાં તે તમે મને શું ભારે કામ બતાવ્યું આ ચંપકી-
ઓતો રાજાના બાગમાં અત્યારે સુને. છે ત્યાંથી એની વીંટી કાઢી લઉછું અને પછી બાળા પાસે જાઉંછું અને ઇનામનું નામ દઇ વીંટી લઉછું અને પછી ઓછું ઇનામ છે એમ કરી વીંટી બદલી પાછી આપી દઉંછું એમાં તે શું ભારે કામ છે ને પછી તમને તરત ખબર આપુંછું.

[redacted]—સાબાશ છે સાબાશ છે મારી વાહાલી પ્રીયાને પ્રીયા લે આ વચન આજથી હું તારોજછું.

[redacted]—પ્રાંણુનાથ ત્યારે આજથી હું પણ આપનીજછું.

[redacted]—ત્યાર તું આ કામ કરી લાવ અને પછી જો આ મેધા-
જીના બાહાર પછી પ્રધાનગીરી તો આ ફાંકડાનેજ મળવાની અને વળી તેના કરતાં રાજ લેવાની પણ યુક્તિ રચુંછું, ગમે તેમ થાય પણ આ ફાંકડાને તો રાજ્ય મળવાનું મળવાનું ને મળવાનુંજ પ્રીયા તને હું જરૂર રાણી બનાવીશ પણ કાંઇ નહિં જોઈએછે.

ગુણુકા—કેમ કાંઇ નહીં રાજ્ય મલ્યા પછી ખશેડી મુકવી છે કે શુ જો તેમ કરવું હોય તો પેહેલેથીજ ના કહેજો એટલે વાંધો નહિ.

મેઘો—અરે જા ગાંડી જા મેઘાજીના બોલમાં તે વાંધો આવે.

ગુણુકા—ત્યારે ખરા હોતો લાવો કોલ કે જરૂર રાણી કરીશ.

મેઘો—હા, હા, હા, લે જરૂર રાણી કરીશ લે કોલ.

(એમ કહી કોલ આપે છે.)

ગુણુકા અને મેઘો— ગાયન ૧૭ મું.

મને આવી મળો તમે રોજ વ્હાલા પ્રેમની ખાતર રહું
હજુર—વ્હાલા.
રે પ્રીતમ રહું છું આવી શરણ અરે ઠગારા પ્યારા
નાથના—વ્હાલા.
પ્હેલાં ઠઠા કરી મને બહુ બનાવી, વ્હાલા ચાતુર
ચતુરી ચલાવનાં.
તે વચન દબાવી નયન નમાવી પ્રેમની ખાતરના જતાં.
મને સાંન સીખાવી ભાંન ભુલાવી મુકી મુજને ના જતાં.
પ્યારી એક ચુમ્બી આપ વ્હાલી પ્યારી પ્રેમ નીશાંની
આપતા.
તુજ વિણ વ્હાલા સર્વ જુઠું અવર હું કાંઈ નવ કરૂં.
કરો પ્રેમની ચુમ્બી હાલ વ્હાલા પ્રીતથી મનમાં ઠરૂં.

(એમ કહેછે એટલે મેઘો ચુમ્બી લે છે.)

ગુણુકા—પ્રાંણનાથ હું તે કામ કરવાને જાઉં છું અને કામ કરી આપને તુરત ખબર આપું છું.

મેઘો—જાવ ત્યારે એકદમ કરો, અને મને ખબર આપો.

(એટલું કહી બંને જાય છે પડદો ઉપડેછે.)

સ્થળ.

ઉદયસિંહનો બંગલો.

(બાળા કોચપર બેઠી છે અને શાંમકળા આવેછે.)

ગુણકા—(સ્વગત) ચંપકની વીંટી તો કાઢી લાવી. હવે આંની વીંટી કાંઈ યુક્તી કરી લઉં. બાળા બેહેન આપના લગ્નની ખુશાલીમાં આ દાશીને તો કાંઈ પણ ઈનામ નહિં કે ?

બાળા—સ્યામ રાત્રીના વખતે તને શું આપું.

ગુણકા—કાંઈ જુજ રકમ હશે તો પણ ચાલશે આપણને તો આપના હાથે સોનાની વીંટી છે. તે આપશો તોપણ આપણે તો રાજીજ છીએ પણ આપની આ દાશીપર મેહેરબાની જોઈએ.

બાળા—લે તું વીંટીથી રાજી થાય છે તો લે.

ગુણકા—(વીંટી હાથમાં લઈને જોઈને બદલીને) આશ આશ, બાઇ સાહેબ, આ વીંટી તો ઘણીજ હલકીછે મને તો મારૂં મન માનતું નથી. આપને ઈનામ આપવું હોયતો ભારે આપો, આ તો જુજ કીંમતની છે તેમાં મારૂં શું વળે ના બા લ્યો તમારી વીંટી (એમ કહી વીંટી બદલીને ચંપકવાળી વીંટી આપે છે અને બાળા જોયા વિના હાથમાં ઘાલી લે છે.)

બાળા—સ્યાંમ જો હું તને કહેતીજ હતી કે હલકુ ઇનામે છે તે તને નહિ પ્રસંન આવે. માટે આવતી કાલે આવજે, તને ભારે ઈનામ આપીશ. ને તારૂં મન માનશે તેમ કરીશ,

ગુણકા—(સ્વગત રાંડ જોઇ લે હવે તારૂ કરમ ફુટી ગયું ને હવે મેઘાજીના પટરાંણીજી આ સ્યાંમ કુંવર થવાનં હવે બેડો પાર) લ્યો બાઇ સાહેબ ત્યારે હું જઇશ. સવારે વેહલી આવીશ.

બાળા—વારૂ જરૂર આવજે.

ગુણુકા—બસ મારા વાહાલા મેઘાજીને તાકીદે મોકલું અત્યારે ઉપાડી જવાની તક સારી છે વળી ચંપકીયો પણ ત્યાંનો ત્યાં બાગમાં સુતો હશે. માટે તાકીદે જઇ તેના હાથે આ વીંટી ઘાલી દઉં અને મેઘાજીને તાબડતોબ મોકલું એટલે કામ થઇ જાય પાર.

(એમ કહી જાય છે ઉદય અંદરથી આવે છે)

ઉદય—કેમ પ્રીયા તમારા ધારવા પ્રમાણે કાર્ય પુર્ણ થયું ને.

બાળા—હા પ્રાંણનાથ આપે જે મને જીવતદાન આપ્યું છે.

ઉદય—બાળા, હું કદાચ આ કાર્ય કરવા નહિં જતાં બીજે ચઢી ગયો હોત તો ?

બાળા—તો માહારા વાહાલાના નામની માળા બાવાની ધુંણીમાં બેશી હરદમ જપેત. પરંતુ એ આપને આ ખબર આપી નહોત અને હું તમોને ન મળી હોત તો ?

ઉદય—તો માહારા નશીબમાં હોતતો હજારો પ્રકારથી મળેત. પણ વારૂ બાળા એતો ઠીક પરંતું એમ સમજ કે હું કદાચ કોઇ લઢાઇમાં પાછો પડયો અને રાજ્ય જતું રેહે અને કદાચ વગડા વેઠવા પડે તો !

બાળ—તો માહારા વાહાલાને માહારાથી બનતી મહેનતે જેટલું બને તેટલું શુખ આપી જાતે દુઃખ વેઠી હરદમ શેવા બજાવું અને લઢાઇમાં કદાચ પાછા પડવાની વખત આવે તો માહારા ક્ષત્રાણીના ટેકથી હાથમાં સહસ્ત્ર લઇ ઝટ કેશરીઆ કરવા નીકળી પડુ.

ઉદય—ધન્ય છે બાળા સાહાબાશ છે તારી ચાતુરીને.

(એટલું કહે છે એટલામાં એક બાજુથી બ્રાહ્મણ અને બીજી બાજુથી મેઘો બારવટાઆઓને લઇ આવે છે.) મેઘો અને બારવટ.આ બાજુપર ઉભા રહી તમાસો જોયા કરે છે.)

બ્રાહ્મણ—માહારાજ આપની ગાદી અમર રહો.

(એમ કહી ઉભો રહે છે.)

બાળ—પ્રાંણનાથ આપે આ માહારાજને ઓળખ્યા કે ? માહા-

રાજ ઘણા રમુજી છે જો કદાચ ઉદાશમાં બેઠાં હઇએ તો માહારાજ આપણી ઉદાશી દુર કરી નાંખે એવાછે.

ઉદય—ત્યારે માહારાજ આજ કાંઇ રમુજ કરી ગમત કરો. તમને ઇનામ આપીશું.

બ્રાહ્મણ—અન્નદાતાર ગમત કરતાં કદાચ કાંઇ બોલાઇ જવાયને મારા ઉપર ગુસ્સે થઇ જાવ ત્યારે—

મેઘો—(દુરથી સ્વગત) અલ્યા આતો ગમતમાં પડયા વળી આ માહારાજ કયાંથી આવ્યો, નહિ તો સુવા જવાનો વખત થયો છે એટલે તરત સુવા જતાં.

વેહુળ—તમે તમારે જોયા કરો, થાય છે ઉતાવળ કરવી મુકી દો અને છાંનામાંના ઉભા રહો ને તમાસો જોયા કરો. હમડે હાલ ઉઠાવીએ છીએ. જુઓ તો ખરા.

ઉદય—માહારાજ ગમે તેમ બોલશો તોપણ મને ખોટું નહિં લાગે પરંતુ ગમેતેમ કરી અત્યારે રમુજ કરી બતાવો.

બ્રાહ્મણ—(સ્વગત) લાવને મારે નોકરીમાં પણ રહેવું છે. ને ઇનામ પણ લેવું છે માટે આ તોપ મારવી ઠીક પડશે) હાં અન્નદાતાર આપનો હાથ મારા હાથમાં આપો ? હું આપનો હાથ જોઉં (એટલું કહે છે એટલે ઉદય પોતાનો હાથ તેના હાથમાં આપે છે.) (માહારાજ હાથ લઇને) તોપ મારીએ ત્યારે શું કામ થોડી મારીએ.) અંન દાતાર આપના ભાગ્યની રેખાની શી વાત કહું આપ આપના પીતા સુધાંત તેમજ વળી મુસલમાનો રાજા સુધાં તને જીતી યશ મેળવશો. અને સર્વ રાજા આપના તાબામાં રહેશે અને બીજું.

ઉદય—માહારાજ કેમ કહેતાં કહેતાં અચકી ગયા બોલો શું છે કેમ કરો છો બોલો—

બ્રાહ્મણ—(સ્વગત. શું છે આપણને બોલવાની તો છુટ આપી છે, ત્યારે લાવને મારીએ એક મોટી તોપ કે ઝટ નોકરી મળે.) અંનદાતાર જુઓ ત્યારે બીજું તો એમ આવે છે કે, બાળા બેહેનને કાઇ લુચ્ચાઓ ઉપાડી જશે અને તેમને દુ:ખ દેશે.

મેઘા—(સ્વગત. હાય હાય આ બામણો તો ઉપવિધા જાણતો લાગે છે. જો એણે તો તેમને લઇ ગયા પેહેલું કહી દીધું અને વળી જો અહિ તે દેખશે અને તેની વિ-ઘામાં અહિ ઉભા છે એમ આવશે તો બાર વાગી જશે.

બધા બારવટીઆ—અરે લેહોને મારા બાઇ જુઓ તો ખરા—

ઉદય—અરે માહારાજ વળી ઉપાડી જવાનું એ માંહી લખ્યું છે કે શું. હાય તે ક્યારે થશે માહારાજ આ તો તમે મને ખોટું કહ્યું, હું રાજા છતાં તેમને કોણ લઈ જનાર છે.

બ્રાહ્મણ—માંનો કે ના માનો, વિશ્વાસ ના આવતો હોય તો તમારી મરજી. આપ પુછો છો ત્યારે કહું છું. એમાં મારે કાંઈ કહેવાની જરૂર નથી, ક્યારે બને તે ઇશ્વર જાણે પણ બનશે તો ખરૂં, મારૂં કહેવું ખોટું લાગતું હોય તો રાખો તમારે ત્યાં નોકર ને જુઓ મારૂં પારખું. (સ્વગત નોકર તો રહેવા દે પછી જોઇએ છીએ.)

ઉદય—પ્રીયા આ માહારાજને રાખીશું ? તે આપણી સાથે આટલા ખુલાસા સાથે બંધાય છે તો પછી શું વાંધો છે ?

બાળા—હા પ્રાંણનાથ રાખી લ્યો તે આપણા ઘણા કામમાં આવશે.

ઉદય—(બ્રાહ્મણ તરફ જોઇને) માહારાજ શીરપાવના બદલામાં આ શાલ આપું છું અને આજથી ત ને દર મહીને રૂપીઆ પચીસનો પગાર બાંધું છું અને પાકા સીધા સાથે રહો અને ખાત્રી કરી આપો, ખરૂં પડે પછી જોઈ લેવાશે.

બ્રાહ્મણ—વારૂ અંન દાતાર હું રહેવાને કબુલ છું લ્યો ત્યારે હવે જઇશું, રાત ઘણી પડી ગઇ છે.

ઉદય—આવજો માહારાજ.

(માહારાજ આગળ આવી બોલે છે.)

બ્રાહ્મણ—(સ્વગત) આ જોઇતુતુંને વઇદે કહ્યું માહારે જોઈતીતી નોકરી તે મારે ઠીક તાલ આવ્યો, અત્યારે તો મારી છે તોપ, આગળની વાત આગળ છે. પણ તો મારી છે તોપ, આગળની વાત આગળ છે.

અત્યારે તો પાકા સીપાંના અને પચીસના પગારના હોદ્દેદાર તો થવા દે પછી બધું એ ઠીક થઇ પડશે. રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ કરતો ચાલ્યો જાય છે.)

બાળા—પ્રાણનાથ, રાત્રીના દશ વાગી ગયા છે, મહારાજે તો આપણને ખોટી કર્યાં તો ઠીક પણ ઉલટી ગમ્મતની આ તો ચિન્તા પેસાડી.

ઉદય—પ્રીયા તમે કેમ ગભરાવ છો, કાલથી બંદોબસ્ત વધારે રાખીશું ને તે કામથી હવે બરાબર ચેતતા રહીશું.

મેઘો—કેમ દોસ્તો, સ્યાંમકળાએ તાકડો તો બરાબર સાધી આપ્યો છે. હવે આ સુઇ રહેવા જશે. રાત વધારે ગઈ છે ને તેમને સુવાનો વખત થયો છે. જોઉં છું કેવી બાહાદુરી કરો છો.

ચેહળ—(દુરથી) અરે જોઉં છું કાલથી બંદોબસ્ત રાખવાના છે ને અત્યારે તો નથી ને હવે એમને જવા દો સુવા, એટલે પછી જુઓ ફાંકડાની છટા.

વેહળ—અવે છાંનો મેરને. વળી જાણશે તો ઉલટો તાલ બગડશે. ને ઉલટા પકડાઇ જઇશું.

કેહળ—અલ્યા હવે એમને સુવાની વાર નથી જુઓને બગાસાં ખાય છે. એ તો ગયા એટલે લસલસાટ અને પછી અફીણીઆ જમાદારનું તો કહેવુંજ શું જોને અત્યારથીજ ઝોકાં મારી રહ્યા છે, અલ્યા તાલ તો ઠીક આવ્યો છે માટે થોડીવાર છાંનામાંના સંતાઇ રહો, પછી જોઇએ છીએ.

મેઘો—સાહાબાશ, સાહાબાશ, શુરવીરો તમારી જનેતાને ધન્ય છે. શું ક્ષત્રીઓની બાહાદુરી છે.

બાળા—(બગાસું ખાઇને) પ્રાણનાથ શયનભુવનમાં પધારો, નીંદ્રાની વખત થઈ ગઈ છે.

ઉદય—હા ચાલો.

(એમ કહી બંને સુવા જાય છે અને અફીણીઆ મીઆ ઝોકાં ખાય છે અને બારવટીઆઓ લાગ જોઈ પેસે છે મેઘો પાછો જાય છે.)

કેહળ—અલ્યા વેહળીઆ. જોયો મારો કસબ, લે તાલી હવે બેડો પાર.

વેહળ—અલ્યા આ અરીણીયો જાગે નહીં. ધીમે રહીને જજે અને જાળવીને ઉપાડી લાવજે મેં પણ વેહેલ ઉભી રાખી છે. તેમાં નાંખીને લઇ જઈશું.

ચેહળ—અરે હું જુએસે, જા પોચીવર એતો થઇ ગયાં સલેટ—

(એટલું કહે છે એટલે કેહળીઓ અંદર જઇ બાળાને ઉંઘ-તીને ઉંઘતી અધર હાથમાં ઉપાડી લાવે છે અને તેને એકદમ લઇ ચાલ્યા જાય છે ને પડદો પડે છે)

સ્થળ.

રસ્તો.

કેહળ—અલ્યા આટલે તો આવી પોહોંચ્યા, પણ હવે આનું ચમ કરીહું.

(બાળા ઉંઘમાંથી જાગે છે)

બાળા—હાય હું અહીં કયાંથી, મને અહીં કોણ લાવ્યું, હાય પતી કયાં ?

વેહળ—આ ચમતે, એક વખત પેલા હવયવરમાં હાલો અને રાંડ-ને પણ હાથેજ લઈ લો.

બાળા—ભાઇઓ મને અહીં શું કામ લાવ્યા છો ? મને અહીં લાવવાથી તમને શું ફાયદો છે ?

ચેહળ—ફાયદો તે ધણીઆંણી કરવાનો બીજો હું ફાયદો.

બાળા—ભાઈઓ મને અબળાને શું કામ સતાવોછો તમને જરા પણ દયા નથી આવતી ?

વેહળ—દયા તો ઘણી આવે છે પણ તમે કહો કે હું તમારી સાથે વરી ચુકીછું એમ કહો એટલે ઉંડી આંચ પણ નહિં આવવા દઇએ.

બાળા—બાઇઓ તમને પ્રભુનો પણ ડર નથી, બાઇઓ તમે એક પ્રભુની દયાની ખાતર મને જવા દો, એટલે હું પતી પાસે જાઉં, તમારે જણસો જોઇતી હોય તો લઇ લો પણ મને અહીંથી છુટી કરો.

કેહળ—હું બોલતી હશે. જવા દો, જવાતું કયાં છે. હાલો હમારી હાથે,

બાળા—બાઇઓ મને જવા દો ને તમે આ ધંધા કરવા છોડી દો અને પ્રભુનું ધ્યાંન ધરો કે જેથી પ્રભુ તમારીપર સાહાય કરે.

કેહળ—અરે પ્રભુને કોણ ઓળખે છે, પ્રભુનું ધ્યાન ધરે સું થાય છે જે રમુજ છે તે આમાંજ છે ને. પ્રભુમાં શું છે. અમે તો પ્રભુને કાંઈ દેખતા નથી,

બાળા—જુઓ સાંભળો—

ગાયન ૧૮ મું.

ધ્યાન ધરને પ્રભુના નામનુ રે, હીણભાગી જીવલડા જંજારીય
જુઠું જગત આ, ખુટચું આયુષ આ, જુઓ જાગી સંસારીયા.

ડાહ્યા તો ડાહાપણ ડોળી રખડીયા, શાંણાને સ્વરગ મળીયારે—હીણ.

કુડા કર્મો કરી કોઇ નવ તરીયા, હતા તવંગર બળીયા;
જમના ઝપાટેથી કોણ બચ્યું, ભલે રાજા હોય દરબારારે—હીણ.

દુધના જેવા ઉપરથી ઉજળા, અંતરથી કપટ ભરેલા;
લાખો જતાં જેને પુન્ય નવ ગમતું, કંઇ સાથે લઇ નવ નીકળીયારે—હીણ.

સાચુ કહું માનો સઉ સંસારી; પ્રભુથી પારજ પડીયા;
માટે સંસારીયા સમજો સુલટથી, ભજાથી પ્રભુ મળીયારે—હીણ.

કેહળ—અરે જવાદે તારૂં ટાયલું. મને તો એ નથી ગમતું અ-

ઘ્યા હું જુઓ સો ઉપાડી ઘ્યો એને ના માંને તો હાલો પાડ ઉપરથી ગગડાવી મુચીયે, એટલે પોગી જાય એના પરણુ પોહે.

બાળા—મુરખા મનેતો દુઃખ દેછેતો દેછે પણ વળી પ્રભુની પણ મશ્કરીયો કરે છે. મુરખા એમ તું ના સમજીશ કે હું તારાથી ડરી જઈશ, હું જાતે ભી છું પણ સાચી ક્ષત્રાણી છું માટે કહું છું માંનો ને જવા દો.

(ચેહળ હાથ ઝાલી ઉભો રહયો છે બીજા બે કોઈ આવતુ જતાનો તપાસ કરે છે)

બાળા—મુરખાઓ કહું છું માનો.

બાળા અને ચેહુળ—

ગાયન ૧૯ મું.

માન મુરખ અધમ કેમ કરે અઠંગ નહિ નહિ રહે પ્રભુ કાંઇ પ્રસંનમાં
તમે મુકો અનિતિ ભરી ચાલ, પ્રભુ રાખે તમારીપર વાહાલ—હાંરે
તમે મુકો માંડી જાવા હાથરે, પ્રભુ રાખે તમારીપર વાહાલ—માન
શાંણી સુરત તમારી જોઇ મનમાં અધીક મોહી પ્રેમ અધીક વધતો-પ્યારી મુને.
માનો માનો રસીલી વાલાં કેણ મંન મેલી પધારો તરફેણ
શાંણી મંન મેલી પધારો તરફેણ— શાંણી.
જા જા નફટ નીરલજ કાંઇ દીલમાં સમજ એ દુરાચારીનો રસ્તો—હાંરે એ છે.
વિશ્રાભાવે ભજો ભગવાન, રાખો હરિ ભજ્યામાં તમે ધ્યાન
નહિ તો પડો નરકને દ્વારરે, પ્રભુ રાખે તમારીપર વ્હાલ- માન મુરખ.

ચેહુળ—અલ્યા વેહળીઆ આંમ આવને ત્યાં શું કરેસે,

વેહળ—બોલને હું સે હું તો તપાહ રાખુંશું ચમ માનેછે કે નહીં.

ચેહળ—નહિં માને તો ચુલામાં જશે પણ હવયંવરનો વખત થયો છે અને ઇનું કામ બહુ બારીસે તે બનહે.

કેહળ—અલ્યા આપણે હરવે હથીઆર ઝાલવામાં તો કાંઇ કાચા નથી બધી બાબતમાં પુગ્ખ્ .સીએ ને આંમ દમ ચમ ખાઓ સો હાલો હાલો હું જુઓ સો.

વેહળ—અલ્યા ચેહળ ના હીંડ તો ઉપાડી લેને હીંડો હવયંવરમાં.

(ચેહળ બાળાને ઉપાડી લે છે ને બધા જાય છે)

બાળા—(લુટારાના હાથમાં) હાય પ્રભુ રંકની વારે ધા; પ્રભુ અબળાની વારે ધા, ઉદય, ઉદય, ઉદય, પ્યારા ઉદય, ગઈ ગઇ ગઇ હાય.

(સર્વે જાય છે ને પછી મેઘો આવે છે.)

મેઘો—હાય, તે લોકો જતાં રહ્યાં હશે, મ્હારે કમબખ્ત ઉદયડાની પાસે વાર થઇ પણ અરે કાંઇ નહિ હવે તાલ બરાબર લાવું છું. જો બાળા તો વીદાય થઇ ગઈ ને વીંટીઓ પણ અદલબદલ થઈ ગઈ, હવે ગમે તે યુક્તી કરી ચંપકીયાને બાળાની શોધમાં મોકલાવી, ઉદયને વેહેમ ભરાવી દઉં હવે એના શા બાર છે બેડો પાર. હવે થઇશું રાજાના માનીતા પ્રધાન, પણ કાંઈ નહિ જોઇએ છીએ.

(કહી જાય છે પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

કચેરીમાં સ્વયંવર.

કેદાર—બારોટજી આજ સ્વયંવર છે માટે કાર્ય કરાવવામાં બરાબર કાળજી રાખજો.

(એટલું કહે છે એટલામાં દેશદેશના રાજાઓ આવી ખુરશીઓમાં બેસે છે.)

બારોટ—(સર્વ રાજા સામુ જોઇને)

ગાયન ૨૦ મું.

મેવાડમેં સ્વયંવર રચ્યો હુયે,
ક્ષત્રીઓકો બડા ઠાઠ મચ્યો હુયે;
સુરા ક્ષત્રીઓકો ટેક બડા હુયે,
સુરા ક્ષત્રીઓ તો રણમાં લડા હુયે;
કરો સધરે છેદ ટેકે સધીરા,
વાંસે હાથ વાળી છેદો ક્ષત્રી વીરા;
આરોપો ગળામાંહે માળાજ ધીરા,
વરો વીરથી બાળકી કોઇ વીરા;
ન માયા થઈ નવ રહો કોઇ સાચા,
ધરો હીંમતો છો નથી કોઇ કાચા;
કરી કાર્યને જઇ વરો શુભ કન્યા,
ભરી છે શુરા ક્ષત્રીઓનીજ સંન્યા.

(એટલું કહે છે એટલામાં બારવટીઆઓ આવે છે અને તે પણ ખુરશીમાં બેસે છે અને કન્યાને બાજુપર ઉભી રાખે છે.)

૧ લો રાજા—ધનપાળસિંહ આપણી તો સારી ખુરશીમાં બેઠી અવળા હાથ રાખી ધારેલા નીશાંનને છેદ પાડવાની હિમત ચાલતી નથી. માટે આપણે તો નકામું ખુરશીપરથી ઉઠી નામ ગુમાવવા જવુંજ નથી તેના કરતાં બેઠા બેઠા જોયા કરવું એજ સારૂં છે.

૩ જો રાજા—અરે શું ના હિંમત ધરાવો છો ! વાગ્યું તો તીર નહિં તો શું છે, ચડે છે ત પડેછે એમાં છે શું ?

(એમ કહી ઉભો થઇ અધર ખુરશીપર બેશી તીર મારવા જાય છે એટલે તુરત હેઠાં પડે છે ને હાથ ભાગે છે.)

અરે હાય હાય હાય હાય મારો તો હાથજ ભાગી ગયો.

૩ જે રાજા—અરે તમારાથી બાયલાથી શું થાય. એ તો આ-મુચ્છવાળા સુરાક્ષત્રીસિવાય બીજા કોઇથી બનેજ નહિંને.

(એમ કહી ઉઠે છે અને અધર ખુરશી ઉપર બેસે છે.)

બારોટ—ધન્ય છે તમારી જનેતાને, ધન્ય છે તમારી અ-અક્લને, ધન્ય છે તમારી બુદ્ધીને, ધન્ય છે તમારા ટેકને.

(એટલું કહી બારોટ સુર ચઢાવે છે એટલે અવ-ળા હાથ કરી તીર મારે છે)

૩ જો રાજા—હત તારૂ કાળું થાય, એક ગજેજ બાકી રહી ગયું નહિં તો ધાંકડાને તો કન્યા તરતજ મળતી, પણ કંઇ ફીકર નહિં એમાં શું છે.

(આ હકીકત જોઈ બીજા ક્ષત્રીઓ તો બીચારા છાંના માંના ચુપકી રીતે બોલ્યા વિનાજ બેશી રહ્યા અને શર-માઇ ગયા.)

બારોટ—દુનીઆમાં ક્ષત્રીઓનું અઉંશ જતું રહ્યું મોટા મોટા રણ-ધીરો પધાર્યા છતાં કન્યાને વરનાર હીમ્મત ધરાવનાર કોઇ નહિ રહ્યું, કાર્ય કરનારા શુરવીરો મરી પરવાર્યા ? બાયલાઓ ! લુંડી જાયાઓ ! તમારામાંથી ક્ષત્રીઓનો અં-ઉશ ઉડી ગયો, ભર કચેરીમાં જુજ કાર્ય કરનાર કોઇ નહિ રહ્યા, શું આ કાર્ય કરવાની હિમત ધરાવતા નથી ? જ્યારે આ કાર્યની હિંમત નથી ચાલતી તો રણમાં શું લડશો ? શું શુરા ક્ષત્રીઓના મુળ જતાં રહ્યાં, ને ઠેર ઠેર તમારા જેવા બાયલાઓ આથડતા

રહ્યા, શું કન્યાને વરવાનીને કાર્ય કરવાની હીંમત ધરાવનાર કોઇ નથીજ, શું સ્વયંવર ખાલીજ જશે, જો કોઈ શુરો ક્ષત્રી હોયને તે નીચી ઉંચી પદવી નહિ ધરાવતાં કાર્ય કરવાને હિંમત ધરશે તેને કન્યા ખુશીથી માળા આરોપશે. આટલા ક્ષત્રીઓમાંથી કોઈ શુરો ક્ષત્રી ઉઠો અને મુચ્છપર હાથ નાંખી ખડા થાવ, આ ઠેકાણે નાનું મોટું માનવાનું નથી.

(એટલું કહે છે એટલે વેહળ એકદમ ઉભો થાય છે.)

વેહળ—દુનીયામાંથી ક્ષત્રીઓનું મુળ નથી ગયું હજી ક્ષત્રીઓ જેવા ને તેવા કાયમ હયાત છે, ક્ષત્રીઓ જાગે છે, અમને ક્ષત્રીઓને અમારો ટેક પુરો છે, આ કાર્ય કરવાની હિંમત અમારી પુરી છે.

બારોટ—ત્યારે ઝાલો હાથમાં તીર અને ચઢો ખુરશીપર બેશી શું રહ્યા છો ? વેહળજી સાબાશ છે, ધન્ય છે સાહાબાશ રણુધીર સાહાબાશ, તારી જનેતાને ધન્ય છે તારા સુરાતનને સાબાહાશ છે. હિમત તારી પુરી છે, કળા તારી પુરી છે, રીસ તારી પુરી છે, સમજ તારી પુરી છે, વીધા તારી પુરી છે, બોલી તારી પુરી છે, શુરા રણુધીર કરો જય જયના પોકાર.

એટલું કહેતામાં વેહળ એકદમ તીર લઇ અધર ખુરશીપર બેશી અવળા હાથથી પાછળથી તીર બરાબર તાંણી મારે છે અને ધાર્યા પ્રમાણે છેદ પુરું થાય છે એટલે પ્રીયવંતી તેને હર્ષથી વરમાળા આરોપે છે.

બારોટ—બોલો શુરા ક્ષત્રીની જય, બોલો શુરા ક્ષત્રીની જય,
(બધા બોલે છે)

કેદાર—ધન્ય છે વેહળજી ભરી સભા વચ્ચે બાલબલા ક્ષત્રીઓના નાક લીધાં અને ચાતુરીથી કાર્ય કીધું, ધન્ય છે, ધન્ય છે, તમારી ચાતુરીને ધન્ય છે તમારા શુરા તતને (સભા તરફ જોઇને) આ શુરા ક્ષત્રીએ કાર્ય પુરું કર્યું છે તેથી સ્વયંવરના નીયમ પ્રમાણે માહારી વા-

હાલી દીકરી પ્રીયવંતીનો હાથ વેહવાઈના હાથમાં સુખેથી સોંપુછુ.

(હાથ સોંપેછે એટલે પછી પ્રીયવંતી તરત માળા આરોપે છે)

(પછી આનંદનો એક નાચ થાય છે બાદ કન્યાને તેઓની સાથે વીદાય કરે છે તે લઇ જાય છે.)

સ્થળ.

ઉદયનો બંગલો.

ઉદય—ચંપકરાય, બાળા ગઇ મનની મુરાદ મનમાં રહી, તનની તાકાદ ગઈ, ભવની સુશાન્તી ચાલી ગઇ, સુખનું સાધન ગયું. દુઃખનું ડાહાપણુ રહ્યું, મેં બ્રાહ્મણનું કહેવું ન માન્યું. બ્રામણનુ કહેવું બરોબર સત્ય થયું, બ્રામણનો બોલ આગળ આવ્યો.

બ્રાહ્મણ—મહારાજ મેં આપને પેહેલેથીજ કહ્યું હતું અને આપને પેહેલેથીજ ચેતાવ્યા હતા, પણ તમે માંનો નહિ ત્યારે મારે શું કરવું પણ માહારાજ એનો ફિચાટ કરશો નહિં તેમના પત્તો લાગશે તે પાછાં આવશે ગભરાશો નહિ ધીરજ રાખો.

ઉદય—માહારાજ આવવાનું પણ અહીં લખ્યું છે તે પોતાની મેળે આવશે કે કોઇ શોધમાં જશે તો આવશે.

બ્રાહ્મણ—ના શોધમાં મોકલો કોઇ પણ શોધમાં ગયા શિવાય આવશે નહિ,

ચંપક—મીત્ર તારા દુઃખે દુઃખી છું ને તારા સુખે સુખી છું ભાઈ ઉદયસિંહ ભાભીનો પત્તો એક તડાકાની સાથે લાવું છું ગભરાશો નહિ, અકળાશો નહિં, મુંઝાશો નહિ,

ઉદય—મીત્ર એકદમ તાકીદથી જા, એ માંછલી જળ વીના મુઝાતી હશે એ હંસણી મોતી વીના ભુખી હશે, એ ગુલાબની પાંખડી માહારા વિના કરમાઇ જશે, એ

ચાંદા વીનાની ચાંદલી સુની હશે, ચંપક રસીલી પળે ખાતી હશે, ગભરાતી હશે, અકળાતી હશે, મુંઝાતી હશે ભાઈ ચંપકભાઇ સત્વર જઇ પોહોંચ નહિં તો સુખનો સમુદ્ર જતો રહેશે, મીત્ર જાવ, મેં તો સુખ-સમુદ્ર ખોયો છે, ને દુઃખનો દરીયો જોયો છે, મિત્ર ત્વરાથી જાવ,

ચંપક—મિત્ર આ ચાલ્યો તારો દોસ્ત.

(એમ કહી ચંપક જાય છે બાદ મોકલેલો સીપાઈ અને મેઘો આવે છે)

સીપાઇ—અંનદાતાર આપના પીતાજી તરફથી એક માસમાં જવાબ મોકલવાનું કાહાવ્યું છે.

ઉદય—જાવ બહુ સારૂં.

મેઘો—કેમ અંનદાતાર આજ ઉદાશ લાગો છો.

ઉદય—કાંઈ નહિ મેઘા, બાળાને કોઇ ઉડાવી ગયું છે તેનો સોચ કરૂં છું મેઘા, નશીબ વેરાઇ વળ્યું મેઘા.

મેઘો—માહારાજ એમની શોધમાં કોઇ ગયું છે કે નહિ મને એક વાત યાદ આવીછે.

ઉદય—હા ચંપક ગયો છે.

મેઘો—થયું, માહારાજ જોયા ચંપકરાય આપના મોટા દોસ્ત હતા અને આપનુંજ ઘર માર્યું જુઓ આગળ બાળાને વીદાય કરી દીધી અને પાછળથી પોતે શોધનું નામ દઈ નીકળી પડયો, જુઓ જોયું કેવી ચાલાકી વાપરી છે માહારાજ વળી વીશેશ પુરાવો મારી અને શ્યાંમકળાની નજરનો જોયેલો ગમે તો પુછી જુઓ શાંમકળાને પેહેલાં અમારા દેખતાં બંને જણાએ વીંટી અદલ બદલ કરી અને પાછળથી મુદલ ઉડાવી માહારાજ હું શોધમાં જાઉં છું એ આવે ત્યારે જો જો પુરાવો પ્રતક્ષ, વીંટી જોશો એટલે આપને ખાત્રી

થશે. માહારાજ એ તો બડો લુચ્ચો ને પ્રપંચી છે જો આટલેથી ખબર ના પડી હોત તો કંઇનું કંઇ કરી નાખેત. માહારાજ જે ભગવાને કર્યું છે તે સારૂં કર્યું છે એ બાળા પણ ઘણી ખરાબ ચાલની છે. તેને તો સ્વપ્ને પણ બોલાવવી જોઇએ નહિં, (સ્વગત તાલ તો બરાબર આવ્યો છે. માહારા બાહાદુર બારવટીઆઓ ચંપકના હાથમાં આવે તેવા નથી ને કદાચ આવશે તોપણ મેં ઉદયને બરાબર ભીડાવ્યું છે એટલે તે માંનનાર નથી. હવે પ્રધાંનગીરીના માલીક મેઘાભાઈ થઇ ચુકયા, વળી ચંપક પાછો આવશે અને તેના હાથે બાળાની વીંટી દેખશે એટલે ચંપકને બારોબાર કાઢી મુકશે અગર ગરદન મારશે પછી પ્રધાંનગીરી આ ફાંકડાનેજ મળશે, પછી બારવટીઆઓને મળી ફોસલાવી બાળાને વરીશું અને સીતાપખાં બાદશાહને મળી ઉદયનું કાટલું કઢાવી નાંખીશું એટલે પછી રાજ્યના માલીક પણ આ ફાંકડાજ છે બસ હવે બેડો પાર પણ કાંઇ નહિ ઇએ છે) (ઉદય પાસે આવીને) લ્યો માહારાજ હવે હું જાઉં છું.

ઉદય—મેઘા તું જવાનો વિચાર બંધ રાખ. મારે એ રંડાનું બીલકુલ કામ નથી હવે તો તેનું નામજ મારા મોં આગળ દેશો નહિ એનું નામ સાંભળી મને મારાં રૂવાં ઉભાં થાય છે. માટે મેઘા તું જવાનો વિચાર બંધ રાખ—અને મારી સાથે ચાલ.

(એમ કહી બંનેનું જવું બાદ પડદો ઉપડવો)

સ્થળ.

પાહાડ અને જંગલ.

(બારવટીઆઓનું બાળા અને પ્રીયવંતીને લઈ આવવું.

ચેહુળ—કેમ હજુ માનવું છે કે પાછા રાણી બનવા જવું છે એટલો કહો શું કહો છો ?

બાળા—શું કહું, તમારે જેમ કરવું હોય તેમ કરો, માહારાથી તો કોઇ કાળે પણ તે પ્રમાણે નહિ વરતાય, માહારાથી તેમ નહિ થાય, (પ્રીયવંતી તરફ જોઇને) (બેન હવે આવી બન્યું માહારી માફક આ પાપીઓના હાથમાં તમે હાથે કરી કયાંથી સપડાયાં.)

પ્રીયવંતી—બેહેન, બેહેન માહારૂં અને તમારૂં નશીબ ઘેરાયું, પાપીઓ હવે આપણા પ્રાંણ લેશે, પ્રભુ, પ્રભુ, પ્રભુ.

કેહુળ—ના કહેતાં હોતો ધરો માંથુ કે ધડ ઉડાવી દઇએ નહિં તો કર કબુલ કે વરૂં છું.

બાળા—પાપી તારે ચાહાય તેમ કરી લે. પણ આ ક્ષત્રાણીનો પોતાનો ટેક કદી નહિ ભુલે, કદી નહિ ભુલે, તારામાં લઢવાની સત્તા હોય તો આપ મારા હાથમાં તલવાર ને પછી એકે એકે થઈ જાવ સાંગાં પછી ચાખો પરણવાનો સ્વાદ.

વેહુળ—અટ્યા નથી માંનતી તો લઈ લો એને પાહાડ ઉપર અને ત્યાંથી ગગડાવી મુકો કે પારજ થઇ જાય.

પ્રીયવંતી—પાપી તને હું રાજા સમજતી હતી, નહિ તો તને માળા આરોપવી મુશકેલ હતી ને આરોપી છે છતાં પણ કહું છું કે તારી સાથે આવવાની નથી,

કેહુળ—નહિ આવે તો એની વલે આ તારી વલે.

ચેહુળ—ના માંને તો એને પણ લઇ લો પાહાડ ઉપર ને મારો ઉપરથી ધક્કો કે દેવ શરણ થઈ જાય.

એમ કહી ત્રણે જણાઓ મળી બંનેને પાહાડ ઉપર લઇ

જાય છે અને ત્યાં જઈ ઘરેણું ઉતારી લે છે ને ધકો મારવાની તૈયારી કરે છે એટલે પાહાડ ઉપરથી નીચે જતા વાણીઆ લોકોનું ટોળું નજરે પડે છે તેથી બીહીને નાશી જાય છે.

ચેહળ—અહ્યા ચેહળ આ વાણીઆઓ ભરાયા છે અને જો દેખશે તો માલે જશે ને રાંડોએ જશે માટે હાલો માલ તો આવ્યો છે પછી તપાસ કરી જઈશું.

બાળા—પાપી લે માર હવે માર લે, પરંતુ માહારા ટેકની ખાતર માહારા પ્રતીવ્રતાના ધર્મની ખાતર, માહારા ક્ષત્રી ધર્મની ખાતર અને માહારા પતીની ખાતર કહું છું કે મરવાને હું બીલકુલ પરવા ધરાવતી નથી, પાપી તને મારવા શીવાય બીજું શું કરવાની સત્તા છે કેમ પાછો હઠે છે, કેમ નાસે છે, કેમ ડરે છે શું જુએ છે, માર ધકો લે માર.

કેહળ—અહ્યા ચેહળ હાથથી બાજી ગઇ, આ વાણીઆઓએ આપણને દેખ્યા, અહ્યા એ ઉપર આવશે માટે મુકો દોટ.

બધા—હા હાલો.

(કરી પાહાડ ઉપરથી બારોબાર જતા રહે છે).

૧ લો વાણીઓ—અહ્યા આ પાહાડ ઉપર પેલું ભુત જેવું કોણ ઉભું છે અહ્યા જોતો ખરો.

૨ જો વાણીયો—હા અહ્યા ખરી વાત છે મને તો ભુતજ લાગેછે.

(એમ બોલી વાણીઆઓ આંમથી તેમ નાશાભાગ કરી મુકે છે એટલામાં ચંપક બાળાની શોધે આવ્યો છે તે વાણીઆઓને જોઈ ઉભો રહે છે ને પુછેછે અને પાહાડ ઉપર જોયા કરેછે.)

બાળા— **ગાયન ૨૧ મું.**

પાપી હાથે સપડાઇ ત્યારે કરી દયા નહિં દીલમાં—
હે પતી ક્યાં મળશે.
અધવચ રસ્તે પાપી મળીયો શોચ દીલમાં પડીયો—,,
સોચ રાખીને મનમાં બળતી,પણ નવ કરી મુજ ગણતી—હે

પીએ મુજને લુંટી લીધી,પણ જીવતી મુજને કીધી, હે
સે મળે નહિં તનમાં કપડું કયાં કયાં જઇ હું ભટકું. હે ,,
મુપારખું પળ પળ જોયું, પતીવીણ સરવે ખોયુ.. હે ,,
: થઈ પ્રભુ મેર કરીને મેળવો મુજ ભરથાર—
હે પતી કયમ મળશે.

ષવંતી—બેન મને દુ:ખ ઘણું છે, માહારા જેવું તો તમારે દુ:ખ નથી,ને મેં તો પાપીઆઓને વરમાળા પેહેરાવીછે જો કદાચ એ પાપીઆઓ મને રસ્તામાં મળશેતો માંહારા તો ભોગ મેળવશે. મારૂં બેલી અહીં કોઇ નથી, મારે આધાર કોઇનો નથી, બેન મને દુ:ખ વધારે છે, હું તમારા કરતાં દુ:ખી વધારેછું,હુંમારા દુ:ખની શું બીન કહું, ભાઇને બપે વરસ થઇ ગયાં, પીતાજીને ને ભાઇને મમતામાં તકરાર થઈ. હાય બંધુ તું કયાં હઇશ તારી શી ખબર હશે.

ાળા—બેહેન તમારી સઘળી બીના જાણવાને ઇચ્છુછું તે મને અથીતી ઇતી સુધી કહી સંભળાવો.

ેયવંતી—ત્યારે સાંભળો.

ગાયન ૨૨ મું.

ેમે સુણો બીના સઉ મારી, કહું સારથી વીસ્તારી.
ડકે બળે છે મનડું વાલી, હું કયાં જઈ રહું આલી.(૨)
ડી જતી વનમાં, બળી જતી તનમાં;
ેક દુ:ખ છે મોટું ભારી, વીરા વીના અકળાણી-તમે.
ુજ ભાઇ કિદય છે વનમાં, વિરા હશે કયાં રણમાં.
(હાં પછી તે કયાં છે.)
મમ પીતાએ ડાપણ ડોળી, નાંખી છે દરીએ ઢોળી. (૨)
પૈસો મોટો કે કર્મ છે મોટું. [૨]
ર્મ મોટું કહી ભાઈ નીકળીયો વનવગડામાં પડીયો-તમે.

બાળા—ત્યારે તમારા પિતાજીનું નામ કંદર્પસિંહ છે.

પ્રીયવંતી—તે તમે કયાંથી જાણો તેની તમને શું ખબર.

બાળા—તમે મારાં નણંદ થાઓ છો, તમારા ભાઇ મારા ભરથાર છે, નણંદજી હવે આપણા હૃદયમાં હીંમત આવી, પહાડ ઉપરથી ઉતરી મને જે રસ્તે થઈ તેઓ લાવ્યા હતા તે રસ્તે તમોને હું લઇ જઇશ, ગભરાશો નહિં તમારા ભાઇને હું મેળવી આપીશ. ચાલો, એક વખત રસ્તાની તજવીજ કરીએ.

(એમ કહી આમથી તેમ ફરે છે.)

ચંપક—(દુરથી બાળાને ઓળખીને) ભાઇ આ પાહાડપર ચડવાનો રસ્તો મને બતાવશો ?

૧ લો વાણીઓ—ભુત પાસે જઇ તમે શું કરશો ? ભુત પાસે જવામાં શું ફાયદો છે ?

ચંપક—તે ભુત નથી પણ તે માહારા બેહેનછે મુંઝાવછે તે માટે મને રસ્તો બતાવો. હું યાં સત્વર જાઉં નહિં તો તેમના પ્રાંણ ગભરાટમાં ને ગભરાટમાં સત્વર જશે, માટે તાકીદે બતાવો તો ઘણું સારૂં ?

૨ જો વાણીઓ—એ......જુઓ ભાઇ આંમ વળીને ચઢવાનું આવે છે ત્યાં ચઢી જજો એટલે ત્યાં જવાશે.

(બતાવવાથી એકદમ ઉપર આવે છે)

પ્રીયવંતી—ક્ષત્રાણીઓની લાજ લેવા આવનાર કોણ છે થઇ જા સાંમો તૈયાર.

ચંપક—બેહેન બાળા બેહેન એતો કોઇ નહિં હું ચંપક છું તમારી શોધ કરતો કરતો આટલે સુધી આવી પોહોંચ્યોછું

બાળા—ભાઈ ચંપકરાય આવો આવો, અમે અકળાઇએ છીએ, મુંઝાઇએ છીએ, ટળવળીએ છીએ, અટવાઇએ છીએ, ને તાડે તરફડીએ છીએ.

પ્રીયવંતી—બેન આ કોણ છે.

બાળા—જાવ જાવ, ના ઓળખ્યા, તમારા બાપના પ્રધાંનના દીકરા (ચંપક તરફ જોઇને) ભાઈ ચંપકરાય, એક વખત તાબડતોબ પેહેરવાના કપડાં લાવી આપો નહિંતો

અઢિથી આગળ ચાલી શકવાને કપડાં વિના વાંધો છે.

ચંપક—વારૂ બ્હેન તુરત લાવું છું.

(કહી જાય છે અને તાબડતોબ લાવે છે)

પ્રીયવંતી—ચંપકરાય (લાવો કહી કપડાં લે છે અને બંને પેહેરે છે.) અસંખ્ય દુઃખો પડયાં છે. દુઃખમાં ખામી રહી નથી. સુખની વખત ગણી નથી, ત્રશાની વાત ગણી નથી. ચંપકરાય સારૂં થયું કે તમે આવી પોહોંચ્યા નહિ તો ખરાબી થતી.

બાળા—તમે હમારી શોધમાંજ આવ્યા છો ?

ચંપક—હા શોધમાંજ ઘણાં કષ્ટે પત્તો મેળવ્યો છે રસ્તો વીકટ ઘણો છે અને ભય ચારે બાજુથી છે, પરતુ તમો જરા પણ ગભરાશો નહિ. એક પળમાં તમને હું ત્યાં લઇ જાઉં છું, ચાલો,

પ્રીય-બાળા—હા ચાલો જઇએ.

(એમ કહી સર્વ નીચે ઉતરે છે અને આવેછે)

ચંપક— **ગાયન ૨૩ મું.**

મુજ મતિ પ્રભુજી તેં સુધારી;
સફળ સુધારી આશ મારી— મુજ.

સાખી.

બાળા ખોળે મેળવી પ્રીયવંતીને સાથ;
પ્રભુ મોકલે જાળવી સંચયથી સંગાથ.
સકળ સૃષ્ટીમાં તારૂં નામજ ફેલે;
સઘળી દુનીયા દુનીયાં પણ જાય હારી—મુજ.

સાખી.

શુરા વેહેલા સંચરો, સાથે સરવે ઘેર;
ઉદય વિરલા મેળવો, ઝટ કરીને પેર.
અધિરી મળવાને ઇચ્છુ વિરલા વાલાને;
વેહેલાં પોહોંચો પહોંચા તો થાય ધારી—મુજ.

(એમ કહી સર્વે જાય છે બાદ પડદો પડેછે)

સ્થળ.

રસ્તો.

(બારવટીઆઓનું આવવું.)

વેહળ—અલ્યા ચેહળીઆ, આતો બેએ બોઇ બેઠા, અલ્યા આપણી લાવેલી કન્યાએ ગઈ, અલ્યા હુ કરીહુ.

ચેહળ—અલ્યા આપણી કન્યા તો લેવી હતી, એતો કાંઇ બીજનની નોહોતી.

કેહળ—અલ્યા લેવા રહીએ ને પકડાઇ જઇએ ત્યારે બાર વાગી જાય ?

ચેહળ—અલ્યા આપણી કન્યા લેવીતી તેમાંએ બાર વાગી જાયકે?

વેહળ—ચારો રાંડના દાગીના ને ઘરાણું તો સેને ?

કેહળ—ઘરાંણુતો સે પણ એ રાંડેને ચ્યાં ઝાલીસું એ કયાં મળહે

ચેહળ—હાલોને જતાં જતાં હાથમાં આવહે તો ઠીકસે નહિં તો માલતોસેજને.

કેહળ—અલ્યો આપણી મેહેનત અને મજુરી સઘળું બોઇ બેઠા માટે આપણે શોધ કરી ઝાલીએ તો ઠીક થહે.

વેહળ—અલ્યો ત્યારે ઝાલીએ તો ઠીક.

ચેહળ—કેહળ—હાલો ત્યારે જઇએ.

ચેહળ—વેહળ—કેહળ—

ગાયન ૨૪ મું.

અલ્યા ચેહળીઆ હાલને વેહેલો;
અલ્યા વેહળીઆ હાલને વેહેલો
અલ્યા હાલ્યો હું આગળ પેહેલો;
અલ્યા બોળું હું ઝટપટ વેહેલો— અલ્યા
અલ્યા જઇએ ઓલ્યા વગડામાં,
અલ્યા બોળીએ ઓલ્યા ડુંગરામાં
અલ્યા દેખું તો પટલઇ બાળુ

અલ્યા જોઉં તો ઝટપટ ઝાલું;— અલ્યા.
અલ્યા મળે તો ઉચકીને હાલું
અલ્યા મળહે એ ત્યાં ડુંગરામાં.— અલ્યા.
(એમ કહી સર્વ બારવટીઆઓ જાય છે)
(પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

ઉદયનો બંગલો.

(ઉદયસિંહ અને મેઘો આવી બેસે છે પછી ચંપકરાય આવે છે.)

ચંપક—ભાઈ ઉદયસિંહ બાળીને શોધી લાવ્યો છું.

મેઘો—અંનદાતાર હવે જુઓ નજરો નજર પારખું અને માગો વિંટીયો.

ઉદય—ઠીક સારૂં કર્યું (બાળા તરફ જોઇને) બાઝા તમારી વીંટી લાવો મારે જોઇએ છીએ.

બાળા—કેમ પ્રાંણનાથ, ઘણા દીવસે હું આપને મળીછું છતાં આપ આંમ કેમ બોલો છો. શું આપને એટલી પણ અદેખાઈ આવી, તે આપ માગો છો?

મેઘો—જોયું માહારાજ કેવી એમની બોલી છે. જુઓ હવે થઇ ખાત્રી?

ઉદય—હા મને હવે બરાબર ખાત્રી થાય છે (બાળા તરફ જોઇને) લાવો કયાં છે કેમ વાર કરોછો

બાળા—લ્યો પ્રાંણનાથ આપને જોઇએ છીએ તો લ્યો ઘણી ખુશીથી આપું (એમ કહી વીંટી આંગળીએથાથી કાઢી આપે છે.)

ઉદય—(વીંટી હાથમાં લઇને) કહો આ કોની વીંટી છે.

બાળા—પ્રાંણનાથ માહારી છે કેમ આંમ બોલો છો.

ઉદય—જુઓ તેમાં કોનું નામ છે વાંચો?

બાળા—(વાંચીને) અરે આ વીંટી મારી પાસે ક્યાંથી આવી.

ઉદય—કયાંથી, કયાંથી આવી તે ચંપકની પાસેથી આવી. બીજે કયાંથી આવે—

(આ હકીકત જોઈ ચંપક પોતાની વીંટી જુએ છે અને બાળાનું નામ દેખાય છે એટલે થરથર ધ્રૂજે છે)

ચંપક—પ્રભુ આ વાહાલામાં વિરોધ કોણે કરાવ્યો હશે આ ક્રુર કર્મ કોણે કર્યુ હશે ! આંનાં અમારો બીલકુલ વાંક નથી આ વાતમાં અમે કાંઈ જાણતા નથી. તમારા સોગન ખાઇને કહું છું કે અમે બીલકુલ જાણતા નથી,

ઉદય—(બાળાને એક ધક્કો મારીને) પાપીણી પીશાચણી જા તારૂં કાળું કર. તારૂં મારી પાસે બીલકુલ કામ નથી, હું તારૂં મુખ જોવાને બીલકુલ નારાજ છું, તને જોઇને મારાં રૂંવાં ઉભાં થાય છે (ચંપક તરફ જોઇને) નફ્ટ નીરલજ તું માહારી સાથે રહી આ કળાને પોહોંચ્યો, તારી આ દાનત થઇ, તને આ સુઝયું, પાપીઆ આ કર્મ કર્યા કરતાં ઝેર ખાઇ મરી જવું સારૂં હતું, ધીક છે તારા અવતારને, (એમ કરી ધક્કો મારે છે)

ચંપક—બધું આ પ્રપંચ છે ભોળા પ્રપંચ છે કાંને સાંભળી મુખે બોલનારા દગો છે. ખોટું સમજી ખરૂં ઠરાવનારા ભુલ છે. વીચાર કરો, યાદ કરો, તપાસ કરો, ભાઇ તપાસ કરો. પાછળથી પસ્તાવવું પડશે અને આખરે ખબર પડશે, માટે ન્યાય કરી તપાસ કરો.

ઉદય—લુચ્ચા દગાખોર મેં કાને સાંભળ્યું નથી પણ નજરોનજર પ્રત્યક્ષ જોયું છે, બેવકુફ ચુપ રહે.

મેઘા—(સ્વગત) ઠીક તાલ આવ્યો છે, હવે બેડો પાર પણ કાંઈ નહિ જોઇએ છે.

બાળા—વાહાલા, તમારાથી મેં કોઈ દીવસ દગો કર્યો નથી, તમારાથી મેં કોઈ દીવસ છુપી વાત રાખી નથી ત-

મારાથી મેં કોઇ દીવસ દુનીઆમાં કોઈ ચીજ વધારે ગણી નથી, પ્રાણનાથ નીરઅપરાધીછું, બીન ગુનેગાર છું. બીન દોસીત છું. નીશકલંકીત છું. વાહાલા ન્યાય કરો, ન્યાય કરો, ન્યાય કરો.

બાળા અને ચંપક—ઉદયસિંહજી ઉદયસિંહજી બીન ગુનેગાર છીએ, બીન ગુનેગાર માર્યા જાય છે, સાચો કુટાઇ જાય છે, તપાસ કરો, તપાસ કરો॥

ઉદય—હાં હું તમને જાણું છું તમારૂં, પાપ હવે ખુલ્લું થયું છે, પાપી તમને હું શી સજા કરૂં અને શી ના કરૂં.

ઉદય—સીપાઈ.

સીપાઇ—જી સાહેબ.

ઉદય—જાવ આ બંને જણાને ભર જંગલમાં લઈ જઇ બંનેના નાક કાંન કાપી ભર વગડામાં છુટાછુટા રખડતા મુકી દો જાવ. ચંપક–મિત્ર જ્યારે આ તારો ચંપક આમેજ વરતશે તો સુર્યનો ઉદય પશ્ચિમ થશે, પૃથ્વી રસાતાલ જશે, સમુદ્ર માર્યાદા મુકી દેશે, નદીઓના નીર અવળાં ચાલશે, કસ્તુરી ઉકરડે પડશે, સતીયો શંખણીયો કહેવાશે, ધરતી ફાટી બે ભાગ થશે, વરસાદની વૃષ્ટી જતી રહશે, બચ્ચાંને માતા ઝેર દેશે, ઉદયસિંહ આ બુદ્ધનો ઉપયોગ કેમ આંમ આડે રસ્તે ચલાવો છો, વિચાર કરો, વિચાર કરો.

મેરો—માહારાજ જોઇ સચ્ચાઇ કેવી છે, કેવો સાચો છે, જુઓ સચ્ચાઇ બતાવે છે, પણ કાંઇ તહિ જોઇએ છીએ.

ઉદય—ચુપ પાપી તારી જીભ એકદમ બંધ કર નહિ તો કાપી લેવી પડશે.

ચંપક—હાય અફસોસ, અફસોસ, ધર્મ કરતાં ધાડ આવી હાય પ્રભુ.

બાળા—પ્રાણનાથ, હું સતી છું, મારા જન્મથી હાલ સુધી સતીપણેથીજ રહી છું, આપના સિવાય દુનિઆપર સઘળા

માગ ભાઈ સમાન છે, ચંપકભાઇ ખોળ કરવા આવ્યા નહોત તો આપની પાસે આવી આપનું મુખ દેખવા ન પામેત.

ઉદય—હા, ચંપક કેમ બોલવવા ના આવે, ચંપકને તો તને બોલાવવા આવવુંજ જોઇએ, તેને તારા વિના કેમ ચાલે? ચાલેજ નહિં.

બાળા—પ્રાંણુનાથ આતો ઉલટો અન્યાય થાય છે.

પ્રીયવંતિ—વિરા તે નિરઅપરાધી છે તે તો ભાઇ બેન સમાન વર્તે છે.

ઉદય—(પ્રીયબાળાને ધક્કો મારીને) ચુપ ચાંપલી તેને કોણે બોલાવી, વચમાં તું કેમ બોલ્યા કરેછે, સીપાઇ આંને લઇ જાવ, રાખો કોરાણે.

બાળા—પ્રાંણુનાથ, સાપનેદુધ પાઇ ડસાવનાર તમેજ પાપી છો, સતીને સાચી છતાં જુઠી માની ભવ બગાડનાર તમેજ પાપી છો, વાહાલામાં વીરોધ પડાવી જુઠાને પાળનાર તમેજ પાપી છો, સુબાઓને માન આપી તેઓનું સાચું માંની વાહાલાના વેહેરી ઠરાવનાર તમેજ પાપીછો, જુઠાને જગ ઝીતાડી સાચાને ડુંગર ઉપરથી ફેંકી દેનાર તમેજ પાપી છો, જુઠાને સાચા માંની રાજ્યની પાયમાલી કરનાર તમેજ પાપી છો, પ્રાંણુનાથ છેવટે કહું છું કે, જુઠો ફુલે પુજાય છે ને સાચો ખાસડે પુજાય છે. પ્રાંણુનાથ તપાસ કરો, ન્યાય કરો, પછી ચાહાય તેમ કરો.

મેઘા—અંનદાતાર જોયા, એમના બોલ હવે તો હદપાર ગયાં કેવી બોલી બોલે છે, કેવી હુંશીઆરી ચલાવે છે, પરંતુ શું કરે, આપે નજરો નજર જોયું એટલે આપને માહારે વધારે કહેવાનું કાંઈ રહ્યું નથી, માહારાજ હવે આપનો મગજ તપી જશે. હવે તેઓને મોકલાવી દો અને આપ શયનભુવનમાં પધારો, પણ કાંઇ નહિ જોઇએ છીએ.

બાળા—રાજા જુઠી જક મુકી દો.

બાળા અને ઉદય— ગાયન ૨૫ મું.

મુકો મુકો હઠીલા આવા કેણરે આ પ્યારી કહે છે,
નથી વાહાલીનો જરા વાંકરે આ દાશી કહે છે;
ભોળા કીધી મેઘે ભુંડાઇરે આ વાહાલી કહે છે,
ભુંડી ભુંડાઇ ઝાલી હાથથી એ ઉદય કહે છે.
જે જે કરે નફટ એવા કાજરે એ ભમતા રહે છે.
પ્યારા મુખે કહું સાચા વેણરે આ બાળા કહે છે;
વાહાલા પાછળથી થાસે શોકરે આ લલના કહે છે.
રસીયા કાઢો કરિને ન્યાયરે આ અબળા કહે છે.

બાળા—પ્રાંણનાથ એક વખત ન્યાય કરી જુઓ પછી આપની મર જીમાં આવે તે પ્રમાણે હુકમ ફરમાવજો, પરંતુ પ્રાંણ- નાથ બીન ગુનેગારને ગુનેગાર ઠરાવી, મેઘા જેવા હજામ ની ખાત્રી લઇ, ગરદન મારસો તોપણ આપ મુખ્તી- આર છો આપનો હાથ કોઈ રોકનાર નથી, માટે પ્રાં- ણનાથ ન્યાય કરી મનને સંતોષ કરો.

મેઘા—જોયું માહારાજ હવે રા ગરીબ ઉપર આવી પડયું, જુ- ઓ પોતાના માથ ની ખસેડવા કેવા ઉપાયો આદરે છે યું માહારાજ. પણ ઈ નહિ જોઇએ છે.

ઉદય—ન્યાય, ન્યાય શાથી થાય ? ન્યાય કેવો જોઇતો હતો, મેં મારી નજરો નજર જોયું, પછી કેવો ન્યાય, સીપાઈ ઓ આંમને એકદમ લઈ જાવ.

મેઘા—હાં અંનદાતાર વખત થઈ ગયો છે, માટે સીપાઇ લઈ જાવ એમને (આડુ જોઇને) હવે પ્રધાનગીરી મળવાને જરા પણ વાર નથી, હવે આંની પાસેથી રજા લઇ ફતેખાં બાદશાહને મળી. ઉદયની સાથે યુદ્ધ કરાવી. એકદમ રાજ્યનો માલીક થઈ જાઉં પછી બાળાને રાખવા સીપાઇઓપર હુકમ કરી બાળાને ગમે યુક્તી કરી વરૂં. પણ કાંઈ નહીં જોઇએ છીએ.

(એમ કહી આગળ આવી સીપાઇઓને કહે છે)

મેઘા—સીપાઈ બાળાના નાક કાંન કાપશો નહિ અને તેને એક સ્થળે બરાબર રાખજો અને ચંપકના નાક કાંન કાપી જંગલમાં રખડતો મુકી દેજો. પણ કાંઇ નહિ જોઇએ છીએ,

સીપાઇ—જી સાહેબ જેવો હુકમ,

(એમ કહી સીપાઇઓ જાય છે.)

ચંપક—ઉદયસિંહ માહારા બોલેલા વાકયો ધ્યાંનમાં રાખજો. સા- સાચાનો બેલી પ્રભુ છે, સાચાને ઇશ્વર સાહાય કરે છે જુઠાનો સદાકાળ નાંશ કરે છે.

ઉદય—જા જા એ તો હું બધું સમજું છું, ને જાણું છું, સીપાઇ એકદમ લઈ જા, કેમ ઉભો રહ્યો છે

(સીપાઇ બંનેને લઇ જાય છે.)

મેઘા—અંનદાતાર, માહારે આ લોકોનો છુપી રીતે તપાસ તપાસ કરવો જોઇએ, વખતપર લાંચ આપી તેઓને ફોડી નાખે માટે અંનદાતાર તે તપાસ કરવા જવું જોઇએ. માટે જો આપ રજા આપો તો હું ત્યાં જઇ છુપી રીતે તપાસ કરૂં. પણ કાંઇ નહિ જોઇએ છીએ.

ઉદય—મેઘા તારૂં કહેવું બરાબર છે, જા પરંતુ ઘણી હુંશીઆરીથી જોજે અને તુરત આવી મને ખબર આપજે.

મેઘા—વારૂં અંનદાતાર જાઉ છું.

(કહી મેઘો આગળ આવે છે અને ઉદય જાય છે) (આગળ આવીને) હવે ફતેહખાં બાદશાહને ત્યાં જતાં બીલકુલ વાર નથી, એ કામ તો સીપાઇઓ મારા કહેવા પ્રમાણે કરશે. વચમાંથી કાંસ નીકળી ગઇ તે સારૂં થયું, આટલે સુધી તો આવી પોહોચ્યા છીએ, હવે બાદશાહને લડાઇ કરવાનું કહી ચઢાવી રાજ લઈ લઉં, ઉદયડો મરાયો એટલે રાજ્ય અને બાળા તો આ હાંકડાનીજ છે, એતો હવે બધું મેઘાભાઇ

ફકડનેજ મળવાનું હવે બેડો પાર, પણ કાંઇ નહિ જોઇએ છીએ.

ગાયન ૨૬ મું.

ઉદય તારૂં કાઢું હું કાટલું એ દીનમાં;
લાવી બાદશાને લઢાવું ઝપટમાં— ઉદય.
ચંપકને કાઢયો ને બાળાને કાઢી;
લાવી બાદશાહને હરાવું હું તુજને- ઉદય.
બાળાને શોધી હું કાઢીશ વનમાં;
પછી હું રાજ્ય લઇ કાઢીશ રણમાં— ઉદય.

હવે હું જાઉં છું જો ઉદયડા બચાની શી વલે થાયછે,(એમ કહી જાય છે બાદ પડદો પડે છે.)

સ્થળ.

બાદશાહનું જનાનખાનું.

(બાદશાહ અને વજીર કોચ ઉપર બેઠાછે)

સીપાઈ—જાંહાંપનાં ઉદયસિંહકા રાજ્યકા સરદાર આપકુ મીલને મંગતા હયે.

બાદશાહ—અચ્છા બીન હથીઆરસે હોય તો આને દો.

સીપાઇ—જી હજુર,

(જઈ મેવાને હથીઆર વીના બોલાવી લાવેછે ને મેવો આવી તેમની પાસે બેસેછે.)

બાદશાહ- કયું મેવાજી કયું આયે હો.

મેવો—(આડુ જોઇને) [લા ને પુછે છે ત્યારે માગ્યા દેને તોપ] જાંહાંપનાં આપકુ મીલનેકા મેરા બીચાર હયે કે મેં આપકી પાસ યેહ બીચારસી આયાહુ કે ઉદયસિંહકા રાજમે લડાઈકા સરદારકુ ઔર મયને ઉસકી ઔરત બાળાકુ છુપી જગોપે રખી હયે-ઔર

ઉદયસિહ હાલ અકેલા હયે, ઔર ઔરત મેરે તાબે મેં હય વો ઔરત ખાસ આપકે લાયકકી હયે મેરા બીચાર આપકુ દેનેકા હયે મગર જાંહાંપનાં મેં આપ કી સાથ ઈતા કરાર કરતાહુ કે આપ ઉદયસિહકેપર ચઢાઇ કરકે જાવ ઔર ઉદયસિંહકુ હરાવો ઔર ઉ-સકા રાજ્ય લેલો તબ રાજ્ય ઔર મતા મેરેકું દેયની પડેગી. આપ ઇસતરેસેં કરોંગે, આપકા કયા બીચાર હયે. [સ્વગત] હાલતો તોપ બાદવા દેને પછી જોઇ લેવાશે. કાંઇ નહિ જોઇએ છીએ.

બાદશાહ—હાં મેઘાજી બોહોત ખુશસેં મેં કહેતાહું કે તમને કીયા ઇસતરેસેં મેં કરૂંગા.

મેઘ.—જબ ભીજવાવો કાગજ લઢાઇકા, જાંહાંપનાં આપ બોત ખુશીસે પાર પડોગે, ઇસકી તરફકા એક પ્રધાન બડા થા તો ઉસકું મયને નાક કાંન કટવાકે વગડેમે ભીજ-વા દીયા હયે, ઇસકેલીયે આપકુ બોહોત યશ મીલેંગા.

બાદશાહ—અચ્છા મેઘાજી. (સીપાઇ તરફ જોઇને) સીપાઈ,

સીપાઈ—જી હજુર

બાદશાહ—(કાગળ લખીને) લો એહ કાગજ ઉદેપુરકા રાજા ઉદયસિહકું દે આવ.

સીપાઇ—બોહોત અચ્છા હજુર,

(કહી સીપાઈ જાય છે.)

મેઘા—જી મેં જાતા હું અબ દેર બોત હો ગઇ હયે.

બાદશાહ—અચ્છા મેઘાજી કભી કભી આતે રહેના.

મેઘા—અચ્છા હજુર.

(કહી આગળ આવે છે.) પણ કાંઇ નહિ જોઇએ છીએ.

ગાયન ૨૭ મું.

એને હરાવી રાજ્ય સ્થપાવી કરૂં રાજ્ય ત્યાં પેહેલો;
જઇ લાટકી બાળાને પકડી, લગ્ન કરૂં વેહેલો,

કપટ કરી મેં કામ કર્યું છે વખત મળ્યો છે સેહલો-એમ.
ત્યાં જઇને સમજાવું ઉંધું સમજશે એ ઘેહેલો;
લડાઇ લડાવી કામ કઢાવી સાધું જોગ હું પેહલો--એમ.

હવે બેઠો પાર, પણ કાંઇ નહિ જોઇએ છીએ.

(એમ કહી જાય છે, પડદો ઉપડે છે.)

સ્થળ.

ઉદયસિંહનો બંગલો.

(ઉદયસિંહ કોચ ઉપર બેઠો છે.)

સીપાઇ—માહારાજ બાદશાહનો સીપાઇ પ્રવેશ કરવા માગે છે.

ઉદય—આવવા દો.

બા. સીપાઇ—માહારાજ યેહ બીડા ફતેહખાં બાદશાહને ભીજ-વાયા હયે. લીજીએ હજુર.

(એમ કહી બીડા આપે છે)

ઉદય—લાવો. (લઈ વાંચે છે) વાંચીને તુરત ફેંકી દે છે. (બા. ના સીપાઈ તરફ જોઇને) જાવ તમારા બાદશાહને કહેજો કે મધ્ય મેદાનમાં એકદમ લડાઇ કરવા સજ થઈ આવો.

(આ સાંભળી બાદશાહનો સીપાઈ જાય છે.)

હાય લડાઈની માગણી કબુલ રાખી છે, પુરતા માણ-સોની તજવીજ છે નહિ, ચંપકની બારે હિમ્મત હતી તે દુર થઈ છે, પણ ફીકર નહિ, સર્વે સામંતોને હું જાતે કવાયત શિખવાડી તૈયાર કરીશ, પરંતુ મારા સામીનો ટેક નહિં મુકું નહિ મુકું તે નહિજ મુકું.

શીયળવંતિ—કેમ ભાઈ ઉદયસિંહ આજ કાંઈ ઉદાસ વધારે લાગો છો. કેમ કાંઈ વિચારમાં પડ્યા છો કે શું !

ઉદય—(સ્વગત) અરે આ સ્વર મને મારી પ્રીયવંતી જેવો હર-વખત કેમ લાગેછે લાવ એકવખત પુછીખાત્રીતો કરી જોઉં.

પ્રીય—કેમ હજી શું વિચાર કર્યા કરો છો.

ઉદય—(સ્વગત) (બરાબર નક્કી એજ હોવી જોઇએ, લાવ પુછું) હું સેહેજ વીચારમાં બેઠોછું, પરંતુ આર્યબાળા હું તમોને પુછું તેનો ખરો ઉત્તર આપશો ? તમે મારાં ધર્મના બેહેન છો.

પ્રીય—(સ્વગત, ભોળો ભાઇ બીચારો મને બીલકુલ ભુલી ગયોછે પરંતુ હજી સુધી તેનામાં કાંઇ બીજું અપકૃત્ય નથી. માટે લાવ તેને હાજ કહેવા દે) હા પુછો. ઘણી ખુશીથી જવાબ દઇશ.

ઉદય—ત્યારે જુઓ એક તો તમારૂં અને તમારા પીતાનું અને તમારા દેશનું નામ અને તમારી ખરી જાત, કહો એ બરાબર બતાવશો ?

પ્રીય—નામ પ્રીયવંતી, દેશ મેવાડ અને બાપ કેદાર છે. અને વીશેષમાં જણાવવાનું એટલું વધારે છે કે, દેશવટે નીકળેલો આ મારા સાંમો ઉભેલો મારો ભાઈ ઉદય છે.

(એટલું કહે છે એટલે એને ઉંચકી લે છે.)

ઉદય—બેહેન મને તારી બોલી સાંભળવાથીજ મનમાં સંશય રહ્યો હતો, બેહેન તને ચંપકીઓ ક્યાંથી લાવ્યો અને શી રીતે બન્યું.

પ્રીય—ભાઇ ચંપકરાય મને પાહાડ ઉપર મળ્યા હતા. મને તથા ભાભીને લઇ બારવટીઆઓ પાહાડ ઉપરથી ગગડાવી દેવાનો વીચાર ધારી પાહાડ ઉપર લઈ ગયા હતા, અને તેવામાં ત્યાં પાહાડ નીચે થોડા માણસો આવી ગયા, તેના ભયથી તે બારવટીઆઓ અમને મુકી નાશી ગયા હતા, પછી અમને પાહાડ ઉપર ચંપકરાય ખોળ માટે આવેલા હતા તે મળ્યા.

ઉદય–(સ્વગત–હાં હવે મને બરાબર ખાત્રી થઇ, ચંપકીઆઓ આ સર્વ કામ કરેલું છે.) બેહેન પ્રીયવંતી તને તે લોકો શી રીતે લાવ્યા.

પ્રીય—ભાઈ પીતાજીએ સ્વયંવર રચ્યો હતો, અને સ્વયંવરમાંથી ત્રણ બારવટીઆમાંના વેહળ નામના બારવટીઆએ સ્વયંવરનું કાર્ય પુરૂં કર્યું તેથી પીતાજીએ મને તે લોકોને સ્વાધીન કરી અને રાજા સમજી મેં તેમને વરમાળા આરોપી. તેથી તે લોકો લઇ ગયા હતા,

ઉદય—વારૂ બેહેન હવે મારે લશકરમાં જઇ લઢાઇની કવાયત શીખવી લઢાઇમાં જવા સજ થવું છે માટે હું જાઉં છું.

પ્રીય—વીરા લઢાઇમાં જય મેળવો આ તમારી વાહાલી બેહેનની આશીશ છે.

ગાયન ૨૮ મું.

વિરા કરજો જય જય બેહેની કહે છે ટેકથી,
સુરા ક્ષત્રી વિરલા મેળાવો જય વિવેકથી.
  સંગ્રામે સધારતાં, રાખો વિરા ધીર;
  તનમાં ત્રીકમ રાખીને, પધારો શુરવીર.
સુજ વિરા વેહેલા વળજો, આશીશ માહારી—વિરા.
  પાણીના પડઘા અને, માટી કેરો ખેલ;
  વિરલા તેવું જાણજો-ચઢો વીરથી વેલ;
કરો જય જય શુરવીર ક્ષત્રી કેરા ટેકથી— વિરા.

(કહી જાય છે પડદો ઉપડે છે.)

દૃશ્ય ૯

જંગલ.

(ઉદયના મોકલેલા બે સીપાઈ બાળા અને ચંપકને લઇ આવે છે)

૧ સીપાઇ—(સ્વગત—હાય પરમેશ્વર બાળાના નાક કાંન કાપવાને મેવા સરદારે ના પાડી છે, ત્યારે વળી આ શુરવીર યોદ્ધાના માહારે શા માટે કાપવા જોઇએ. ને પરમેશ્વર ના ગુનેગાર શું કામ થઇ એ લાવ ઘણું આલી ચાલીને થાક લાગ્યો છે માટે એક વખત નીચે બેશી ચલમ તો પીએ, શી ઉતાવળ છે.

(જેમ કહી નીચે બેસે છે.)

ચંપક—ભાઇઓ અમારાં નાક કાંન કાપી લેશો ?

૨ જો સીપાઈ—કાપી નહિ લઇએતો શું કરીશું, અહિં ચાલીને શુ કામ આવ્યા છીએ. (એટલું કહી મનમાં વીચાર કરે છે) હાય પ્રભુ આ બાહાદુર લડવઇયાને બેડોળ કરી નાંખવો, તે મને દુરસ્ત લાગતુ નથી. અને તેમ કરવાને માહારા હાથ ઉપડવાના નથી. બસ હવે આટલે દુર આવ્યા છીએ, કોણ જાણુનાર છે. (એટલું કહી ૧ લા સીપાઇ તરફ જોઇને) કયમ ભાઈ શી રીતે કરીશુ.

૧ લો સીપાઇ—પુછી જુઓ એમની પાસે કાંઇ માલ હોય ને આપણને ઇનામમાં આપે તો મુકી દો છુટા.

૨ જો સીપાઈ—કેમ ભાઇ તમારી પાસે કાંઇ માલ છે હોયને જો અમને આપો. અમો તમોને છુટા મુકી ચાલ્યા જઇએ.

બાળા—ભાઈ ચંપકરાય એક હાર આ સીપાઇઓને આપી રાજી કરો,

ચંપક—(વિચાર કરીને પોતાના ગળામાંથી ભારે હાર કાઢી) બેહેન આ હાર આપી દઉછું, એક વખત આ દુઃખ

માંથી તો છુટા થવા દો. પછી સઘળું જોઇ લેવાશે. (એમ કહી સીપાઇને મોતીનો હાર આપે છે) લ્યો ભાઇ.

બંને સીપાઇ—જાવ તમે તમારે તમારી મરજી ફાવે ત્યાં જાવ. પણ એ તરફ આવતા નહિ

ચંપક—સારૂં ભાઇ એ બાજુ નહિં આવીએ.

(સીપાઇયો જાય છે)

બાળા—ભાઇ ચંપકરાય, હવે આપણે શી રીતે જઇશું અને કયાં જઇશું, અને તો કાંઈ સમજણ પડતી નથી.

ચંપક—ભાભી મારો વીચાર તો એ છે કે—

બાળા—બોલોને શું વીચાર છે.

ચંપક—ભાભી તમે માહારાં ધર્મનાં બેહેન છો, અને હું તમારો ભાઈ છું, પરંતુ દુ;ખના સબબે કરી હજારો વેશ ધારણ કરવા પડશે, માટે માફ કરજો.

બાળા—ભાઇ આપની મરજીમાં આવશે તેમ કરીશું, પરંતુ મને કહો તો ખરા શો વેશ છે?

ચંપક—ત્યારે તમે સાંભળો, અહિથી આપણે નીકળી, તમે ગુણકાનો વેશ ધારણ કરો, અને હું તબલચીનો વેશ ધારણ કરૂં અને પછી એજ ઉદયસિંહ પાસે જવું અને દુષ્ટ મેઘાને હર ઉપાયે કરી જુદો પાડવો. આપણને સાચાને શુંછે,કેવતમાં કહ્યું છેકે '**સાચને નલાગેઆંચ**' માટે ભાભી આ ગરીબનું કહ્યું માની તેમ કરીશું તો સર્વે બાતે ફાવીશું અને વળી તેઓ આપણને ઓળખશે પણ નહિ અને સર્વે સારૂં થશે.

બાળા—બહુ સારૂંત્યારે ચાલો તેમ કરીએ,

ગાયન ૨૯ મું.

ગુણકા બની હું જાઉંરે (૨) છેતરૂં મુજ ભરથારરે [૨]

÷ ÷ + + +

શાંણા સમજે સુલટથી, ગાંડા સમજે ધુળ.
પ્યારા સમજે પ્રીતથી, ના સમજે તો ભુલ— હું ગુણકા.

કાશા સમજી હેતથી, બાંધ્યો તો મેં પ્રેમ.
ભોળાને ભરમાવીને, મેલ કરાવ્યો વેહેમ— હાં ગુણકા.
વ્હાલા સાથે હેતથી, ચાલી શુદ્ધ શરીર.
લોપણ કાઢી વ્હેમથી, હું તે શું રાખું ધીર—હાં ગુણકા.

\+ \+ \+ \+ \+

દુઃખ વેઠી સુખ માનીને, બેહુની પ્હેરશે ચીર.
સાચું જઇ સમજાવીયે, પછી એ માનશે વિર-હાં ગુણકા.

ચંપક—બેહેન ગમે તે યુકતી કરી ભોળા અને કાંન સોસરા ઉદયને બરાબર ખાત્રી કરાવી આપીએ. બેહેન તે વિના બીજો ઉપાય રહયો નથી.

ભોળા—હા બાઇ ચાલો. તે યુકતી મને બરાબર લાગે છે.

(એમ કહી જાય છે પડદો પડે છે.)

સ્થળ.

રસ્તો.

(બાદશાહ અને બાદશાહના લશકરનું આવવું.)

બાદશાહ—અહ મેરે સુરા સરદારો,આજ હીલ્લાહીલ્લા કરકે ઉદયકે રાજપે ઘેરા ડાલ કે ટુટ પડો.

સર્વે સરદારો—જાહાંપનાં લડાઇમેં હમ બ્હોત તદબર હયે.

(એટલું કહેતામાં ચંપક અને ભાળા ગુણકા અને તબલચી વેશે આવે છે)

ચંપક—(દુરથી) શું આ મલેચ્છો ઉદયના રાજપર ઘેરો ઘાલવાનું કહે છે ? (ભાળા તરફ જોઇને) ભાળા બેહેન આ લોકોને આબેહુબ ડોલ દેખાડી. ગુલતાન બનાવીને તેમની સાથે જઇ વાહાલા મીત્ર ઉદયનો બચાવ કર. નહિ તો યવન લોકો ફાવી જશે અને મિત્ર મરાયો જશે. માટે ચાલો.

ભોળા—હા બાઈ આપનું ધારવું બરાબર છે.

બાદશાહ—વહ મેરા બાહાદુર સરદારા તુમેરીપે હમારા બહોત અકીન હયે. બાત હુંશીઆરીસે લડનાં.

ચંપક—ચાલો બાળી=

(એમ કહી ચંપક અને બાળા કપડાંની અંદર હથીયાર સહીત બાદશાહ પાસે આવી સલામ કરી બેસેછે) શાહજાદાકું સલામ હયે.

બાદશાહ—તુમ કોન હો? ઔર કાંહાંકે રહેનેવાલેહો! ઔર તુમ કાંહાંસી આતે હો? ઔર કયા જાતહો! અંર યેહ ઓરત કોન હયે?

ચંપક—જાંહાંપના હમારી સાથ હયે વો હમારી સાથ ગાનેવાલી ગુણકા હયે. ઔર હંમ મુસલમાન હયે, હમ બોહોત દુર દેશસેં આતેં હયે, ઔર હમારા દેશ પંજાબ હયે. ઔર હયારા ધંધા ગાને બજાનેકા હયે. જાંહાંપના ઈશ્વર આપકું ખુશ કરનેકે વાસ્તે આયે હયે, (સ્વગત હ હું તને જાણુંછું હું તો જમપુરીનો રસ્તો બતાવી હાલ વીદાય કરૂંછું, યાદ રાખ.)

બાદશાહ—કુચ્છ અચ્છી ચીજ હોને દો.

ચંપક—અચ્છા અંનદાતાર જયસા આપકા હુકમ.

બાળા—(નાચીને ગાય છે)

ગાયન ૭૦ મું.

ગુણકા બનીરે હું ગુણકા બની (૨)
ક્ષત્રાંણી થઇને હું ગુણકા બની (૨)
વ્હાલાને છળવા હું ગુણકા બની— ગુણકા-
તમે જાઓ છો લડવા તે જાણું સહી [૨]
નવ ફાવો જરા કે આનો સહી;
આનો સહીરે તમે માનો અહીં— ગુણકા.

બાદશાહ—સાહાબાશ. સાહાબાશ, બ્હોત અચ્છા નાચ કીયા હયે (વજીર તરફ જોઇને) વજીર ઉસ્કુ શાબાશ દેશાલા ઇનામ દો.

વજીર—જયસા આપકા હુકમ.

(એમ કહી શાલો ઈનામમાં આપેછે)

ચંપક—(શાલો લે છે) ખુશ રહો અંનદાતાર (આડુ જોઇને) આપકું નાખુશ કરૂંગા, ફીકર મત કરો. અબ થોડી દેર હયે, દીખા દેતાહું.

બાદશાહ—વજીર સરદારોંકું પઢાકરલે ચલો અબ દેર હોતી હયે.

વજીર—અચ્છા શાબ.

[ગોર ફરતા ફરતા બોલે છે.]

ગાયન ૩૧ સું.

શુરવીર સરદારો કાફરોને કાપી નાંખો,
સમશેર લઈ ઝાલો કાફરોને છેદી નાંખો;
છેદો છેદો કાફરોના શીર છેદો— શુર૦
રણધીરો શુરવીરો ક્ષત્રીઓથી નવ ડરો,
ભરો હામ, કરો કાંમ, સુરથી ચલાવો કામ;
મારો મારો કાફરોને ઠાર મારો— શુર૦

(કહી જાય છે.)

ચંપક—(આગળ આવીને) હાય પાપીઓએ મારા ભાઈના અંજયપર ચઢાઇ કરી છે પણ ફીકર નહિ, પાપીઓનો પાછળથી તમાસો જોઇ ભાઈ નહિં ફાવેતો તેઓ પર તુટી પડી, હરાવી તેઓ પાસેથી લેખ લેખાવી લઉં પણ હાય તે લોકો તો ગયા, હવે વખત કાઢવામાં સાર નથી. (બાળા તરફ જોઇને) ભાભી હવે વાર કરીશું તો ગફલત ખાઈ જઇશું માટે એકદમ જઇએ તો ઠીક.

બાળા—હા ભાઈ ચાલો—

(એમ કહી બંને જાય છે.)

(મેઘો અને ગુણકા આવે છે.)

મેઘો—સ્વામેકળા, તાલતો બરાબર બેસતો આવ્યો છે બાદશાહ લઢાઇપર ચઢી ચુકયા છે હવે ઉદેપુરની ગાદી લેવાને જરા પણ વાર નથી, હવે ઉદયડાના શા બારછે, પ્રીયા

તું જરાપણું ગભરાઇશ નહિં. હવે તમારે રાણી થ-વાની થોડીવાર છે. પણ કાંઇ નહિં જોઇએ છીએ.

ગુણકા—હું શું કામ ગભરાઉં, આપ રાજા થતા એટલે હું તો જાણે રાણી થઇજચુકી પછી મારે શું ગભરાવવાનું જોવું છે પણ......તમ ફરી જાવ ત્યારે.

એધા—તારા સમજે ફરી જાઉં તો, (એમ કહી ગળે હાથ મુકેછે) પ્રીયા જ્યાં જઇએ ત્યાં આપણે તો સાથેજ. પ્રીયા, કોઇ દીવસ મે તારાથી જુદાઇ રાખી છે) ના જા, ગાંડી મારો વીસ્વાસ નથી આવતો, આ નાવીશ્વાસ આવતો હોય તો લે વચન. (એમ કહી હાથમાં તાળી આપે છે) ચાલો હવે લડાઈની બાર જોવાની છે,વળી ત્યાં પાસે રહી ઉદયનું કાટલું જલદી કઢાવી નાંખીશું, એટલે વચમાંથી ફાંસ નીકળી જાય, ને બાદશાહ પાસે માગેલા વચન પ્રમાણે રાજ મળે, એટલે બેડો પાર, પ્રીયા તારે માટે આ જાન પણ ખુરબાન છે. આ મેહનત માસ તારા માટેજ થાય છે, માટે પ્રીયા હવે જલદી જઇએ તો ઠીક.

ગુણકા—ચાલો ત્યારે—

(એમ કહી જાય છે, પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

મધ્ય મેદાન.

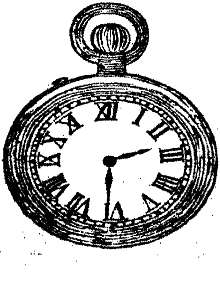
(ઉદયના સર્વ સામતો હથીઆર સહીત તૈયાર થઇ બેઠાછે. **બાદશાહનું લસ્કર એકદમ આવે છે.** તોપોના ભડાકા છુટે છે, ને **એકદમ** ઉદયના લસ્કરને ઘેરે છે, લડાઇ શરૂ થાય છે, ઉદયના **લસ્કરના** કેટલાક માણુસો પડે છે, ને ઉદય છેવટે પકડાય છે અને **બાદશાહની** ફતેહ બોલે છે એટલે તબલચી વેશે નીકળેલો ચંપક **એના** એજ વેશે પોતાની પાસેથી તલવાર કાઢી બાદશાહના લસ્કર પર તુટી પડે છે. અને ઉદયને છોડાવે છે, બાદશાહ અને તેના

વજીરને પકડે છે, અને ઉદયસિંહની ફતેહ ફતેહ બોલે છે, ને બાદશાહ પાસેથી ચંપક સોનાના પત્રે હરદમ ઉદયના તાબે રહેવાનો લેખ લખાવી લેછે, પછી બાદશાહ અને તેનું લશ્કરનું વધેલું માણુ જાય છે. અને તબલચીનું શુર ચતુરાઇ અને બળ અને પોતાને જીતાવ્યો અને છોડાવ્યો તે બાહાદુરી જોઇ તેનો ઉપકાર માને છે. બાદ ખુશાલીમાં કનચનીઓને બોલાવી નાચ કરાવે છે.

કાંચનીઓ— ગાયન ૩૨ મું.

તોમતનનનનનનનનતોમથોમથનનનનનનનથોમ
છોમછનનનનનનનનછોમદોમદનનનનનનનનદોમ
ધા,ધા,ધા,ધા, ધીડકીટ ધીડકીટ ધાધા ધીડકી ધીડકીટ ધાધા
તોમતનનનનનનનનતોમતનનનનનનનન
છોમછનનનનનનનનછોમછનનનનનનનનછોમ.
તાતાતાતાતાધા, તાતાતાતાતાધા, ધીડકીટ ધીડકીટ ધાધાધા.
તોમતનનનનનનનનતોમતનનનનનનનન
છોમછનનનનનનનનછોમછનનનનનનનન
છોમછનનનનનનનનછોમ.

બીજો સમાપ્ત.

અંક ત્રીજો.

સ્થળ.

ઉદયની ખાંનગી મહેલ.

ચંપક—રાજાધીરાજ હવે અમને જવાનો વખત થઇ ગયો છે અમારે ઘણા દુર દેશ જવું છે માટે અમને રજા આપો અને બાદશાહે લેખ લખી આપ્યો છે, તેવો લેખ તમે પણ લખી આપો, અને સુખેથી રાજ્ય કરો, ઝટ કરો અમારે જવું છે.

ઉદય—કબુલ, લેખતો લખી આપું. પરંતુ લેખ લખી આપતાં પહેલાં આપ કોણ છો અને શા કારણથી મદદે આવ્યા તે જણાવો.

ચંપક—મદદે આવ્યા તે કારણ તો એજ કે આપની હાર જોઈ અને મને એવી પ્રતિજ્ઞા છે કે જે તરફની હાર થાય તે તરફનો થઈ, જીત પામેલાની સાથે લડું, વળી અમો આવા બળાત્કાર ગવૈયા છીએ.

ઉદય—તે(સ્વગત અરે આ શુરવીર કાંઈ તબલચી નોહોય, તે તો કોઇ લડવૈયો લાગે છે, લડવૈયો નાહોયતો બાદશાહને જીતી લેખ લખાવે નહિ, અને મારી પાસે લેખ લખાવવાની હિંમત ચાલેજ નહિં, માટે આંને લેખ લખી આપવોજ પડશે, અને આંનાકાંની બીલકુલ ચાલશેજ નહિં, નહિતો મારી સાથે લડાઇ કરી મને હરાવશે,

મારા કરતાં લડાઈમાં હથીઆર વીગેરે પકડવામાં સર્વ વાતે પ્રવીણું છે; માટે લખી આપવો તેજ બરાબરછે) કેમ ગવૈયાજી કહો આપને શું લખાવવું છે.

મેઘા—માહારાજ આને નોકરીમાંજ રાખી લ્યોને, બીચારો ગરીબ છે તે ઝટ કબુલ કરશે. (આડુ જોઇને એ નોકરીમાં રહે, એટલે જો તારી વલે.) પણ કાંઈ નહિ જોઇએ છીએ.

ઉદય—પુછી જુઓ ત્યારે રહેવાને કબુલ હાય છે.

મેઘા—કેમ ગવૈયાજી નોકરીમાં રહેશો અને આપ પગાર શું લેશો.

ચંપક—અમે કોઇની તાબેદારી કરતાજ નથી, અને અમે નોકરીમાં રહેવાના નથી અને અમે નોકરી કોઇની કરતા જ નથી.

મેઘા—મહારાજ સાંભળ્યું ને તો ઘણા ચદાઉ માણસછે એ તાબેદારી નહિં કરે માટે જવાદો, અને લેખ લખી આપો.

ચંપક—હા, હજી હમારે ઘણું દુર જવું છે, માટે ઝટ કરો. વખત જાય છે.

ઉદય—(ખડીયો કલમ ને કાગળ લઇને) કહો ગવૈયાજી શું લખું.

ચંપક—[લખો] તમારો તાબેદાર છું, બાદશાહ સાથે મારી વતી તમે લડી મને છોડાવી રાજ્ય અપાવ્યું છે, અને જન્મ સુધી હું તમારા દબાણમાં છું.

ઉદય—બશ એથી વધારે લખવું નથી

ચંપક—ના બશ એજ લખો.

[કહી લેખ લખે છે.]

ઉદય—ત્યારે કાંઇ ઇનામની ખાતર તો કાંઇ લેતા જાવ.

ચંપક—(સ્વગત આ ઇનામની વાત ઠીક કહી છે. વળી આ એક પુરાવા ઉપર વળ બીજો) રાજા તમે મને શું ઇનામ આપશો, મારે તમારી પાસેથી વધારે ઇનામ નથી જોઇતું, પરંતુ આપ મને હરદમ યાદ આવો અને હું

પણ આપ હરદમ યાદ આવું એવી ચીજ આપો,

ઉદય—(આ કાંઈ વધારે ઇનામ માગે છે માટે) મેવાજી તરફ જોઈને] મેવાજી એક લાખ રૂપીઆના જવાહીરના દાગીના લાવી આપો.

(એટલે કહુએ એટલે મેવો આપવા જાયછે.)

ચંપક—મને આ ઇનામ જોઇતું નથી, પરંતુ હું માગું તે આપશો!

ઉદય—હા, ઘણી ખુશીથી માગો, કેમ નહિં આપું.

ચંપક—ત્યારે આપો તમારે હાથે માદલીયું બાંધ્યું છે તે !

ઉદય—હાય આ માદલીઆની આને શી ખબર, માદલીયું આપું તો બાર વાગી જાય. માદલીયું કાંઇ કીમતવાળું નથી પરંતુ આ માણસ બાહારનો નોહોય, પરંતુ અંદરનો લાગે છે. [વીચાર કરેછે) કોણ હશે] આ કોણ હશે!

ચંપક—કેમ ઇનામ આપવાની સત્તા નથી. વિચાર શું કરો છો આપવું હોય તો આપી દો નહિં તો ના કહો,

ઉદય—આપું પરંતુ આ હલકા માદળીયાને આપ શું કરશો તે-આપને શું કામમાં આવશે ! આતો હલકું છે માટે કાંઈ બારે ઇનામ માગો કે જેથી તમારૂં દાળદરજ નીકળી જાય.

ચંપક—આપવું હોય તો એજ આપો નહિ તો ના કહી દો કે આશા ધરાવ્યા વિના પાછો આવ્યો જાઉં.

ઉદય—(સ્વગત ના આપું તો મારા મુંખે બોલેલા વચનને ડાઘ લાગે અને દુનીઓમાં અપકીરતી થાય. માટે જેમ થનાર હશે તેમ થશે,માટે આપવા દે. કાંઈ ફીકર નહિં) ચંપકજી લ્યો,

[કહી આપે છે ચંપક લે છે]

ચંપક—આવો હજુર. [લઈને આગળ આવીને] ઠીક થયું પણ હવે મારે આ મેવાને પુરેપુરો બનાવી તેની બરાબર ખબર લેવી જોઈએ. ને મેવલાને તેના કરેલાં ફળ બરાબર ચખાડવાં પડશે, માટે [બાળા તરફ જોઈને] બેહેન બાળા બેહેન હવે આ વેશ મને વધારે વાર રાખવો યોગ્ય લાગતો નથી. માટે હવે આપણે આને

હું જવેરી બની સર્વ ચરચા જોવી. અને બનતા ઉપાયે હૃદયને ફરકત આવવા દેવી નહિં માટે સત્વર જઇ વેશ બદલી નાંખીએ તો સારૂ.

બાળા—હા દીયરજી તે બરાબર છે, તે માહારી ધ્યાનમાં બરાબર આવે છે.

બાળા અને ચંપક— ગાયન ૩૩ મું.

મુજ ચતુર દીયરજી વ્હાલારે વેહલા સીધારો.
મુજ પતી ઉગારો વિરારે સાથે પધારો—
વેશ બદલી જઇએ તો જો થાય પાંશરૂ કામ;
નહિં તો મેઘો ભરમાવીને કાઢે તેહનુ નામરે—મુજ.
સત્ય ભાખું ભાભી વાહાલાંરે વેહેલાં પધારો.
વ્હાલાં ભાભીજી ભાખુ તમને મુખેથી આ વાંણુ;
મ્હોટા ઝવેરી બની ઠનીને બચાવું વીરો જાંણુરે-સત્ય.
મુજ ચતુર દીયરજી વ્હાલારે વેહેલા સીધારો.
મુજ વીરા સત્વરથી જઇને સત્ય કરોને સાર;
જોગ સાધીને જો જઇએ તો ઉગરે મુજ ભરથારરે-મુજ.

ચંપક—ચાલો ભાભી—
બાળા—ચાલો—

[કહી બંને જાય છે.]

મેઘો—અનંદાતાર માહારે જરા બીજા કામો માટે બાહાર જવું છે. માહારાજ આગ્ના આપો તો જાઉં.

ઉદય—જાવ. [સીપાઇ તરફ જોઇને) સીપાઇ વાહાલા માહારાજને બોલાવો ?

(બ્રાહ્મણ આવે છે, મેઘો જાય છે)

સીપાઇ—જી સાહેબ,

બ્રાહ્મણ—કહો અંનદાતાર સેવકને શી આગ્ના છે.

ઉદય—વાહાલા માહારા પીતાજીના રાજ્યમાં જવું છે ને તપાસ કરવી છે. માટે માહારી સાથે ચાલો—

બ્રાહ્મણ—જેવી બાપુની આગ્ના. પધારો સાહેબ—

(કહી બ્રાહ્મણ અને ઉદય બંને જાય છે અને પડદો પડે છે.)

સ્થળ.

રસ્તો.

(ઝવેરીનો વેશ પેહેરી ચંપક અને બાળાનું આવવું, અને સાંમી બાજુથી મેઘાનું આવવું અને ચંપક અને મેઘાનું અથડાવું.)

ચંપક—મેહેરબાન જરા જોઇને ચાલોને (સ્વગત લાગ્યા લાગતો ઠીક આવ્યો છે આંને ગમેતેમ ઉંધું ચતુ સમજાવી લ- ખાવા લઉં) ભાઈ તમે આ ગામમાં રહો છો !

મેઘા—જી હા, આજ ગામમાં રહું છું.

ચંપક—ત્યારે એક હમારૂં કામ આપ નાકરો ?

મેઘા—કહો તે શું કામ છે, ને આપ કોણ છો ?

ચંપક—કામ તો ઘણું છે કહો તમારાથી થશે ? હું ઝવેરી છું.

મેઘા—ત્યારે કહી નાંખોને શું છે. પણ કાંઈ નહિં જોઇએ છીએ.

ચંપક—કામ તો એ છે કે પેલા ઉદયડા રાજાએ મારો બે લાખ રૂપીઆનો ઝવેરાતનો માલ લીધો છે છતાં માલ પણ આપતો નથી અને તેની કીંમત પણ આપતો નથી. અને ઉલટી આ મારી કેડો ભાગી નાંખીછે. ભાઇશાબ જો મને તે અપાવશો તો તમને રાજી કરીશ.

મેઘા—રૂપીઆ લેવા છે કે તમારે તેને મારવો છે.

ચંપક—મારે તો બેએ વાંનાં કરવાં છે, રૂપીઆએ લેવા છે અને મારવો પણ છે.

મેઘા—જુઓ ભાઇ મારાથી તેમને થોડો ઘણો મરાશે નહિં પરંતુ તમે જો કહેતા હોતો તમારી ખાતર તેને ઝેર માંરૂ અને તમારા રૂપીઆ અપાવું.

ચંપક—હા ભાઇશાબ જો મારી નાંખો તો માહારે તે રૂપીઆ તમને બારોબાર આપી દેવા પણ મને મારૂ વેર વાળી આપો તો સારૂં, પરંતુ તમે ત્યાં શી રીત જશો ને શી રીતે મારશો ?

મેઘા—જુઓ હું ત્યાં નોકર છું માટે તમે ત્યાં હથરાણી આવજો. ને હું માતાનો પરસાદ છે એમ કહી બરફીમાં ઝેર

નાંખી ત્યાં લઈ આવીશ. અને તમારા રૂપીઆનો તોડ કરી આપી, પાછળથી તેને પરસાદ છે એમ કહી તેના હાથમાં ભરવી મુકીશ અને તે ખાશે એટલે સફેટ થઇ જશે ને તમારૂં વેર વરશે, કહો મારૂં ધારવું બરાબર છેને.

ચંપક—પણ ઝેર કયાંથી લાવવું, અને અમને પરદેશમાં કયાંથી મળે.

મોબો—(સ્વગતઆ મારેઠીક તાલ બેસ્તો આવ્યો છે, આ કામમાં તો ફતેથી જયપામીશું,કારણ આ ઝવેરીની મદદ મને સારી છે એટલે ઠીક પડશે.) અરે સાહેબ હું તેના તાબામાં લડાઇના સીપાઇઓપર સરદાર છું, અને વળી મારે ઝેરની શી ખોટ પડે તેવીછે,રાજ્યમાં હું જે મળ્યા છો, અરે મેંતો કરવામાં કાંઇ બાકી રાખી નથી, મેંતો તેની રાણીને અને એક તેનો દોસ્તદાર ચંપક નામનો પ્રધાન હતો, તેને બંનેને ઉદયને ખોટું સમજાવી. વીંટીઓ અદલબદલ કરાવી દેશપાર નાક કાંન કપાવી કઢાવી મુકયાછે, વળી હું ફતેખાં બાદશાહને તેનાપર ચઢાઇ કરાવી લાવ્યો હતો, પણ એક રસ્તે જનાર કોઇ તમારા જેવા તબલચીએ તેને બચાવ્યો, નહિં તો પુરો થઇ જવાનો હતો, પણ વળી બચી ગયો છે, પરંતુ આંમો તો જરૂર નહિં બચે, જુઓ તો ખરા મારી ચાલાકી, અરે બાઇશાબ મેં ઘણી યુકતી કરી હતી, પરંતુ હું તેનું રાજ લેવાના કામમાં અને તેને મારવાના કામમાં ફાવ્યો નહિં, પરંતુ આ વાઆરમાં તો બેડો પાર થઇ જશે.

ગુણકા—વીંટી બદલનાર હું પોતેજ છું, મેં ના બદલી હોત તો કાંઇ થવાનું નહોતું.

ચંપક—(સ્વગત હામ કબુલતો કરે છે, મુરખાએ મને હજી ઓળખ્યો નથી. અને લાલચનો માર્યો લખી આપશે. વળી જાતે ઘાંયજા ભાઇ છે. ને વળી લાલચુછે એટલે લખાવી લેવામાં તો વાંધો નહિં જ આવે. મારે લાવ

કહુ તો ખરો) ત્યારે બાઇ એ કામ આપણે કરીએ ખરા. પરંતુ હમે પરદેશી રહ્યા અને આપ અમને ફ્સાવી મારો, ત્યારે અમારો પરદેશમાં કોણ બેલી. માટે જો આપને તે કાર્ય કરવું હોયતો મને બે આંકડા લખી આપો એટલે અમારા મનમાંથી વેહેન જાય. આપની ધ્યાનમાં આવે તો તે રૂપીઆ ગમે તો આપ લઇ જજો. પરંતુ એ આંકડા લખી આપો તો સારૂં.

મેઘો—(સ્વગત) સ્વાંમકળા લખી આપવામાં શું વાંધો છે અહીં કોણ જોવા બેઠું છે આ લોકોની હીમ્મતથી આપણું કામ થઇ જશે.

મેઘો—(ત્યારે લખી આપો, શું હરકત છે.

મેઘો—બોલો બાઈ શું લખવું છે, પણ કાંઇ નહિ જોઇએ છીએ.

ચંપક—લખો.

મેગો—ચંપક અને બાળાની વીંટી અમે બદલી હતી બાળા અને ચંપકને દેશપાર પણ અમેજ કરાવ્યાં હતાં અને ઉદયસિંહ ઉપર ફ્તેહખાંને પણ ફ્રુંજ ચઢાવી લાવ્યોહતો, અને ઝેર પણ લાવવું અમારા માથેછે અને પરસાદનું નામ દઇ ઉદયને ઝેર ખવડાવવું પણ અમારેજ માથે છે, અને ઉદયને ઝેર ખવડાવવાના કામમાં મહેનત બદલ ફ્કત તમારી પાસેથી અમારે ઉદય પાસે તમારા બે લાખ રૂપીઆના ઝવેરાતના દાગીના છે તેના રૂપીઆ મારે લેવાના છે.

(લખી મેઘો અને ગુણકા બંને જણા સહી કરે છે.)

ચંપક—લાવો કાગળ.

(એમ કહી લખેલો કાગળ લે છે)

(સ્વગત હવે જો તારી મઝા શી થાય છે.) મેઘાજી જઇશું, હવે કાલે આ ઠેકાણે આ વખતે આવીશ.

મેઘો—હા જરૂર આવજો.

ગાયન ૩૪ મું.

કાટલું કાકું કાટલું કાકું કાટલુંરે,
ઓહોહોહો મારે આનંદ વાધ્યો પ્રેમથી અતિઘણોરે—

રાંડો નચાવું કે દારૂ ઉડાવું શ્યામાનું મનશે માનશેરે—
અત્તરો લાવું કે ફુલો મંગાવું રસીલીને શું ફાવશેરે—
કેશર લાવું કે બરાશ લાવું મારી રાણીને શું ભાવશેરે-
રાણી બનાવું કે શાંણી બનાવું હું વાહાલી તું શાથી રાજીશેરે-

(બાળા અને ચંપક જાય છે.)

ગુણકા—પ્રાંણનાથ આપની મને પુરી ખાત્રી છે, આપના વાક્યો બરાબર છે. આપનું કહેવું સત્ય છે.

મેઘો—પ્રીયા તારે માટે આ પ્રાંણ પણ ત્યાગ કરવાને તૈયાર છું. પ્રીયા તું ખાત્રીથી સમજ કે રજ તો આપણનેજ મળી ચુક્યું, પ્રીયા આજથી તું માહારી પટરાણી છે.

ગુણકા—પણ આપ તો પાછા બાળાને શોધી કાઢી વરવાના છોને?

મેઘો—તે તો તારી દાસી થઇ રહેશે, પછી કેમ બોલ. પણ કાંઇ નહિ જોઇએ છે.

ગુણકા—પ્રાંણનાથ આપ ખરૂં કહોછો, આપો વચન

મેઘો—લે વચન. (એમ કહી તાળી આપે છે) પરંતુ પ્રીયા વખત ઘણો થઇ ગયો છે, માટે ચાલો, પણ કાંઇ નહિં જોઇએ છે.

(બંને જાય છે પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

કેદારસિંહની કચેરી.

(કેદારસીંહ અને પ્રધાન આવી બેસે છે, કચેરી ભરાય છે ઉદય અને બ્રામણ ચુપકી રીતે બાજુપર ઉભા રહી મરચા જુએ છે અને રાજના ચાર પાંચ માણસો ઉદયસીંહના રાજની ખબર અને સ્વયંવરની કંન્યાની હકીકત કહેવા આવે છે.)

૧ લો વાણીયો—અંનદાતાર આપના દીકરા ઉદયસિંહ મોટી રાજ્યધાંની ભોગવે છે અને એ તો મોટા રાજા થઇ ગયા છે ને તેમની કીરતી જગમાં બરાબર જામી છે. અંનદાતાર કર્મમાં હોય તો શું ના મળે, સર્વે મળે.

૨. જો વાણીઓ—હા માહારાજ બરાબર છે એ ખરૂં છે વળી માહારાજ સ્વયંવરમાંથી જે કન્યાને આપે વરાવી છે તે તો બાપજી બારવટીઆઓ છે, અમે તો સાહેબ ઉડતી વાત સાંભળી છે તેથી અમે આપને કહીએ છીએ, અંનદાતાર કરમમાં લખ્યું હોય છે તે કોણ મીચા કરે છે.

બન્ને વાણીઆ—હા માહારાજ એ વાત તો બરાબરછે, અમોએ નજરો નજર સાંભળી છે,

ઉદય—(સ્વગત) માહારાજ જોયું અહિ સુધી વાત આવી પોંચી છે. અને વળી પેલો વાણીઓ એમ બોલ્યો કે, કન્યાને સ્વયંવરમાંથી બારવટીઆઓ લઈ ગયા છે તે કન્યા કોણ હશે, તે કન્યા તો બીજી કોઇ નહિં, પ્રીયવંતીજ હાય. ચંપકે તો માહારી આબરૂ બને તરફથી લીધી. માહારી બેહેન અને માહારી રાણી બંનેને ઉપાડ્યાં, હાય એ કયારે મળે ને કયારે એને કાપી નાંખું, હાય તેણે પ્રપંચ રચવામાં કાંઇ ખામી રાખી નથી, પણ ગમે તેમ કરી એ નાક કાન કટાને પકડી પાડું છું ને પુરી સજા કરૂં છું,

બ્રાહ્મણ—(સ્વગત) માહારાજ ધીરજ રાખો, જે વાતની આપણે તપાસ કરવા આવ્યા છીએ, તેની તો તપાસ કરો. પછી તે આપ કરજો, પરંતુ અહિંનો તમામ બનાવ જુઓ. પછી સર્વ સારૂં થશે.

કેદાર—ઓહો ઉદય આટલો બધો કીરતીવાન થયો છે, તેણે આટલી કીરતી મેળવી છે. વાહ ધન્ય છે. ઉદયસીંહ ! તાહારા કહેવા પ્રમાણે કર્મ છે એ ખરૂં છે કર્મમાં હતું તો રાજ્ય અને દોલત સર્વ મળ્યું, પરંતુ પ્રધાંનજી મેં પૈસાનો ખોટો અભિમાન રાખી માહારા વાહાલા ઉદયને દુર કર્યો, હાય પ્રધાંનજી હવે મારે તેને શી યુકતી કરી મળવું અને તેને શાંન્ત કરવો.તેણે તો કર્મ કબુલ કરાવવા કાગળ પણ મારાપર મોકલ્યોછે. મેં તેને એક માસમાં જવાબ માટે કાહાવવાનું કાહા-

ભર્યું છે. પંતુ પ્રધાનજી હવે તેને શી યુક્તિથી મળવું,

પ્રધાન—અંનદાતાર, ગમે તે યુક્તી શોધી કાઢી ઉદયને મળીશું ગભરાશો નહિ, ઉદયસિંહ સમજુ છે તે કાંઇ મુર્ખ નથી, તે સઘળું સમજે છે, પરંતુ પ્રીયવંતી બેહેનની ખબર કાઢવાને હાલને હાલ જવું જોઇએ, કારણ તે બીચારી તે બારવટીઆઓના હાથમાં હશે અને મું-ઝાતી હશે, માટે તેમની શોધમાં જઈ આવ્યા પછી ઉદયસિંહ પાસે જઇશુ,

કેદાર—હા પ્રધાનજી તે બરાબર છે પણ તે કયાં મળશે,

પ્રધાન—માહારાજ હજારો જંગલો ફરી ગમે ત્યાંથી પતો મેળ-વીશું—

ઉદય—માહારાજ ઠેકાણે તો બરાબર આવ્યા છે, બેહેન આપણી પાસેજ છે, આટલી હકીકત આપણે જાણી છે, માટે હવે અહિંથી ચાલ્યા જવું એ ઠીક છે, માટે એકદમ જઇએ તો ઠીક,

બ્રાહ્મણ—ત્યારે અંનદાતાર હાલે જ કહી નાંખોને એટલે શોધવા જતાં અચકે.

ઉદય—બહુ સારૂ બેશીરહો, તમે તમારે વચમાં બોલવાનીશી જ-રૂર છે. જો કહેવું હોય તો છુપો વેશ લઈ શું કામ આવેત, ઉઘાડા ના આવેત? એક વખત તેઓને શો-ધમાં જવા દો, પછી હું તમોને અહિં મોકલીશ, એ-ટલે તમે તેમને બોલાવી લાવજો. કેમ બરાબરને.

બ્રાહ્મણ—જેવી આપની મરજી, અમારે નોકરને શું છે, ચાલો પાછા જઇએ,

ઉદય—ચાલો—

(એમ કહી બને પાછા જાય છે)

કેદાર—પ્રધાનજી શોધમાં જવા સારૂ બે સીપાઇઓ તૈયાર કરો?

પ્રધાન—બહુ સારૂં અંનદાતાર.

કેદાર— **ગાયન ૩૫ મું.**

કરી છે મેં હાથે જક કરી જુઠી મત ભરી;
વધીછે તે સાથે ચીન્તા અતીશય મનમાં ખરી.

રાજ થઇ મેં સર્વ જોયું પણ ન ફાવ્યો વૃદ્ધ ઠરી.
અંત કરી મેં સર્વ ખોયું, સાચને અળગો કરી
પૈસો ખોટા કર્મ સાચું એ ઠર્યું મનમાં ખરૂં
અમલ બાંધિ માન મુકયું જાતેથી જલદી મરૂં.

માહારા વાહાલા પ્રધાનજી બીજી વાતો બાજુપર મુકી વાહાલી પ્રીયવંતીને શોધવા સત્વર તૈયારી કરો.

પ્રધાન—હા બાપુ, ચાલો સીપાઇઓ પણ તૈયાર છે ને હું પણ તૈયાર છું.

(એમ કહી બે સીપાઇઓ સાથે કેદાર અને પ્રધાન પ્રીયવંતીની શોધે નીકળે છે.

સ્થળ.

રસ્તો.

(મેઘો અને ગુણકા આવી બેસે છે.)

મેઘો—વાહાલી, પેલા ઝવેરી હજી સુધી કેમ નહિં આવ્યા હોય?

ગુણકા—પ્રાણનાથ આવતા હશે. હજુ વખત થાય છે, માટે થોડી વાર રાહ જોઇ બેશો એટલે આવશે.

મેઘો—સ્યાંમકળા કોઈ ઝવેરીના જેવાજ આવતા જણાય છે. મારી નજરે પડયા છે, હજી જરા દુર છે, સ્યાંમકળા આ ઉદય ઠાર થયો એટલે રાજ તો જાણે હું લેવાનોને એટલે તું રાણી તો જરૂર બનવાની,સ્યામકળા તું રાણી બનીશને વળી બાળા જેવી તારી તેહેનાતમાં રહેશે, એટલે તારી તો સાહાયબીનો તો કાંઇ પારેજ નહિં રહેવાનો, પછી તો તું ઓઝલમાં રહીશ ને બાળા જેવી તો તારી તેહેનાતમાં હજારો દાશીયો રહેશે પણ...... સ્યાંમ તું તે વખતે દાસીઓ ઉપર હુકમ શીરીતે બજાવીશ અને તું શી ચાલીશ, જોઉં તને રાણીની ચાલ ચાલતાં આવડે છે.

ગુણુકા—મારી ચાલનું શું પુછવું છે, મને ગુણકાને વળી ચાલમાં ખાંમી આવે કે (એમ કરી ચાલ બતાવે છે) ને દાશીયો ઉપર હુકમ એવો બજાવીશ કે દાશી પાન લાવ, સોપારી લાવ, અતર લાવ, મોગરો લાવ, ચંબેલી લાવ અને ચંપીનની બોતલ લાવ. એમ હુકમ કરીશ એટલે દાશીઓ તુરત લાવી રજુ કરશે અને બાળા પાસે તો હું પગ ચંપાવીશ.

મેઘો—વાહ વાહ શાબાશ છે, ધન્ય છે, સ્વાંમ તારી ચાલાકી અને ડાહાપણુ જોઇ મને તો કંઇ કંઈ થઈ જાય છે, સ્વાંમ તું ઘણી હુંશીઆર છે,

ગુણુકા—પણુ વાહાલા તે સર્વ ખરૂં, પરંતુ આપની મેહેરબાની હોય તો તે સર્વે થાય ને ?

મેઘો—અરે વાહાલી એ શું બોલી, તારાથી મારે શું વધારે છે, માહારે તારાથી આ દુનીઆપર કાંઈ પણુ વધારે નથી ને મેં કાંઇ પણુ વધારે ગણ્યું પણુ નથી અને ગણુવાવાનો પણુ નથી, પ્રીયા તું તારા દીલમાં જરા પણુ એ વાત રાખીશ નહિ, સંકોચાઇશ નહિ, આ તાહારો વાહાલો મેઘો તને પ્રાંણુ આપવા તૈયાર છે, પણુ...... સ્વાંમ હવે એ આવી પોહોચ્યા છે, બરાબર તૈયાર રહો—

(એમ કહી બંને નીચે બેસે છે,)

(ચંપક અને બાળા આવે છે)

ચંપક—કેમ મેઘાજી કયારના આવ્યા છોને કેટલી વાર થઇ બેઠા છો ?

મેઘો—જી કાંઈ નહિં થોડીવાર થઇ આવ્યો છું, પધારો મેહેરબાન (એમ કહી ખસી જઇએ, મને બેસાડે છે.) પણુ આ દાબડામાં શું છે ઝવેરાત છે ?

ચંપક—હા ઝવેરાત છે. (સ્વગત દગલબાજ કેવો લુચ્ચો છે પણુ ફીકર નહિં, હવે જમપુરીમાં તેઓને જવાને થોડીજ વાર છે)

મેઘા—આપ મને બતાવો તો થોડું ઘણું ખરીદ કરીએ. પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ.

ચંપક—તમે લેશો, તમારાથી લેવાશે, એવો બતાવું છું જુઓ (કહી દાબડો ખોલી બતાવે છે) જુઓ આ હીરા છે, જુઓ આ પંન્ના છે. જુઓ આ પોખરાજ છે, જુઓ આ કણીયો છે. જુઓ આ મોતી છે. જુઓ આ નીલમ છે, જુઓ આ મણીયો છે, એ સર્વ એક એક નંગ એક એક લાખ રૂપીઆનાં છે, બોલો તમારાથી ખરીદાશે. કહો સું આપું.

મેઘા—(આકુ જોઈને) હોય મારો બેટો ઝવેરી તો ભારે જણાય છે, ઉદયનું કાટલું કાઢતી વખતે આનું પણ જોડે કાઢીજ નાંખવું અને એને પણ ઝેરવાળી બરફી આપવી, કેમ સ્યાંમકળા.

સુખુકા—હા સ્વામીનાથ બરાબર છે.

ચંપક—કેમ વીચારમાં પડયા, ના ખરીદવા હોય તો ના કહો કાંઈ ફીકર નહિ. તમને કહું છે તે કામ કરશો કે નહિ. (સ્વગત મારો બેટો મારૂં પણ કાટલું કાઢવું ધારેછે, પણ બચ્ચા યાદ રાખજે, કોનું કાટલું નીકળે છે જોજે)

મેઘા—આહા એ કામ તો જરૂર કરીશ. એ કામમાં છે શું એતો મારે એક ચપટી વારનુ છે, એક માંખ મસળું એટલી વારનું છે.

ચંપક—ત્યારે હવે તમે ઉદયસિંહના બંગલે જાવ હું પાછળથી હું આવું છું, અને આવી તમાગ દેખતાં મામણી કરીશ. પછી તમે તેમને પરસાદનું નામ દઈ ઝેર આપજો,

મેઘા—હા જાઉછું, જલદી પધારજો,

(એમ કહી સ્યાંમ અને મેઘો જાય છે.)

ચંપક—મારો બેટો તાલબાજ ક્યાં કયાં વીચાર ધારી રહયો છે, મારૂં પણ કાટલું કાઢવું ધારી તૈયાર થઇ રહયો છે, પણ કાંઇ નહિ હું ઉદય પાસે તેના કરતાં પેહેલો જઈ સમજાવી વાકેફ કરીશ, એટલે મુરખાને તેના પાપન ફળ મળશે, બાળા બેન હવે આપણે ગફલતમાં રહેવા

સારૂં નથી, કારણ કદાચ મેધલો જઇ ઝેર આપી દેશે તો પાછળથી આપણો ઉપાય નહિં ચાલે, માટે એકદમ ત્યાં જવું વધારે સારૂં છે, કારણ હજુ જંગલ ઓળંગી જવાનું છે માટે સત્વર જઇએ તો ઠીક.

બાળા—ભાઈ આ કામ તો સત્વર જઇ કરો, નહિ તો માહારા પ્રાણઆધારના પાપીઓ ભોગ મેળવી દેશે.

ગાયન ૩૬ મું.

કરો મુજ ભ્રાત જઇ તતકાર બચાવોને,
કરે પાપીએ કુડ કામ હે મુજ ભ્રાત ખાળોને.
મળો જઇ તંન વધારો પ્રસંન્ન કે સાચો સમંધ
પહોંચો જઇ છેક બતાવોને લેખ ચોખ્ખો વિવેધ
મુરખ મનમાં છકી રહ્યો, રાજ લેવાને કાજ;
ઠાર કરે મુજ પ્રાણને તો, કરે સુખેથી રાજ.
બચાવો વીર સધારો ધિર ધારીને;
જઇને છેક બતાવો લેખ, તો જાણે વિવેક-
ધીરજ રાખો મનવિશે, સરવે જાણું બેહન;
જઇ જગાડું ઊંઘતો, પછી માનશે વેણ.

ચંપક—બેહેન માહારો વિચાર તેના કરતાં પહેલા જવું. એમ ક્યારનો ધાર્યો છે તમારે મને વધારે કહેવું પડે તેમ નથી, માહારે માહારા મિત્ર બાળને બચાવવો એ મારો ધર્મ છે, માટે બેહેન વિલંબ નહિ કરતાં જલદી ચાલો.

બાળા—ચાલો ભાઇ !

(બંનેનું ઉદયના બંગલે જવું, પડદો ઉપડવો.)

સ્થળ.

જંગલ.

(કેદાર અને પ્રધાનનું આવવું)

કેદાર—પ્રધાનજી ઘણાં જંગલો ફરી વળ્યાં, પરંતુ પ્રીયવંતીનો બીલકુલ પત્તો ના મળ્યો, હાય શું કરીશું. હવે અ-

હિથી હૃદયનું રાજ્ય પાસેજ છે. તે આપણને અહિ આવ્યા જાણશે તો બાર વગાડશે.

પ્રધાંન—હવે તો છેવટે નીરાશ બની પાછા જવું પડશે. પતો મેળવવો મુશકીલ છે.

(એટલી વાત કરે છે એટલામાં ચંપક અને બાળા આવેછે)

ચંપક—બાળા બેહેન આ ઓળખ્યા. કોણ છે જુઓ.

બાળા—ના મેં તેમને નહિં ઓળખ્યા તે કોણ છે?

ચંપક—તે આપણા બંનેના પીતાજીઓ છે, તે પ્રીયવંતીની શોધે નીકળ્યા છે.

બાળા—ચંપકભાઇ તમે બરાબર ઓળખી કાઢયા.બરાબર તેમજછે.

ચંપક—બેહેન હવે મને અજાણ્યો થઈ તેમને કર્મ અને પૈસાનું પુછવા દો જોઇએ કેવો જવાબ મળેછે, ઝવેરીનો વેશ છે એટલે ઓળખશે તો નહિજ માટે જાઉછું.

(એમ કહી ચંપક તેમની પાસે જાય છે)

ચંપક—(તેમની પાસે જઇને) તમે કોણ છો, આ અઘોર જંગલમાં કેમ આથડો છો, કેમ આવ્યા છો, શું કામ છે. આ જંગલ ઘણું વીકટ છે.

કેદાર—ભાઈ કર્મના સંજોગે અહિ આવવા પામ્યા છીએ.

ચંપક—કર્મનો સંજોગ એટલે શું મને તે સમજ પડી નહિ, ફરી બોલોને બરાબર સમજાવો.

પ્રધાંન—ભાઈ આ અમારા રાજા છે. તેમની દીકરીને કોઇ બારવટીઆઓ સ્વયંવરમાંથી જીતી લઈ ગયા છે, તેઓને રાજા સમજી તેમની સાથે વરાવી છે અને પાછળથી તેઓ બારવટીઆઓ છે તેવી ખબર પડી છે તથી અમો તે કન્યાની શોધે આવ્યા છીએ.

ચંપક—(બાળાને આંકુ જોઇને) બાળા બેહેન, હવે આંમને બચાવવા જોઇએ અને મારા ભાઇના કરેલા જીકરની બીના નકી કરી તેઓની પાસેથી કર્મ કબુલ કરે તો લેખ લખાવી લેવો જોઇએ, માટે બેહેન જુઓ હવે મારી ચાલાકી,) ભાઇ તે કન્યાને બારવટીઆઓ લઇ ગયા છે?

પ્રધાન—હા બારવટીઆ લઇ ગયા છે.

ચંપક—તે બારવટીઆઓનો પત્તો હું લગાડી આપી તમારી દીકરીને બતાવું, પરંતુ હું તમોને તે મેળવી આપું તે પેહેલાં માહારે તમને એક સવાલ પુછવાનો છે, માટે તે સવાલનો મને તમે તમારો ખરો અભીપ્રાય આપશો? જો તે અભીપ્રાય બરાબર આપશો તો હું તમોને તમારી દીકરી મેળવી આપીશ.

કેદાર—અરે પુછોને મેહેરબાંન, હું મારો ખરો અભીપ્રાય આપીશ પરંતુ તે કયાં છે મને બતાવોને.

ચંપક—ઉભા રહો થાયછે,એક વખત સવાલપુછું તેનો ખરો ઉત્તર આપો એટલે પછી તમોને શોધી આપું. જુઓ સવાલતો એ છે કે, "પૈસા અને કર્મ" એ બેમાંથી કોણ મોહું તેનો મને ખરો ઉત્તર આપો એટલે તમોને તે મેળવી આપું,

કેદાર—(પ્રધાન તરફ જોઇને) પ્રધાનજી આ સવાલ તો જેને માટે મને પરતાવો થાય છે, તેજ છે, તે સ્વાલ આ કયાંથી જાણે, આમને કયાંથી ખબર રખેને તે ઓળખતા તો નહિં હોય. પણ કાંઈ નહિં તે આપણને કયાંથી ઓળખે, તેમણે તો સ્વભાવીક આપણને પુછેલું માટે ખરો જવાબ આપવામાંકાંઇ વાંધો નથી કેમપ્રધાનજી.

પ્રધાન—હાજી કર્મ મોહોટું કહી જવાબ આપો, કાંઇ વાંધો નથી.

કેદાર—વારૂ ભાઇ (ચંપક તરફ જોઇને) ભાઇ માહારો અભીપ્રાય માગતા હો તો કર્મ મોહોટું છે, કહો બરાબરછે.

ચંપક—હા બરાબર છે, પણ તે મને બે આંકડા લખી આપો. એટલે પછી હું તે શોધમાં નીકળી પડું.

કેદાર—હા, કહો શી રીતે લખું (પ્રધાન તરફ જોઇને) લખી આપવામાં શું હરકત છે.

ચંપક—લખો.

કેદાર—કહો (પૈસા અને કર્મમાં કર્મ છે તે સર્વેથી મોહું છે અને કર્મ છે એજ ખરૂં છે-

(એમ લખી પ્રધાન અને કેદાર બંને સહીઓ કરે છે.)

ચંપક—હવે આપ પધારો, હું પત્તો કાઢી લાવી તમોને તમારા રાજ્યમાં સોંપી જઇશ. માટે આપ પધારો. લ્યો મારે તમને જરૂર શોધી આપવી, એ મારૂં વચન. (એમ કહી કેદારના હાથમાં વચન આપે છે.)

કેદાર—ત્યારે બાઈ જરૂર લાવજો, જોજો વચનમાં ખાંમી આવે. નહિ અમેજઇએ છીએ.(કહી પોતાના રાજ્યમાં જાયછે)

(ચંપક અને બાળા ઉદયના બંગલે જાયછે, પડદો ઉપડેછે)

સ્થળ.

મેવાડનો કીલ્લો.

કેદારસિંહ અને પ્રધાંન શિવાય સર્વ લશકર કીલ્લા આગળ સુતુ છે અને બાદશાહનું લશકર એકદમ ચઢી આવે છે અને કીલો તોડે છે, તોપો લાવે છે, અને કેદારના લશકરના માણસો ઘાયલ થાય છે, પાછળથી કેદારસીંહ અને પ્રધાંન આવી પોહોંચે છે. બાહાદુરીથી મુસલમાની રાજા સાથે લઢે છે. ઘાયલ થાય છે અને મહામુશીબતે બંને તાબે થાયછે,છેવટે ફતેહમાં બાદશાહ બંનેને કેદ કરી હીલહીલા બોલાવી પોતાના લશકરસાથે પોતાના રાજ્યમાં જાયછે.

બાદશાહ—યહ સરદારો તુમને આજ હમારા નીમકહલાલ કીયા હયે ઔર બડી હીંમતસે લડેહો, આજ ખુદાકી મેહેરબાંનીસે યેહ જીત મેલવી હયે, તુમ સબ સરદારો હમારા જીગર હયે, હમારા જાંન હયે, તુમારા સબકોં ઝોર મંઝુર હમે, યહ બાહાદુર સરદારો બોલો બીસમીલા રહેમાન રસુલ હીલહીલ્લા. (વજીર તરફ જોઇને) વજીર યેહ ખુશાલીકે લીયે નાયકાંનીયોંકુ બુલવાકર બહાઇધિર નાચ કરાનાં ચાઇએ.

વજીર—જાંહાંપનાં આપકા કહેના મંઝુર હયે. બમશક બુલાના ચાઇએ. (સીપાઇ તરફ જોઇને સીપાઈ.

સીપાઇ—જી હજુર ફરમાઇએ હુકુમ.

વજીર—યેહ ખુશાલીકે લીયે ઇધરસી દો નાયકાંનીઓકું જલદી

બુલા લાવ.

સીપાઇ—જયસા હજુરકા હુકમ. (સીપાઇ બોલાવવા જાય છે.)

બાદશાહ—વઝીર તુંમ યેહ રાજા ઔર વઝીરકું ખ્યાલમેં રખકે સમાલના, કીસી બાજુ જાનેમત દેના ઔર સમાલના.

કેદાર—જહાંપનાં રાજ્ય લેવું હોય તો સુખેથી લ્યો, પરંતુ અમોને છુટા કરો.

બાદશાહ—હમ તુમકું નઝર કેદ રખેંગે, તુંમને બોત બદમાસી કીયા હયે, તુમ બડા બદમાસ હે, ઇસ્કે લીયે તુમકુ હમ હમારા રાજ્યમેં નઝર કેદ કરેંગા.

કેદાર—જહાંપના આપકું મેં લેખ કર દેતાહું.

બાદશાહ—નહિ હમકુ લેખ નહિ ચહતા હયે. (સીપાઇ તરફ જોઇને) સીપાઇ યેહ બદમાસકુ ડબલ બેડી ડાલના, યેહ કાફરો બ્હોત દગાબાજ હયે, ઔર બોહોત અભીમાની હયે.ઇસકે બાસ્તે ઇશકું બ્હોત તજવીજસે રખના.

સીપાઈ—જયસા હજુરકા હુકુમ.

(એમ કહી ડબલ બેડીયો બંનેને નાંખે છે.)

(મોકલેલો સીપાઇ નાયકાંનીઓને લઈ આવે છે.)

બાદશાહ—(નાયકાઓને) આઇયે આઇયે યેહ ખુશાલીકે લીયે એક અચ્છા નાચ કરના.

ગુણકાઓ—જયશા હજુરકા ફરમાંન.

ગાયન ૩૭ મું.

ગરવ કાંઇ રાખો નહિં મંનમાંરે, સમજોછો આપ ઘણા તનમાંરે,

પાનીકા પરપોટા ફુટારે, બીલ્લીને ઉંદરકું લુંટારે
મચ્છી જેમ પાનીસી જુદીરે, બત્તીમાં નહિં બચી કુદીરે
એસા જીવ કાયાસી જુદારે, સમજો કાંઇ સારથી સુદારે
આવે જબ મોતકા તેડારે, ત્યારે કોઈ સાથ નહિં બેળારે
—ગરવ.

બાદશાહ—શાહાબાશ, શાહાબાશ, તુમારા ગાના બોહોત અચ્છા હયે, તુમારા ગાનાસેં હમારા દીલ બોહોત ખુશ હુવા હયે. (વજીર તરફ જોઇને) વજીર યેહ નાયકાનીયોંકુ પચાશ પચાશ રૂપેકી સાડી યેહ ગાનેકી ખાતરસે ઈનામમેં દેના ઔર ઉસકું અચ્છી તરેસે ખુશ કરના

વજીર—જયસા હુઝુરકા હુકુમ, (સીપાઇ તરફ જોઇને) સીપાઇ પચાસ પચાસ રૂપયેકી દો સાડી યેહ નાયકાનીયોંકું લાકે દયદો.

સીપાઈ—અચ્છા સાબ લા દેતાહું. (કહી સાડીઓ લાવી આપેછે)

નાયકાનીયો—લાઇએ જીનાબ ફીર કુચ્છ કામકે લીયે યેહ દાસીયોંકુ બુલાઇએ હજુર, ખુશ રહો, ખુશ રહો.

બાદશાહ—બોહોત અચ્છા આનાં.

(બંને નાયકાનીયો આગળ આવે છે,)

૧ લી નાયકા—(આગળ આવીને) જોયું બેહેન કેવા મુરખછે, આટલા આટલા શબ્દો કહી બતાવ્યા છતાં પણ નહિ સમજી ઉલટું મુરખાએ રાજી થઈ ઇનામ આપ્યું અને ખુશી થયો. મુરખો પરાયા રાજ્યઉપર ચુપકીથી ચડાઇ કરી આવ્યો અને કપટથી રાજ્ય છીનાવી લીધું અને કીલો તોડી નાંખ્યો છતાં પણ બીચારા કેદારસિંહ માહારાજને અને પ્રધાનજીને કેદ કર્યા છે અને મ્હોતને બાજુપર મુકી દીધું છે. અને પોતાના મનમાં ખોટો ગરવ ધરાવે છે,

૨ જી નાયકા—બેહેન ગમે તેમ હોય તેમાં આપણુને શું, આપઆપણે આપણી મેળે ઇનામ તો લીધું ને હવે કરશે તે ભરશે, આપણે તો ખુલ્લું જણાવ્યું છે કે અભીમાન ફોકટનો છે છતાં નહિ માને તો આપણુને શું છે આપણો ગાવાનો ધંધો છે એટલે આપણે તો આપણી ફરજ બજાવવી જોઇએ.જે કરશે તે ભરશે બીજાનેશું છે

૧ લી નાયકા—ત્યારે બેહેન આપણે ચાલો હવે જઇએ.

નાયકા—ચાલો. (કહી બંને જાય છે, પડદો પડે છે

સ્થળ.

ઉદયનો બંગલો.

(બાળા અને ચંપક આવે છે.)

ઉદય—સીપાઈ આ વેહેપારીને બોલાવ ?

સીપાઇ—જી બોલાવું હજુર. (ચંપક રસ્તે થઈ જાય છે ત્યાંથી સીપાઈ બોલાવવા જાય છે.)
ભાઇ આપને હમેરા રાજા બોલાવે છે.

ચંપક—કોણ રાજા છે ને શું કામ છે.

સીપાઇ—જી ઉદયસિહજીછે તેમને આપની પાસેથીમાલ ખરીદવોછે

ચંપક—શું તે ઝવેરાત ખરીદશે.

સીપાઇ—જી હા પધારો. (ચંપક ઉદય પાસે આવે છે.)

ઉદય—પધારો આપ શું વેચો છો ?

ચંપક—જી જવેરાત.

ઉદય—તે વેચશો ?

ચંપક—ઘણી ખુશીથી કેમ નહિ વેચવાનો તો અમારો ધંધોજછે.

ઉદય—ત્યારે બતાવો ?

ચંપક—જી બતાવું, [એમ કહી પેટી ખોલી સર્વ ઝવેરાત બતાવે છે] લ્યો સાહેબ, આ દરેક એક એક લાખ લાખ રૂપીઆની કીંમતના નંગો છે.

ઉદય—બસ એટલીજ કીંમતના છે ? એથી ભારે નથી ?

ચંપક—ના જી. એજ છે એથી ભારે હાલમાં લાવ્યા નથી.

ઉદય—ત્યારે આ સઘળાં નંગો માહારે ખરીદવાં છે અને તેની કીમત કાલે કચેરીમાંથી મળશે ?

ચંપક—કાંઈ નહિ સાહેબ, મને આપનો પુર્ણ વિશ્વાસ છે લ્યો. (કહી સર્વ આપે છે.)

ઉદય—(સ્વગત આ સ્ત્રી મને જરા બાળાની સરખામણીની લાગે છે. માટે તેનો ખુલાસો કરવા દે) અને.........આ તમારી સાથે બાઇ છે તે કોણ છે?

ચંપક—તે માહારા ભાઇની સ્ત્રી છે એટલે માહારી ભોજાઇ છે.

ઉદય—[સ્વગત ભાઈની સ્ત્રી ભોજાઇ. અરે આ ચંપકતો ન હોય,

અરે એ તે વળી હજી જીવતાં છે કે શું, પણ તે જીવતા હોય તો તેમને નાક કાન ક્યાંથી હોય માટે તેતો નહિજ] ત્યારે તમારા મિત્રભાઇ ક્યાં છે અને કોણ છે ?

ચંપક—જી તેતો તદન ગાંડા જેવા બની જઇ વેહમી થઇ ગયા છે, પરંતુ આપની પાસે કોણ મેઘા નામનો માણસછેકે

ઉદય—હા હા કહો શું છે

ચંપક—તે આજ આપને પરસાદની બરફી આપવા આવવાનાછે. અને તમને ઠાર મારવાના છે, અને પરસાદમાં બરફી-માં ઝેર ઘાલી આપવાના છે.

ઉદય—અરે જાવ જાવ, મારો મેઘો મને ઠાર મારે, અરે તે મને ઝેર આપે. એ તો મારો જમણો હાથ છે. આપ તેનું નામ ભુલી ગયા હશો તે નહિ હોય, કોઇ બીજો હશે ચંપક કરીને હતો ?

ચંપક—ના સાહેબ, નામ તો મેઘાભાઇજ છે.

ઉદય—ત્યારે તમારી ભુલ છે, એ તો કદી બનેજ નહિ માહારે તો ચંપક શિવાય બીજો કોઈ દુશમન નથી.

ચંપક—અરે સાહેબ મારૂં કહ્યું માનો નહિં તો પસ્તાવવું પડશે.

ઉદય—શું માનું તે મારો ખાસ માણસ છે મને તો તેનો વિશ્વા-સ છે, તમને પરદેશીને ખબર પડે.

ચંપક—લખીત ડાખલો આપું તો કેમ.

ઉદય—હેં લખીત ડાખલો એટલો બધો તમારી પાસે પુરાવોછે.

ચંપક—જી હા એટલો બધો પુગતો છે.

ઉદય—ત્યારે બતાવો જોયે.

ચંપક—લ્યો સાહેબ ત્યારે વાંચો (કહી ખીસામાંથી કાગળ આપેછે.

ઉદય—(કાગળ વાંચે છે) શું આ ખરી વાત છે તમારે આ પ્રમાણે કરી લખાવવાનું કારણ ?

ચંપક—મનુષ્ય માત્રનો જીવ બચાવવાને પરમાર્થ કામ કરવા. રા-જાજી જુઓ આપને તેનું પારખું જોવું હોય તો જે વખતે તમોને તે પરસાદ લાવીને આપે તે વખતે તે પરસાદ કુતરાને અગર ગમે તે જનાવરને ખવડાવી

ખાત્રી કરી જોજો એટલે આપને ખબર પડશે, માટે જુઓ હું બાજુપર ઉભો રહું છું અને જે વખતે એ આવે તે વખતે આપ માહારા કહ્યા પ્રમાણે પારખ કરી જોજો એટલે આપને ખાત્રી થશે.

ઉદય—ઝવેરીજી. તમે અમારા બંગલામાં જાવ અને તમે પરદેશી છો માટે અહિંજ મુકામ રાખો. (સીપાઈ તરફ જોઇને) સીપાઇ આ ઝવેરીભાઇને બંગલામાં લઈ જાવ અને તેમની સર્વે ખાતર કરજો.

બાળા—ચંપકભાઇ આપ પધારો માહારે તેમનું પારખું લેવું છે માટે હું પાછળથી આવું છું.

સીપાઇ—જી લઇ જાઉં જેવો હજુરનો હુકમ.

(કહી ચંપકને અંદર લઇ જાયછે.)

બાળા—ઉદયસિંહજી મને આપના ઉપર વધારે હેત આવેછે આપ માયાળુછો અને આપ ઉદાર માણસછો.

ઉદય—કેમ હેત ન આવે અને મેમાનઉપર કેમ માયાના રાખીયે. મેમાનતરીકે આવ્યાછો અને હેત કેમ ના આવે. તે તો સ્વભાવીક છે, હેત આવવુંજ જોઇએ.

બાળા—ઉદયસિંહજી માહારે તમારી પાસેથી એક વસ્તુબક્ષીસ લેવીછે તે આપશો.શું હમે આપના મેમાનછીએ અને ના કહેશો. આપને માહારી પાસે જે જોઇએ તે આપીશ. પરંતુ મને હું માગું તે એક વસ્તુ આપશો.

ઉદય—અરે તમે મેમાન છો ને વળી તમને અમારાથી ના કહેવાય કે ? નેવળી અમે રાજા થયાતે તમારીપાસે અમારાથી કાંઈ મંગાય કે ? કહો. તમારે શું જોઇએ છીએ.

બાળા—ત્યારે આપશો ? ત્યારે જુઓ માહારે જોઇએ તમારો પ્રેમ

ઉદય—તે તો તમને પેહેલેથીજ કહું છે કે તમારો પ્રેમ અમારા ઉપર હોય અને અમારો પ્રેમ તમારા ઉપર હોય. તેતો હરરોજ કાયમેજ રહે છે.

બાળા—ત્યારે ઝાલો હાથ.

ઉદય—એં એં એં આ શું બોલ્યાં, આ તમને બોલવું ઘટે છે.

બાળા—ઘટે કે ના ઘટે ત્યારે હા શું કામ કહ્યું માટે ઝાલો હાથ.

ઉદય—તેવો પ્રેમ કરી મેં સમંધ બાંધ્યોહતો તેણે મને દગોકર્યો, ત્યારથી મ્હારે અવર સ્ત્રી કરી પ્રેમ બાંધવાની પ્રતીજ્ઞાછે.

બાળા—વળી તે સ્ત્રી એવી તે કેવી ભલી માણુસ હતી કે આપ- જેવાની સાથે પ્રેમ બાંધી દગો દઇ ચાલી ગઇ હશે? તે કોણ હતી અને તેનું શું નામ અને કેવી રીતે દગો દીધો?

ઉદય—તેનું નામ તો મને દેશો જ નહિં મને તેની વાત અને તેનું નામ બીલકુલ ગમતું નથી.

બાળા—અરે જાવરે જાવ શું નામ દેવામાં અભડાઈ જશો, નામ દેવામાં શું જાય છે?

ઉદય—ત્યારે લ્યો, તેનું નામ બાળા હતું, અને દગો એ કે મારા મિત્ર સાથે પ્રીતિ બાંધી, તેની સાથે વીંટીઓ અદલ બદલ કરી મને દગો દઈ મધરાત્રે ચાલી ગઇ હતી. અને વળી માહારો મિત્ર પાછો તેનીજ શોધનું નામ દઈ તેની પાસે ગયો અને થોડા દીવસ થયા,બાદ તે પાછો આવ્યો અને મેં તે બનેના હાથે વીંટીઓ બદલેલી જોઇ ત્યારે મેં તેમને માહારે બીજી સ્ત્રી કરવાની પ્રતીજ્ઞા છતાં નાક કાંન કપાવી કાઢી મુકયાં છે, માટે તે માગણી તો માફ કરજો.

બાળા—ત્યારે શું મારી મશકરી કરી કે, ના હવે તો તમને નહિ છોડું, આપણે પ્રીત બાંધીશું તેમાં કોણ જાણે છે અને એ શું જાણવાના છે.

ઉદય—અરે જાણે ના જાણે પરંતુ માહારાથી તેતો નહિ બને મેં કયાં તમારી મશકરી કરી છે, તમે મારી સાથે વાત કરો, ત્યારે જવાબ ના આપું?

બાળા—(સ્વગત પણજે એવા લાંગતાતો નથી, છેતો શુદ્ધબુદ્ધીથી પરંતુ લાવને હું ગાણું ગાઈ રાજી કરૂં જોએપણછે) ઉદયસિંહ આ દાશી ઉપર કેમ પ્રેમ કરતા નથી?

ગાયન ૩૮ સું.

શું પ્રેમ કરો નહિં અબળાપર આ કયમ ચુકો.
છો મારા કાર્યના કરનારા, પ્રેમી આતુર હુંતો,

શરમાઓ શાંને, રાજાજી થઈ માં મુકેદ
ડરોછો કેમ વાહાલા છે મુરખ એ નવ ચુકો,
આ ઘેબર જલેબી પકવાંન વાહાલા નવ મુકો.
જાવ ખસોને, ના ડરોને જાવ ખશોને, ના ડરોને,
રે ન બોલો આવું, રે ન ચાલો આવું, રે ન ભાખો
વારૂં, રે ન નાહો વારૂં.

ઉહું હું હું જાવાદોને, હાહાહાહા થાવાદોને
નાનાનના જાવાદોને, હાહાહાહા થાવાદોને— શું પ્રેમ:

ઉદય—અરે જાવ જાવ. તમે તો તદન જકીજ લાગોછો, આ ત-
મને એક વખત તો કહ્યું કે મ્હારે બીજી સ્ત્રી કરવા-
ના સોગન છે માટે હવે તમે એ વાત સંભાળશો નહિ
ને માફ કરો. (એટલું કહે છે એટલામાં ગુણકા
અને મેઘો પ્રસાદ લઇ આવે છે,)

મેઘો—અંનદાતાર પગે લાગીએ,

ઉદય—મેઘા આ થાળમાં શું લાવ્યો છે.

મેઘો—જી કાંઈ નહિ એ તો આજ માહારે આપના પુન્ય પ્રતાપે
દીકરો આવ્યો છે. તે માતાજીના પરસાદની બરફી છે,
તે આપને પ્રસાદ આપવા આવ્યોછું. લ્યો માહારાજ,
(કહી બરફી ઉદયના હાથમાં એક ઢેભુ આપે છે.)

ઉદય—લાવો (કહી લે છે)
(સ્વગત આટલે સુધી વાતતો ઝવેરીની મળતી આવી છે,
પરંતુ હવે મને પુરી તપાસ કરવાદે) મેઘા આ બર-
ફીમાં કાણુ કાણુ શું જણાય છે.

મેઘો—કાંઈ નહિં સાહેબ એ તો માતાને ધરાએલી બરફીછે માટે
એમ દેખાય છે.

ઉદય—સીપાઇ આ બંને જણાને પેરામાં રાખો. અને આ બરફી
જઇ કુતરાને ખવડાવી અજમાવી લાવો.

સીપાઇ—જેવો હજુરનો હુકમ. (એમ કહી એક સીપાઈ બં-
નેને પેરામાં રાખે છે અને એક બરફી લઈ જાયછે)

સીપાઇ—લાવો હજુર. (સીપાઇ ખવડાવી તરતજ પાછો વળેછે)

સીપાઈ—અંનદાતાર બરફી કુતરાને ખવડાવવાથી કુતરૂં મરી ગયું.

ઉ——સીપાઇ અંદરથી ઝવેરીને બોલાવો.

સીપાઇ—બોલાવું હજુર (ચંપકને અંદરથી બોલાવી આવે છે)

ચંપક—કેમ હજુર કેમ આપે મને બોલાવ્યો.

ઉદય—લ્યો આ પરસાદ જમો-

ચંપક-(હાથમાં લે છે તે જુએ છે વીચાર કરે છે)

ઉદય—કેમ એમાં એ શું કાંઇ હીરા પારખવાના છે કે શું ! તે વીચાર કરોછો.

ચંપક—જી હા, હીરા કરતાં આ પારખવામાં વધારે મુશીબત છે.

ઉદય—વળી પરસાદ પણ ઝવેરી પારખતા હશે કે ?

ચંપક—હા માહારાજ મને તો આ પરસાદમાં કૌતક છે, મને આમાં વેહેમ લાગે છે માટે આપણે તો નથી ખાવો, માહારાજ લ્યો આપનો પરસાદ પાછો.

(આ સાંભળે છે એટલે મેઘો અને ગુણકા થરથર ધ્રુજેછે)

મેઘો—સ્વાંમ આ ઝવેરીએ આપણું પોગળ બધું ફોડી નાંખ્યું હવે આવી બન્યું, હવે શો ઉપાય કરીશું. પણ કાંઈ નહિં જોઇએ છીએ.

સ્વાંમ—અરે એ તે ફોડે એ તો સેહેજ બોલે છે.

ઉદય—શાંનો વેહેમ વળી આંમાં વ્હેમ શાંનો.

ચંપક—આપે પારખું તો કરી જોયું ને હવે આપને ખબર પડીને.

ઉદય—હા બરાબર ખબર પડી. [મેઘા તરફ જોઇને] મેઘે આ પરસાદમાં શું નાંખ્યું છે.

મેઘો—અંનદાતાર કાંઇ નહિં એતો પરસાદમાં

મેઘો—અંનદાતાર કાંઇ નહિ એતો પરસાદ છે.

ઉદય—ત્યારે તે પરસાદ તમે ખાઇ જશો ને ?

મેઘો—[સ્વગત સ્વાંમ આતો આપણું મોહોત આવ્યું કહેવતમાં કહ્યું છે કે ખાડો ખોદે તે પડે, હાય નશીબ ફુટી ગયું

મેઘો—જી હા મેં લખી આપ્યું છે અને અમે બંનેએ સહીઓ કરી છે.

ઉદય—મેઘા તેં મારું સત્યાનાશ કાઢી નાંખ્યું, તેં મારા જીવનની દોરી ખસેડી મુકી, મેં તારાપર વિશ્વાસ રાખ્યો તેં માહારૂં સર્વે ધુળધાણી કરી નાંખ્યું, તેં માહારા

વાહાલામાં વીરોધ પડાવી દેશપાર કરાવ્યા, મેવલા ત-
મને બંનેને હું શું સજા કરૂં, તમારા રાઈ રાઈ જે-
ટલા ટુકડા કરાવી નાંખું. તમને આવળી ઘાંણીમાં ઘા-
લી તેલ કઢાવી નાંખું શું કરૂં હાય

મેવો—અંનદાતાર આટલો ગુનો માફ કરો આ હમારી મોટી
ભુલ થઈ છે.

ઉદય—એવકુફો તેજ બરફી અહિને અહિં ઉભાં ઉભાં તમે ખાઈ
જાવ ?

ગુણકા—હાય હાથનાં કર્યાં હઈએ વાગ્યાં જે માણસો બીજાનું સુ-
ખ જોઇ અદેખાઇ રાખી. પદવીની મોહોટી આશા
ધરાવી હિમત કરી આવાં કુકર્મો કરી પારકાને દુઃખ
દેવા જશે તેને છેવટે માહારી પેઠે પોતાના હાથે ક-
રેલાં ફળ પોતાનેજ ખાઇ મરવું પડશે, માટે ભાઇઓ
બેહેનો એવા કુકર્મો કોઇ નહિ કરો, તેવી મારી વિ·
નંતી છે.

મેવો—હાય કપટ રચી રચી ઉદયસિંહનું મેં ખરાબખસ્ત કરી
નાંખવું ધાર્યું હતું અને હજારો કપટ કરી ખોટું સમ-
જાવી. તેમને ઘણાં દુઃખો દીધાં છે, તેમના વાહાલામાં
વીરોધ પડાવી નાક કાંન કપાવી વિના વાંકે દેશપાર
કરાવી મુકયા છે. હાય મેં પાપીઆએ હજારો કપટો
કર્યા છે અને તેનું પદીણામ મનેજ મળેછે, અને મારે
જ ભોગવવું પડશે, તેથી કરી સર્વે ભાઇઓ બેહેનોને
વિનંતી કરૂં છું કે કોઇ પણ માણસો ઉપર અદેખાઇ
રાખી ઉંચી પદવીએ એકદમ ચડી જવું ધારી, આવાં
અપકૃત્યો કરશે, તેને માહારી પેઠે સજા ખાઇ આખર
મરવું પડશે, માટે તે કામ કોઇ નહિં કરો તેવી મારી
વિનંતી છે. પણ કાંઇ નહિં જોઇએ છીએ—

સ્વાંમ—શું તારૂં કપાળ જોતો તો હવે જો બે ખા બરફીને પો-
હોંચી જા. દેવલોક એ જો એટલે પતી ગયું, આટલું
થયું છે છતાં પણ હજુ જોઇએ છીએ. મરખા હજી
તારૂં જોઇએ છીએ ના ગયું, અને ઉલટી મને લાલ-
ચમાં નાંખી ફસાવી, અને આ સજાને પહોંચાડી છતાં

હજી તારૂં જોઇએ બીએ નથી નીકળતું, તારે જોવાનું બાકી હતુંતે હવે જોઇ લે જમડાર એટલે તુંરાજી બને ને સુખી થાય.

મેઘાં—સ્યામ મને બળતાને શું કામ બાળે છે જે નસીબમાં બનવાનું છે તે બને છે. આ દુઃખ આપણે હાથે કરીને લીધુંછે માટે તે ભોગવવુંજે પડશે,હવે એ ખ્યું જવાદો, અને કાંઇ કરતાં માફ માગી છુટા થાવ,

સ્યાંમ—હવે છુટાં તો પરમેશ્વરને ઘેર કરસે ઉદયસિંહ તો છુટા કદી નહિ કરે,

સ્યાંમ-મેઘા—અંનદાતાર હવે......આ એક ગુનો માફ કરો.

ઉદય—હરામખોરો હવે તમારો ગુનો માફ નહિં થાય, આ ઝવેરી જો અહિં ના આવતે તો તમે માહારો પ્રાંણ જરૂર લેતે, હાય મારા વાહાલા મીત્ર ચંપકને અને માહારી વાહાલી, વાહાલી પ્રીયા બાળાને તેંજ દગો કરી દેશનટો કરાવ્યો છે (ચંપક તરફ જોઇને) હાય હવે મારે જીવીને આ દુનીયાપર શું કામ છે, હવે આ દુનીયા મને ઝેર સમાન લાગે છે, પણ બસ હવે તો વાહાલી બાળા અને વાહાલા ચંપકને છેવટે શમશાંન ભુમીમાં મળું.

ચંપક—બાપ ઉતાવળ કરશો નહિ, ઉતાવળ કર્યાથી કામ બગડેછે.

ઉદય—હરામખોરો માહારા મોહો આગળ એકદમ ખાર્ઇ જાવ નહિ તો પરાંણે ખવડાવી, દેવલોક પોહોચાડી દેવાં પડશે !

સ્યાંમ—હાય, હવે ખાધા વિના ચાલે તેમ નથી, માટે એક વખત પરમેશ્વરની સ્તુતી કરી,કરેલાં કર્મ ભોગવી લઇએ.

મેઘા—હા ચાલો સ્તુતી કરીએ.

મેઘા અને સુબુદ્ધા— ગાયન ૩૯ મું.

કુરસું મળ્યું કર્મ હમારૂં હો— કુરસું.
રાજ્યમાં રહી આનંદથી દીવસ કાઢતાં;

લીધા હાથે દુઃખના દાહાડા હો—   લીધા.
સાયબી સાથે રાજ્ય નહિં અમે મહાલતાં
અદેખાઇ રાખી, જુઠ ભાખી, આળ કુડાં નાંખિયાં
પામળ થયું ખુલ્લું બધું ને જુઠથી માર્યા ગયા
સુખે રહી સુખ માનતાં તે આજ આવી આ દશા
રહેતાં હતાં રીધસીધથી તે મોહોત હાથે માગીયાં
કીધાં કુકર્મો હાથ પસ્તાવો પુરો અહીં પામિયાં
કીધાં કપટ નિજ હાથ છેવટ ઝેર ખાવા પામીઆ—કુટયું.

(પશ્ચાતાપ કરી પરસાદ ખાઇ મર્ણ પામે છે,)

એઓ—સ્યાંમ—હાય હાય હાય.

(જમીન ઉપર પડે છે)

ઉદય—સીપાઇઓ આ લોકોને બસડી જઈ બાળી મુકો? (ચંપક તરફ જોઇને) આપ માહારો જીવ બચાવનાર કોણ છો અને તમે આ કપટની વાત કયાંથી જાણી, અમને સઘળુ બ્યાંન ખુલ્લે ખુલ્લું જણાવી દો તે જાણવાને ઇંતેજાર છું,

બાળા—અમે આ લોકોને આપની બિરૂદ્ધ કપટ ભરેલાં દેખ્યાં તેથી અમે આપના બચાવ સારૂ આ પ્રયત્ન યોજ્યો છે, હાં ઉદયસિંહજી આપે બાળાનું નામ દીધું, તેને મેં ઓળખી, તેતો માહારી નાંહાંનપણની સહીપણી છે.

ઉદય—માહારે બાળાને અને ચંપકને દેખવાં છે, મને બતાવો, મને એક વખત તેમની સાથે મેળવો, માહારે તેમને મળી એક વખત માફી માગવી છે. માહારે તેમને છેવટનું એક વખત મળવું છે, અરેજ આપ મેળવી આપશો એવી મને આપની પુરી ખાત્રી થાય છે.

બાળા—ત્યારે જુઓ બાળાને અને ચંપકને મળવું હોયતો તમારે તેને મળવા સિવાય બીજું [illegible] નહિ મહિ [illegible]

ફક્ત મળવુંજ હોય તો મંત્રના જોરથી દુરથી મેળવું. જો એમ હોય તો આપો વચન ?

ઉદય—જાવ જાવ શું મારી મશકરી કરો છો? તેતો કોણ જાણે ક્યાં હશે. તેનું તો કોણ જાણે શું થયું હશે ને હવે ક્યાંથી મળે, અને તમે મને ક્યાં મેળવી આપો, તેતો મળવી મુશકેલ છે.

બાળા—અરે ના શું મળે, એમ સમજને કે આ હું તમારી બાળા અને આ તમારા ચંપક, માટે જો આપને અમારા ઉપર પુર્ણ ભરોસો જો આવતો હોયતો આપો વચન.

ઉદય—(વિચાર કરીને અરે લાગે છે તો એવાજ મ્હારાથી તેમને કેમ કહેવાય) અરે કદાચ બાળા અને ચંપક જો મને મેળવી આપો તો હું તમારો જન્મારાનો દાસ થાઉં, હું તમારો જન્મારાનો નોકર થાઉં, જન્મારાનો સેવક થાઉં, પરંતુ ગમે તે ઉપાય કરી મને મેળવી આપો.

બાળા—(ચંપકભાઇ તરફ જોઇને) ચંપકભાઇ હવે વધારે લંબાવ્યામાં સાર નથી, માટે ખુલ્લા પડી જઇએ તો ઠીક. (ઉદય તરફ જોઇને) ત્યારે દક્ષીણ બાજુ ફક્ત પાંચ મીનીટ જોઇ રહો. એટલે હું તેમને બોલાવુંછું.

(એમ કહી અંદર જઇ કપડાં બદલી અસલ કપડાં પ્રમાણે બને જણ આવે છે.)

ચંપક—ભાઇ ઉદય આ રહ્યો તારો અભાગી દોસ્ત ચંપક.આવભેટ.

(બાળા લાજ કાઢી ઉભી રહી છે.)

ઉદય—ચંપકભાઇ હું તને ભેટવાને બીલકુલ લાયક નથી, મેં તમને પવિત્રોને જુદા દરાવી નાક કાંન કપાવવાનો કુકર્મ કરી કાઢી મુક્યાં હતાં, પરંતુ પ્રભુની કૃપાથી જેવાને તેવા આબાદ કાયમ રહ્યાં છો એટલે હું મારા મનને હર્ષ પામ્યો છું, પરંતુ મિત્ર હું દોશીત ઠર્યોછું. હું તહારો

દાસ કર્યો છું, ચંપક હવે તુંજ તાહારા હાથે આ પાપી જીવડાને સજા કર, માહારે તારાજ હાથે સજા ખાવી છે માટે મને પાપીઆને એકદમ સજા કર, ચંપક હવે નકામો વખત કાંઇ નહિ ગટ કર! (બાળા તરફ જોઇને) બાળા તું કેમ શરમાય છે? કલંકીત હું છું, પાપીષ્ટ હું છું, કાંને સાંભળી ખોટું ભરમાઇ જઈ જુઠો હુકમ કરનાર હુંજ છું. વાહાલી તું નીરદોષ છે. તું નીષ્કલંકીત છે. તું શા માટે શરમાય છે, સદાકાળને માટે નીચું ધાલી શરમાવવાનું આ અભાગીયા ઉદયને છે.

બાળા—પ્રાંણનાથ જે પળે જે બનવાનું હોય છે તે બની આવે છે. માટે તે બાબતનો હર્ષ શોક લાવવો નહિ, પ્રાંણનાથ હું કાંઇ શરમાતી નથી, હું આપની પાસેજ ઉભી છું, પરંતુ વાહાલા દીએર ચંપકભાઈ પાસે ઉભા છે. અને તેમની મર્યાદા તોડી લાજ કાઢી નાંખું તો આબરૂમાં ખામી આવે.

ઉદય—વાહાલી આ ભેટની તને સલામ છે, હવે આ કટારથી મારો પ્રાંણ ત્યાગ કરૂં છું.

(ચંપક તેનો હાથ પકડી રાખે છે.)

ચંપક—(ઉદયનો હાથ પકડીને) સબુર, સબુર, સબુર, ઉતાવળ શા માટે કરો છો. સબુર રાખો, આજ કચેરી ભરી સર્વે નીકાલ થયા બાદ આપની ધ્યાનમાં આવે તે પ્રમાણે કરજો. પરંતુ આ મિત્રનું કહેવું માન્ય રાખી. હાલ તે મોકુફ રાખો? ભાઈ હવે એ સઘળું જવાદો, ગએલા દીવસો પડતા મુકી વીસરી જઈ તાજી વાત યાદ લાવો, ઉદયસિંહજી જુઓ આ બાદશાહનો લેખ અને જુઓ આ આપના લેખ. જુઓ આ આપના પીતાજીનો લેખ અને આ આપનું માદલીયું.

(સર્વે લેખ ઉદય વાંચી જુએ છે ને ચકીત થાય છે.)

ઉદય—ચંપક સર્વ મદદમાં તુંજ હતો, તેંજ મદદ કરી છે, ચંપક તું મારી પાસેને પાસેજ હતો, વાહાલા ચંપક તું નહતે તો આ તાહારો દોસ્ત જય મેળવવાને મુશ્કેલ પામેત. પરંતુ તું માહારી સાથે હતો તોજ સર્વ બાજુથી માહારી જીત મેળવી અને માહારો તેંજ જય મેળવી આપ્યો અને તેંજ આબરૂ રાખીછે, ચંપક હું તાહારા દાસનો પણ દાસ થાઉં તે પણ ઓછુંછે.

ચંપક—બાઇ થઇ જવાનું હતું તે થઇ ગયું છે, માટે હવે ગયેલી વાતો બાજુપર મુકી દઇ મને એક વચન આપો ?

ઉદય—માગ ભાઇ શું વચન છે, તને તો સર્વ વચનેજ છે તાહારે માટે સર્વ ખુલ્લું છે, તને સર્વ વાતની છુટ છે, તું માગીશ તે તને આપીશ, અને કબુલ કરીશ, પણ એક વચન તું પણ મને આપ કે એ કામ મારે કરવું.

(બંને જણા સાંમાસાંમી વચન લે છે.)

કહો મીત્ર શું વચન છે.

ચંપક—વચન તો સેહેજ છે, વચન તો એજ છે કે આપઘાત કરવો મુકી દઇ, આ માહારાં પવિત્ર ભાભીની સાથે રહી આપની જીંદગી હરદમ આનંદમાં ગુજારી રાજ્ય કરો ?

ઉદય—મિત્ર તાહારૂં વચન હું માથે ચઢાવું છું, પરંતુ માહારા વચન પ્રમાણે તમે ચાલશો.

ચંપક—હા કહો શું વચન છે. પાળીશ.

ઉદય—વચન તો નાહાનુંજ છે. (અવાજ કાઢીને) સીપાઇ.

સીપાઇ—હાજર સાહેબ.

ઉદય—જાવ પ્રીયવંતી બેહેનને બોલાવી લાવો ?

સીપાઇ—જેવો હુકમ બોલાવું હજુર. (સીપાઇ બોલાવી લાવેછે)

(એટલી વાત થાય છે તેની દરમીઆનમાં એક સીપાઇ મે-

વાડનું રાજ્ય ગયાની અને કેદારસિંહ અને પ્રધાન કેદ થયાની ખબર લઇ આવે છે.)

સીપાઈ—અંનદાતાર ફતેહખાં બાદશાહે મેવાડ જીતી લીધું છે અને અને કેદારસિંહ અને તેમના પ્રધાનને કેદ કર્યા છે.

(એટલું કહે છે એટલે બંને જણા ચમકે છે.)

ઉદય—સીપાઇ (એમ બુમ પાડી ચીઠી લખી આપે છે.) જાવ આ ચીઠી ફતેહખાંને આપી, તેમને અને તેમના કેદીને

હાજર રહેવાનું કહી કચેરીમાં બોલાવી લાવ!

સીપાઇ—જેવી બાપુની આજ્ઞા. (સીપાઈ જાય છે)

(પ્રીયવંતીને બોલાવા મોકલેલો સીપાઇ બંગલામાંથી આવે છે.)

પ્રીયવંતિ—ભાઇ કેમ બોલાવી.

ઉદય—બેહેન તાહારા લગ્ન કરવા સારૂ. (ચંપક તરફ જોઇને) ચંપકરાય (પોતાની બેહેનનો હાથીને) આ માહારી વાહાલી બેહેનનો હાથ તમારા હાથમાં સોંપું છું તે સ્વીકારશો!

ચંપક—મિત્ર તેને માટે આપનો આભાર માનું છું.

ઉદય—મિત્ર એમાં કાંઈ આભાર નથી.

ઉદય અને ચંપક— ગાયન ૪૦ મું.

વ્હાલા છો મિત્ર હમારા, છો સાહાયના કરનારા.
ધન્ય વ્હાલા બનેવી માહારારે, સઉ કાર્યના કરનારા
હું દાસછું આપનો ધીરા, મન ધીરજ રાખો વિરા—
જગરાય કરે સઉ લીલારે, હું-તમે છો રાજા છો ધીરાજ
તેં સંકટ સરવે સાંખી, મેં ઉલટી તુજને ભાખી—
મુજ આબરૂ સરવે રાખીરે, તેં-સઉ કાર્યના કરનાર
એ ધર્મ છે મિત્ર હમારો-મંન સોચ છે ખાસ તમારો
હવે રાજ્ય કચેરી પધારોરે, એ-તમે રાજા છો ધીરાજ.

ઉદય—ચંપકરાવ ચાલો કચેરીનો વખત થઇ ગયો છે.

ચંપક—હા પધારો.

(એમ કહી ઉદય, બાળા, ચંપક, પ્રીયવંતી સર્વ કચેરીમાં જાય છે બાદ પડદો ઉપડે છે.)

સ્થળ.

ઉદયસિંહ માહારાજની કચેરી.

(ઉદયસિહ બાળાવંતી ચંપકરાય પ્રીયવંતી અને રાજ્યના તમામ માણસો આવી બેસે છે, છડીદાર છડી પોકારેછે.)

સીપાઇ—હજુર વાહાલો બ્રાહ્મણ પ્રવેશ કરવા માગે છે.

ઉદય—બોલાવો તેને.

(સીપાઇ બોલાવી લાવે છે.)

વાહાલો—અંનદાતારને પગે લાગીયે,

ઉદય—આવો માહારાજ રાજ્યરૂપી પધારો, કેમ આવ્યાછો.

વાહાલો—છ સેહેજ આજ આપના સર્વ માણસોનો મેળાપ જોવા અંનદાતાર.

ઉદય—પધારો માહારાજ.

(એટલું કહે છે અટલે ખુરશીપર બેસે છે.)

સીપાઈ—હજુર બાદશાહ અને તેમના કેદીઓ પ્રવેશ કરવા માગેછે.

ઉદય—તમને જલદી પ્રવેશ કરાવો ?

(બાદશાહ વઝીર, કેદારસિંહ અને તેમનો પ્રધાં સર્વ આવે છે.)

બાદશાહ—લીજીએ હજુર,મેહ આપકી હજુર કેદીકું લેકે
ઉદય—ઠીક બેસો, (સીપાઈ તરફ જોઇને)સીપાઈ તેમ

સીપાઇ—જેવો હજુરનો હુકમ. (સીપાઇ છુટા કરે છે.)

ઉદય—ફતેહખાં તમે દગલબાજી કરી, સર્વેના રાજ્યો ઉપર ચડાઇ કરી કપટ કરી ફસાવી દઇ રાજ્યો છીનાવી લોછો અને કપટની બાજી રમ્યા કરોછો.

બાદશાહ—જી ના, હજુર હમ કપટકી બાજી રમતા નહિં હયે ઔર દગા કરકે કીસીકા રાજ્યપે ચડાઇ કરતા નહિ હયે.

ઉદય—હા હા તે હું જાણુંછું, સારી રીતે જાણુંછું.

બાદશાહ—જી હજુર આપકા સરદાર મેઘાજી કીદર હયે.

ઉદય—કેમ તેનું શું કામ હતું, તે તો બાહાર ગયા છે. (સ્વગત જોઇએ તેને માટે આ ફતેહખાં શું કહે છે)

બાદશાહ—જી ઉસ્કું જરા મીલનાં હયે.(સ્વગત મેઘામીલે જબ ઉસ્કુ દેખ લઉં, ઔર દુસરી ચડાઈ કરૂં ઔર રાજ્ય લેલઉં.

ઉદય—તેતો પોતાને સ્વધાંમ પોચી ગયા, તે તો હવે તમને નહિ મળે.

બાદશાહ—અયશા કયશા ગયા હયે કે ફીર આનેવાલા નહિ હયે

ઉદય—એતો પોતાની મેળેજ મરી ગયા એટલે આપને કયાંથીમળે!

બાદશાહ—યા ઇલિઇલ્લા, યેહ કયા ગજબ હુવા, વોતો બીચારા બહોત અચ્છા થા. ઔર બોહોત રમુજી થા.

ઉદય—હા રમુજી તો હતો પણ ગુજરી ગયો, એટલે આપણે શું કરી શકીયે. [સ્વગત હજુ ફરીથી તેને માહારા રાજ્યઉપર ચડાઇ કરવાનો વિચાર લાગે છે અને મેઘાના મરી ગયાની ખબર સાંભળી નાખુશ થયો છે પણ હવે એ શું ફાવે તેવો છે કાંઇ નહિં જખ મારે છે. (પીતાજી તરફ જોઇને) પીતાજી કેમ કર્મનો અને પૈસાનો અજમાયશ કરી જોયો, ખાત્રી થઈ ના થઇ હોય તો લ્યો વાંચો. (એમ કહી તેના હાથનો અંપકે લખાવી લીધેલો લેખ આપે છે.)

કેદારસિંહ—પ્રધાનજી [ચીઠી જોઇને) આ માહારીજ લખી આપેલી આ ઉદય પાસે ક્યાંથી. હાય હંકાર કરી મદ રાખી, કર્મને ખોટું માની પૈસાની જુઠી જક પકડી રહ્યો, અને પાયમાલ થયો,હાય કર્મે એ મને આ દશાને પ્રાપ્ત કર્યો, કર્મ તું છે એ ખરૂં છે તાહરા વિના સર્વે કાંઈ જુઠું છે ને કર્મમાં હોય છે તેજ મળે છે, પૈસો પણ કર્મમાં હોય છે તો જ મળે છે. પણ પ્રધાનજી આ તો ઉદયસિંહનું રાજ્ય છે ઉદયને હું શી રીતે મોં બતાવીશ. ઉદય પાસે હું શી રીતે માફી માગીશ, ઉદયને હું શી રીતે મળીશ, હું તેને શો જવાબ દઇશ. શું કહીશ.

પ્રધાન—માહારાજ આપના કહેવા પ્રમાણે હું પણ વરત્યોછું અને તે સજાને પાત્ર પણ થઇ ચુક્યો છું, માહારાજ માહારો ચંપક પણ અહિંજ છે. નશીબમાં જે લખ્યું હશે તે થશે, માહારાજ ગભરાશો નહિં,

ઉદય—[નીચે ઉતરીને] પીતાજીને પસ્તાવો વધારે થાય છે. હું તેમને વધારે કહેવાને લાયક નથી, માટે તે વાત કાઢી નાંખી તેમને આસન આપી બેસાડું, (કેદાર તરફ જોઇને) પીતાજી અને પ્રધાનજી પધારો અને આ આશનપર બેસો, કહી બેસાડે છે.

ચપક—પીતાજી પધારો ખુરશી ઉપર બેસો ?

ઉદય—સીપાઇ—

સીપાઈ—હાજર સાહેબ.

ઉદય—જાવ તેમને માટે પોશાક લાવો !

સીપાઇ—લાવું અંનદાતાર,

[એમ કહી સીપાઇ એકદમ પોશાક લઈ આવે છે.]

ઉદય—પીતાજી આપ અને પ્રધાનજીકાકા પોશાક પેહેરી

(બને પોશાક પેહેરેછે)

કેદાર—ભાઈ ઉદય વાહાલી દીકરી પ્રીયવંતીને કોઈ બારવટીઆઓ સ્વયંવરમાંથી વરી લઈ ગયા છે, હાય પ્રીયવંતી ક્યાં હશે ?

પ્રીયવંતી—પીતાજી આ રહી આપની વાહાલી પુત્રી પ્રીયવંતી,

બાળા—[બાબુ ઓઢીને] પીતાજી આ આપના ,વાહાલા પુત્રની ગ્રહીણી બાળા.

(એમ કહી પગે પડે છે)

કેદાર-બેટા સુખી રહો.

ઉદય—પીતાજી (એમ કહી કાંનમાં વાતો કરે છે] અને પછી) પીતાજી ચંપકરાયની સાથે વાહાલી પ્રીયવંતીના લગ્ન કર્યા છે, પીતાજી ચંપકરાયે મને જીવતદાન આપ્યું છે, પીતાજી પ્રીયવંતીનો હાથ ફરીથી ચંપકરાયના હાથમાં આપ સોંપો ?

કેદાર—વાહ દીકરા,

[કહી બંનેના હાથ મીલાવેછે.)

હું માહારી વાહાલી દીકરી પ્રીયવંતીનો હાથ ઘણા હર્ષથી આ ચંપકરાયના હાથમાં સોંપુંછું.

ચંપક—તેને માટે હું આપનો મોહોટો આભાર માનું છું.

બાદશાહ—વાહ અલ્લા યેહ સબતો સગે નીકલે, અબતો યેહ સબ સાથ જાયગા.

ઉદય—ફતેહખાં આ લખાંણ તમારા હાથનું છે. (એમ કહી સોનાના પત્રાનો ચંપકનો લખાયેલો લેખ બતાવ છે)

બાદશાહ—જી હા. (સ્વગત યા અલ્લા યેહ લીખાંનથી ઉસકે હાથમેં આયાહયે, અબ મેરા નશીબ ફુટ ગયા.)

જીર- —જી ઉસમે કયા હયે, ચડતી પડતી સબકી આતી હયે.

`ાહ—વજીર તુંમ બ્હોત બદમાસ હયે, તુમને હમારા સબ નીમક હરામ કીયા, તુમને હમારા રાજ્યકો પાયમાલ કીયા, તુમને હમારા જીગરકા જાંન લીયા, તું બેવકુફ

(કહી ધકો મારે છે)

ઉદય—ઠીક, ફતેહખાં તમારે તમારા રાજ્ય શીવાયના
વા સર્વ રાજ્યો ઉપરથી હાથ એકદમ
અને તમારૂં રાજ્ય સાવધથી કરો ?

બાદશાહ—બ્હોત અચ્છા હજુર.

કેસર—હાય મેં ગર્વ રાખી, પૈસાનો મદ રાખી
ની કર્મને ધીકારી માહારા સાચા ર
રાને દેશવટો દીધો હતો, અને
ખોટો ગર્વ રાખ્યો હતો અને તે
હારે કર્મ કબુલ કરવુંજ પડયું
કરી વાહાલી દીકરી પ્રીયવં
અને ફત્તેહખાંને તાબે થઈ
પરીણામ ફક્ત માહારા ગ
ઓને વિનંતી કરૂં છું કે
ખોટા ગર્વ રાખી ઝુરા
રવું પડશે, અને પા
ગર્વ નહિ રાખો

પ્રધાન—મેં પણ રાજાના
લાલચ રાખી,
ખોટો ગર્વ રા
હજારો દુઃ
છેવટ સર્વ
તાના મ
ઘાત ક
કર્મ ક
શી
કે

ीताछ घणुं थयुं हद थई छे, हवे ते वात बाजुपर मुकी दो अने कर्मने साचु मांनी खुशीमां सुखमां दी-वस नीर्गमन करो? अने आ सर्व खुशाली सारु ई-श्वर पासे प्रार्थना करीए.

ગાયન ૪૧ મું.

રસાળ, સમજો બાઇ ખેલ છે સુંદીર રસાળ
છંદી નરને, કર્મ નડયાં છે અપાર
ભીરાવા, કરોડ કર્થાતા વીચાર--
ડાવ્યો, કાંઇ ગયા આખર જમદ્વાર-સ.
થઇ પોતે, કાંઇ ન સમજ્યા સાર
મજી આ, આવ્યા તે પાછા ઠાર.
ંણી, જગ સુધારો સાર-સમજો.

પ્ત.

ના.

ખબર.
પુસ્તકો મળેછે જેવા
ગેરે ઘણી જાતના
છે. મારે એક

ની,

મદાવાદ.

માનવામાં આવે છે કે
નવનિતકલા "નાસ્તુ
ાં દેશાન્તીની લાગણી
ધારણી થતી હાની,
િક, પ્રતિપાદિત ા અને
ાણીકપણુ, ધર્મોજ્ય ને
ોધ લેવા લાયક વિષયો
વાંચનારને અતિ પ્રિય
ક ૮ાઉ ફુપિઓ કીમત
દેખુવો સુવર સારૂ ફુકત
પૂરે તાકીદ મંગાવી ઉપ-
ાવશો એજ વિનતિ.

—

ફુરૂપ મુકે ઘરઘરનો
પુસ્તક અમારી ત્રણે
િજુઅ બિહાર ખતરી
ત ા. એની ફુર૦
ારા પ્રિય
અાન્ય
ર. ૦-૧૧-૦